

2017/6 • XXIV. évf. 6. szám

Ára: 600 Ft

FOLKMAGAZIN

A TARTALOMBÓL:

4. Tízéves a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem népzeneész képzése
Richter Pál
7. Gyűjtések a Gyergyói-medencében
Farkas Tamás
12. A népdalgyűjtő, népzene kutató
Kodály
dr. Alföldy-Boruss István
13. Kodály nyomában
Szávai József
14. Szent László király emléke Moldvában
Halász Péter
17. TALLÓZÓ
Kinizsi tánca... – II. rész
Martin György
20. SZÉKI TÖRTÉNETEK
Nekem nem kell özvegy menyecske...
Kocsis Rózi
JUHOS KISS SÁNDOR ROVATA
22. Felvételi előtt... – Beszélgetés
Hortobágyi Gyöngyvérrel
Kővágó Zsuzsa
23. KÉPGALÉRIA – „A mi öt évünk...”
Mészáros Csaba fotói
28. MAGTÁR
Kroó Katalin versei
30. Örömmel jelentem...
Henics Tamás
33. Nem spóroltuk meg a munkát
Török Ferenc
36. BUKOVINA, BUKOVINA – VI.
Utam végén visszanezék
Kóka Rozália
40. „Valami mindig összegyűjt münköt...”
Halász Péter
43. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Variációk a pálinkára
Juhász Katalin
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Petrás Mária művészetéről

Zsoltárok ezek az alkotások, a földről föl, az égnek szóló szent imák, az égből a földre megváltást hozó kegyelmek. Gondolkoztam azon, hogyan tudom megfogalmazni azt, ami Mária művészetét meghatározza. És ebben a mondatban találtam meg. Mert alkotásaiban nem csak a föld keresi az égiet, hanem kölcsönös a vágyakozás egymás felé: az égnek is szüksége van ránk. Ezt tudja a művész, ezt bizonyítják az alkotások, és ez az, amivel megtisztel bennünket most is. Amit ábrázol – a megváltás – földi történet, amely ugyan az ég ajándéka, de bennünket emel világmérvontá. Egyik legegységibb, legsajátosabb kompozíciója ebben a témakörben a feltámadásos kereszt-sorozat. Ezekben a műveken, azzal, hogy a kereszt központjába helyezi a feltámadt Üdvözítőt, a szenvedés eszközéből teremt a művész olyan világmérvontát, amelyben a föld dicséri az eget és az ég kegyelemmel árasztja el a földet. A kereszt, a feltámadást hordozva, már nem a gyálázat eszköze, hanem az egész teremtett világ átölelő energia. Ezért írhatja Makovecz Imre ezekről a művekről, hogy „a kiüzetésben fenn tartott erőt és vigaszt nyújtja a Lakatos Demetereknek, és a többi Moldvában maradt, felmorzsolásra szánt véreinknek”. Arra a csodálatos költőre és emberre utal, amikor Lakatos Demeter nevével foglalja egybe a csángók szellemi vezetőit, aki – még kortársunkként – ott állt apjával, nyugat felé fordulva, mert tudta: „Ott vagyand a műk országunk, tudd meg jól, ott, hol a nap minden este leszentül.” Petrás Mária művei kivétel nélkül szakralitást hordozó alkotások, hiszen akár a megváltás történetét is kiolvashatjuk belőlük. Minden benne van: az angyali üdvözlés, a vizitáció, hódolat az emberré lett Fiúisten előtt, a szenvedés és megdicsőülés. És jelen vannak az angyalok köztünk, alig lehet tőlünk megkülönböztetni őket, illetve azoktól a kisgyermekektől, akik ott nyüzsögnek az eseményeknél. És természetesen teljes gazdagságában a Szűz Anya, akiben megtestesült a földre jött Isten. De ne higgyük, hogy témájuk határozza meg a művészet lényegét. Ezek a művek, amiket itt látunk, azoknak is szent alkotások, akik soha nem hallottak a megváltásról, akikhez nem jutott el soha Szűz Mária csodálatos Istenanyasága. De látják a teremtésben megkapott csodáját az életnek: az anyát a gyermekével, a legszenyebb, a meg nem szüntethető szeretet örök jelképét, amely a szenvedésben is osztozik gyermekével. És látják azt a szeretetet, amely életét tudja adni másokért. Ezeket kifejezni a művészet sajátos energiája teszi lehetővé, ami az egyik

legtitokzatosabb csodája az emberi kultúrának. Lelkiség, amit az alkotásokon keresztül sugároz felénk a művész. Én tehát hangsúlyosan nem a szakrális művészetet csodálom itt, hanem a művészet szakralitását. És hadd tegyem hozzá, hogy ez év augusztusában Ferenc pápa személyes imaszándéka a művészeket illette. A Szentatya szerint „a művészet kifejezi a hit szépségét, és megmutatja, milyen fenség és nagyszerű az isteni teremtés”. Mindenként arra kér, imádkozzunk kortárs művészeinkért, hogy kreativitásuk segítsen bennünket a teremtés szépségének felfedezésében. Ugye semmi sem lehet megtisztelőbb, mint saját munkánkkal visszatükrözni az istenit?

Egy megnyitónak nem tiszte a kiállított anyag értékelése, az azonban igen, hogy szóljon a fontosságáról, mondja ki, hogy a kiállítás megrendezése jelentős művészeti esemény. Hiszen egy nagyszerű művész szemén keresztül láthatjuk a dolgokat, ezért dicséretem az alkotót illeti. És különleges ünnepnek érzek minden olyan kiállítást, amely a bemutatása pusztán tényével pozícióba emeli a művészetet, lehetővé teszi, hogy gazdagodjunk általa.

Ajándéknak szánom, bár bizonyos vagyok abban, hogy család történeti adatokból az illetékesek tudnak róla. Azonban, mivel a jelenlétük között sokan nem hallhatták, elmondom. Élt valamikor a XIX. században – jelentős szerepet vállalva a moldvai csángók életében – egy Petrás nevű ember, aki sokat tett azért, hogy az akkor már szűkében lévő magyar nyelvű pap-ságról gondoskodjanak az illetékesek. Ennek érdekében a tudós és költő, Kazinczy barátjaként is ismert, sokat utazott Döbrentei Gábornak írt levelet ez a Petrás, mert úgy vélte, hogy tőle várhat segítséget a moldvai magyar csángók megmentése érdekében. Nem gyönyörű névtalálkozás ez, amit a történelem dokumentumai nyújtanak felénk? És ezek után is vannak, akik kételkednek abban, hogy szerelmek, házasságok az égen kötöttek?

Azt kívánom, legyen jövője az alkotásoknak. Ami – Kondor Béla szavait idézve – azt jelenti: „Művészet lehet, csak: por, víz, szél, tűz ne ártson neki, az idő össze ne zavarja jelentését. Te hiú halandó: itt az örökkévalóság, mely bennünk és nem kívülről.” És ehhez, hogy legyen jövője az alkotásoknak, azt kívánom még hozzátenni, de nagyon hangsúlyosan: illesse tisztelet e művek alkotóját.

Dávid Katalin

(Elhangzott 2017. szeptember 8-án a Józsefvárosi Galériában Petrás Mária: „Isten irgalmából, Mária erejével” című kiállításának megnyitóján)

Címlap: „Szépséges Szűz Mária” (Petrás Mária munkája – fotó: Thaler Tamás)

Belső borító: „Örvendezzünk, Betlehembe menjünk!” (Petrás Mária munkája – fotó: Thaler Tamás)

Tízéves a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem népzeneész képzése

A népzeneoktatás felsőfokú intézményesülésének tanulságai

Hivatalosan tíz éve kezdődött el a népzeneészképzés a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen, de ha hozzávesszük az előkészítést, a szervezés időszakát, akkor a történet már a tizenkettedik évében jár. Mint minden új létrehozásához, a szak elindításához is szükség volt a megfelelő történelmi helyzetre, hogy a megfelelő emberek jókor jó helyen legyenek. Szükség volt alapokra, és szükség volt a pillanat diktálta belső mozgatóerőkre. Ez utóbbiakat a Zeneakadémia akkori rektora, Dr. Batta András engedte felszínre törni, amikor részben a korábbi kezdeményezések nyomán, de főként a művészeti felsőoktatás abban az időben zajló átalakítása és a Bartók és Kodály évfordulók kapcsán lehetőséget látott az önálló hangszeres és énekes népzeneészképzés beindítására, erőteljes elméleti oktatással bővítve a gyakorlati stúdiókat. Alapozni pedig a több mint száz évre visszatekintő

Gólyatábor, 2014 – fotó: Németh Anna

magyar népzeneoktatás eredményeire és az akkoriban a harmincötödik éve felé tartó táncházmozgalom tapasztalataira lehetett. Ez utóbbi gyökeres változást hozott a népzenehez való viszonyulásban: a hetvenes évek elejétől lelkes fiatalok tanultak intenzíven hangszeres népzene, szakmai irányításukba pedig olyan kiváló folklórkutatók kapcsolódtak be, mint *Vargyas Lajos*, *Olsvai Imre* és *Martin György*. Az archívumokból, kutatóműhelyekből kikerülve a hangszeres, főként vonós magyar népzene kortárs zenei műfajjává lett, a népdaléneklés a kötelező iskolai dresszírozásból a fiatalok önként vállalt szórakozásává vált, igaz, nem önmagában, hanem a tánchoz kapcsolódóan. A népzene tanulása azonban a hivatalos oktatási kereteken kívül, különböző szervezett tanfolyamokon történt. Hangsúlyoznunk kell, hogy annak idején Halmos Béla és Sebő Ferenc a falusi folklór visszatánulásával a népzene pontosan ugyanazt az esztétikumát igyekeztek a társadalom elé tárni, amit Bartók és Kodály is a maguk művészetében, elsődlegesen azt célozták meg, művészetük arra alapozott, hogy a népzene mint esztétikai élmény hasson ránk. És ez az esztétikum merőben különbözik, mindig is különbözött a népies műdalokétól, a magyarnótákétól, a városi cigányzenéléstől, vagy a ma divatos világzenétől.

Sebő és Halmos, majd a kezdeményezésükből szárba szökkenő táncházmozgalom már nem gondolta, hogy a népzene *ruha kell, ha behozzuk a mezőről a városba*¹, úgy vélték, vélik, hogy a népzene eredeti állapotában, esetükben nagyobb részt a tánc funkciójához kötve kell megőrizni és továbbadni a következő nemzedéknek. Paradigmaváltás történt tehát, amelynek következményeihez törvényszerűen hozzátartozott, hogy a népzene tanítását hosszabb távon a hivatalos oktatási rendszerben is biztosítani kell. Fel kellett oldani az ellentmondást, hogy a népzene, népdal – mint tananyag – az iskolában használandó, de egyébként a városi kultúra csak feldolgozások formájában képes befogadni, értékeit csak így lehet felmutatni. Fel kellett adni az akadémikus álláspontot, hogy a népzene csak kutatni lehet, megtanulni játszani, hitelesen előadni, nem. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a népzene teremtő közege, amelyben hosszú évszázadokon, emberöltőkön keresztül formáló-

dott, amely e hagyományos zenei kultúra autentikus közösségi alkotóműhelye volt, túlnyomó részben megszűnt, illetve megszűnőfélben van a magyar nyelvterületen. Életkörülményei jelentősen megváltoztak, aktív, virulens korszaka már lezárult, illetve egy-két helyen még éppen lezárulóban van. Viszont tradicionális zeneként repertoárja, előadói gyakorlata más zenei jelenségekhez hasonlóan tanítható és megtanulható. Az archívumokban őrzött gazdag gyűjteményeknek köszönhetően még teljes mértékben ismerjük, hogyan szólt, hogyan szólaltatták meg (ellentétben sok más zenei kincsünkkel). A mozgalom első képviselői ráadásul a hagyományos módon, hosszú időt a terepen (főleg Erdélyben), tehát a népzene használati helyszínén eltöltve tanultak helybeli zenészekről muzsikálni. A gyűjteményekben megőrzött hatalmas mennyiségű felvett anyagon, a még fellelhető autentikus (tudományosan fogalmazva adatközlő) zenészeken, énekeseken kívül az ő tudásukra kellett és kell építeni a képzés.

Kezdetben a népi hangszeres és hozzá kapcsolódóan az énekes zenetanítást a mozgalom a hivatalos oktatási kereteken kívül, különböző szervezett tanfolyamokon, de alapvetően műkedvelő módon szervezte. Az első állami zeneiskolai tanítás 1975/76-ban indult meg az Óbudai Zeneiskolában *Till Ottó* zeneiskolai igazgató segítségével, Béres János irányítása alatt. Napjainkban országwide számos zeneiskolában (több mint nyolcvan intézményben) oktatnak autentikus népdaléneklést vagy hangszerjátékot alapfokon és az utóbbi két évtizedben több helyen középfokon, zenei szakközépiskolai keretben (Székesfehérvár, Miskolc, Vác, Nyíregyháza, Békéscsaba, Szeged), 2014 óta a zeneakadémiai képzésnek köszönhetően a Bartók Béla Zeneművészeti és Hangszerészképző Szakközépiskolában, az LFZE gyakorló iskolájában is beindult a tanítás. A hivatalos népzeneoktatás eredményességét és népszerűségét jelzi, hogy 2006-ban megrendezték a Zeneművészeti Szakközépiskolák első, 2009-ben második, 2012-ben harmadik és 2015-ben negyedik országos népzenei versenyét, melyek sikeresek voltak. Viszonylag hamar jelentkezett az igény felsőfokon, a tanárképzésben is: a kilencvenes évek elején a Nyíregyházi Bessenyei György Tanárkép-

ző Főiskolán a *Fehérné Székely Ildikó* vezette be az ének-zene szakhoz kapcsolódva a népzene-tanári képzést. Fehérné nyugdíjba vonulása után a 2016-ban elhunyt *Joób Árpád* vette át a vezetést. Ugyancsak a 90-es évek elején vállalta fel a *Gyárfás Ágnes* szervezte Miskolci Bölcsész Egyesület is a népzenei képzést, amelyet azonban nem akkreditáltak. Ezekkel párhuzamosan voltak további kezdeményezések, hogy legyen hangszeres népzenei oktatás a Zeneakadémián, illetve más felsőfokú oktatási intézményben, többek között az ELTE ének-zene tanszakán és a Kecskeméti Főiskolán. A Zeneakadémián 2002-ben volt a legutolsó kísérlet, amelynek tervezetét *Kobzos Kiss Tamás* készítette *Borsi Ferenc*, *Jánosi András* és *Pávai István* közreműködésével.

A 2007-ben elindult gyakorlati népzenei képzés kezdetben a Zenepedagógiai Tanszék Népzene Szakcsoportjaként működött, majd 2009-ben alakult meg a szenátus jóváhagyásával a Népzene Tanszék, mely irányítja, szervezi az előadóművészi BA-t és korábban a tanári MA-t, illetve a 2014/2015-ös tanévtől kiépülő, a tanári MA-t felmenő rendszerben felváltó osztatlan népzenei művész-tanári (tizenkét féléves, szakpáros) képzést.

A tanszék elsődlegesen a Kárpát-medencei népzene hagyománykincsének felsőfokú oktatására és tudományos igényű kutatására jött létre. A gyakorlati oktatás mellett kezdetől fogva hangsúlyt kap az elméleti ismeretek elsajátítása. 2014 őszénadtuk be a népzene-

ne-doktori képzési programtervünket, amelyet 2015 tavaszán fogadott el az Egyetem Doktori Tanácsa. A jóváhagyást követően 2015 tavaszától egyéni, majd 2017-től ösztöndíjas képzésben elindult az egyetem DLA programján belül a népzenei alprogram, vezetője Pávai István. Így lehetőség nyílt a népzene szakot végzett diákok számára a fokozatszerzésre saját szakterületükön. A népzene elméleti oktatását erősíti, illetve a kutatói utánpótlást hivatott biztosítani az etnomuzikológus képzés is, ami a Zeneakadémia keretein belül már fél évszázaddal ezelőtt magas szinten folyt. Ismeretes, hogy 1951-ben a zenetudományi tanszak párhuzamos történész és népzenei oszta-lyokkal indult. A népzenei oszta-lyt (amelynek első évfolyamába *Avasi Béla*, *Olsvai Imre*, *Sárosi Bálint* és *Tóth Margit* jártak) Kodály és Lajtha László vezette. Kodály nyugdíjaztatásával, majd halálával a népzenei tudományi képzés abbamaradt. Öröndetes és nagymértékben a gyakorlati népzenei képzés elindulásának köszönhető, hogy 2011-től a zenetudományi mesterképzés ún. specializációja keretében újból lehet etnomuzikológia stúdió-mokat végezni.

Az elmúlt évtizedben tehát sikerült a felsőfokú intézményrendszer teljességében a népzenei oktatást kiépíteni, mind az elméleti, mind a gyakorlati, valamint a posztgraduális képzést tekintve, és ezáltal bezárult az a kör, amely hivatalosan és szakmailag ellenőrzött módon biztosítja hagyományos zenei kultúránk életben tar-

Tízéves a Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszéke

Tíz év nagy idő egy ember életében, mondják, hogy hét-évente az emberi szervezet teljes sejtállománya megújul. Egy közel százötven éves intézményben tíz év persze épp csak a kezdőlépést jelenti egy tanszék életében, különösen, ha az a tanszék sokra hivatott. És az elmúlt tíz év fényesen bizonyította, hogy a Zeneakadémia Népzene Tanszéke sokra hivatott. Ezt tükrözi, hogy – bár legfiatalabb tanszékünk – a legnépszerűbbek közé tartozik nemcsak a diákság, hanem a nagyközönség körében is.

Amikor tíz évvel ezelőtt, hosszú előkészítési folyamat után végre valóban megindult a képzés, voltak jó-néhányan, akik fenntartásokkal fogadták, hogy egy eredendően ösztönösen működő, falusi közegben élő zenei kultúra képes-e megtalálni a maga helyét a nagyvárosi, egyetemi világban. Azt gondolom, hogy a tanszék alapítását övező viták borzasztó fontosak voltak, mert segítettek kikristályosítani szerepének és működésének lényegét, s így nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy ennyire sikeres első évtizedet ünnepelhetünk most. Világosan kiderült az elmúlt évek során, hogy nemcsak életképes a Zeneakadémián a Népzene Tanszék, de nagy szükség is van rá, mégpedig az alma mater falain messze túl is, a teljes magyar zeneoktatásban, illetve zenei életben. Elsősorban azért, mert az a fajta paraszti kultúra, amelynek titkait az itt dolgozó oktatók, itt tanuló növendékek kutatják és életben tartják, eredeti formájában már nem léteznek, s a mi felelősségünk, hogy a lehető leghitelesebb módon megőrizzük ezt a káprázatos kincset. Azt a kincset, amit a városi, művelt közönségnek bő száz évvel ezelőtt Kodály és Bartók generációja mutatott be.

A Zeneakadémia mint anyaintézmény rengeteg mindenre lehet büszke a Népzene Tanszék működésével kapcsolatban: hogy immár teljes, öt plusz egy éves tanárképzést kínál, hogy népzenei szakirány indult a Bartók „Konziban”, hogy a Zenetudományi Tanszékkel közö-

sen van etnomuzikológiai mesterképzésünk, hogy doktori szinten is elindult a népzenei program, hogy nagyszerű kezdeményezések motorja a tanszék olyan intézményekkel együttműködésben, mint a Zenetudományi Intézet, a Hagyományok Háza vagy a Táncháztalálkozó, hogy külföldi professzorokat hívnak hozzánk, miközben a diákjainkat folyamatosan kiviszik terepre Székelyföldről Palkonyáig... – a sort hosszan folytathatnám.

Számomra mégis két dolog adja ennek az elmúlt, csodálatos tíz évnek a lényegét. Az egyik az elmélet és gyakorlat nagyszerű egyensúlya, ahogyan a tudományos népzenei gyűjtés kodályi-bartóki hagyománya tökéletes harmóniában működik a tanszéki munka során a táncházmozgalomból kinőtt praktikus zenélési gyakorlattal. A másik, s talán ez a legfontosabb, az emberi dimenzió. Hogy összejött ez a kivételesen erős, lelkes, minden porcikájában zenész tanári gárda. Biztosan ismerik a történetet – valószínűleg legenda, de remekül hangzik –, amikor az idős pesti cigányprímást az ötvenes években elviszik a Zeneakadémiára, hogy hallgassa meg Yehudi Menuhint. Kérdezik a koncert után az öreget, hogy „na, hogy tetszett?”, mire ő annyit válaszol: „szépen játszik, meg kell hagyni, de asztalnál meghalna”. Hát a Népzene Tanszék tanárait ilyen veszély biztosan nem fenyegeti.

Mindebben, a tanszék felépítésében és működtetésében elvülhetetlen érdemei vannak a tanszékvezetőnek, Richter Pál tanár úrnak, akinek szeretném külön is megköszönni emberfeletti munkáját, ahogyan valamennyi kollégának és diáknak is, és mi mást kívánhatnánk, mint hogy kilencven év múlva, 2107-ben az utódom ugyanezen a pódiumon állva hasonló szellemben ünnepelje a tanszék fennállásának 100. évfordulóját.

Dr. Vigh Andrea rektor

(Elhangzott 2017. december 5-én a Zeneakadémia Népzene Tanszékének tízéves ünnepi koncertjén.)

tását és visszatáplálását a társadalomba. Hangsúlyozni szükséges, hogy a népzeneészeknek az oktatási rendszerben is lehetőséget kellett adni a széles körű zenei műveltség megszerzésére. Az alsó- és középfokú intézményekben megfelelő gyakorlati és elméleti tudás birtokában lévő, képzett tanároknak kell a népzene-t oktatni. Ne feledjük, az 1930-as évektől kezdődően Kodály is kiemelte, hogy a zenéhez már a XX. században sem tudott felnőni senki sem kottaírás és -olvasás nélkül. A zenei analfabetizmus felszámolását olyan fontosnak tartotta, hogy az 1940-es évektől kezdve a kottaolvasási készség erősítésére, minél jobb elsajátítására olvasógyakorlatok sokaságát írta. Csak a biztos kottaolvasási készség teszi lehetővé a belső hallást. Mindezt igen alkotó módon lehet összekapcsolni a népzene-tanulás hagyományos hallás utáni módszerével, amely nagyban segíti a zenei formálás, zenei fantázia és – jól jegyezzük meg a minden zenei stílus elsajátításához szükséges kulcsszót – a jó zenei ízlés kialakulását. A zeneakadémiai képzésnek az egyik kiemelt célja, hogy akik végeznek, tudják, hogy mi az a népzenei hagyomány, amelyet megörököltünk, hol és hogyan helyezkedik el a nyugati zenekultúra viszonyrendszerében, legyenek e hagyományos zenekultúra szakemberei, szakterületükön biztosan tájékozódó tudatos zenészek és tanárok, és alázatosak műfajuk iránt. Hosszabb távon csak a felsőfokú oktatás biztosítja az ellenőrzött sokadik kézből való tanulást, hogy a komolyzenéhez vagy a jazzhez hasonlóan létrejöjjenek a népzene megszólaltatásának, továbbadásának minőségi mércéi. A Zeneakadémiára való bekerüléssel, 10 év alatt a felsőfokú és posztgraduális képzési rendszer teljes kiépülésével a népzene a többi zenei műfajjal egyenrangúvá vált és nagykorúvá lett.

*

EDDIG ELÉRT EREDMÉNYEK

Eddig az öt évfolyamon egyszerre átlagban 75-80 diák tanult, illetve tanult évente (hosszabb távon max. 50-60), az OT képzésben induló első évfolyam 2019–2020-ban fog végezni. Diákjaink között a fiatalok mellett eddig megtalálhattuk a szakma elismert és népszerűségnek örvendő előadóit, akik fontosnak tartották, hogy színpadi sikereiken túl a Zeneakadémia népzene-tanári diplomáját is megszerezzék. Ezen kívül a magyarországi kisebbségek és a határon túli magyar kisebbségek képviselői egyaránt megtalálhatók, és az ERASMUS-program keretében rendre vannak más nemzeti-szerű, nem magyar hallgatóink is (eddig volt, illetve van cseh, dán, norvég, észt, kínai, amerikai). Eddig összesen 77 tanári mesterdiplomát, 77 előadóművészi alapképzés (BA) oklevelet adtunk ki; összesen 230 hallgatónk volt a jelenleg tanuló évfolyamokkal együtt.

Hallgatóinkat a kezdetektől fogva nagyon sok helyre hívják rendszeresen koncertet adni, a Bolyai-díj átadó ünnepségétől kezdve a Táncháztalálkozókon, népzenei találkozókra keresztül 2008 tavaszán a párizsi Pompidou központig, 2010 júliusában a szombathelyi Bartók Fesztiválig, majd augusztusban a sanghaji világkiállításig. 2010-ben és 2011-ben tematikus koncerteket (Bartók- és Liszt-művek népzenei forrásai, párhuzamai) adtunk a bécsi zeneakadémián (Universität für Musik und Darstellende Kunst), és diákjaink felléptek 2011 áprilisában az EU magyar elnökség tehet-

Jegyzetek

1. A *Magyar népdalok* Bartók Béla és Kodály Zoltán 1906-ban közösen írt műve, amelyben húsz magyar népdalt dolgoznak fel énekhangra és zongorára. Az idézet e mű előszavából származik.
2. Hangszeres antológiák (székelyföldi furulyaiskola, moldvai dallamgyűjtemény kobozra stb.) mellett többek között kezdeményezésünkre és támogatásunkkal készült el a *Magyar népdaltípusok példatára* weboldal (<http://nepzeneipeldatar.hu/>) és a *Magyar Népzenei Antológia* egyesített kiadása DVD-ROM-on – 2012.

ség gondozási nemzetközi konferenciáján. A 2014. év elején Ecuadorban tettünk körutat, amelynek keretében hallgatóink több városban is adtak koncertet. 2013 novemberében sikerrel mutatkozott be tanszékünk a Zeneakadémia *Élesben* című koncertsorozatában a felújított Nagyteremben, valamint 2015. május 9-én és 2016. május 7-én, a Táncháztalálkozón, egész estés tematikus koncertet adtunk *Az elfeledett Székelyföld és A Szerettől a Szamosig* címmel szintén a Nagyteremben. Ez utóbbi koncertek szerkesztője Pávai István volt. Diákjaink közül minden évben többen is Junior Prima díjban részesülnek a népművészet kategóriában, és nagy sikerrel, előkelő helyezéseket elérve szerepeltek a Duna TV eddigi *Fölszállott a páva* című vetélkedőin. Kiéptítettük nemzetközi kapcsolatainkat (Norvégia, Svédország, Finnország, Litvánia, Szerbia, Románia), megszerveztük működésünket, oktatási segédanyagokat szerkesztettünk.² Részben hagyatéki adományokból, részben vásárlással színvonalas kézikönyvtárat hoztunk létre (Szomjas-Schiffert György, Sólyom Károly, Vavrincez Béla és Tóth Margit hagyatékából), amelyet 2015 áprilisától rendszeres nyitva tartás mellett működtetünk. Gólyatáborokban, gyűjtési, tanulmányi kirándulásokon építettük, csiszoltuk közösségünket. A diákokkal, tanárokkal közösen jártunk és értékes gyűjtéseket végeztünk Zoborvidéken, a Délvidéken (Péterrévén, Adán, Zentán), Gyimesközéplek-Borospatákán, a moldvai csángóknál Pusztinán, Kárpátalján, a Kükküllő mentén, Székelyföldön, Tolnában, Baranyában és Gömörben. A szakmai kirándulások mellett minden évben szerveztünk nyílt napot, szakmai előadás-sorozatokat és mesterkurzusokat. Kétévente szakmai szervezői voltunk három alkalommal a Kecskeméti Népzenei Napoknak.

*

NEHÉZSÉGEK, KÉTSÉGEK

Az eredmények mellett ugyanakkor vannak és voltak nehézségek, bizonyos területeken kétségek, amelyekre az oktatásban figyelemmel kell lenni. Elsőként a szakirányok közötti különbségekről kell szólni, amelyek időről-időre felszínre kerülnek feszültségektől sem mentesen. Egyrészt a szakon oktatott hangszerek különböző mértékben kötődnek a hagyományhoz, repertoárjuk nagysága igen csak eltérő, másrészt a hangszereken való játék is más-más felkészültséget, gyakorlásmennyiséget igényel. Egyes hangszereknél alapvető kutatásokat kell, kellene még elvégezni ahhoz, hogy biztonságosan felépíthető legyen a hagyományra alapozott tanmenet. Tisztán kell azonban látni, hogy a táncházmozgalom hőskorát és első generációit követően a mozgalom képviselői már jóval kevésbé támaszkodtak a népzene-kutatás eredményeire, és lelkesedésük a szakképzetlenséggel, sokszor a zenei alapiskolázottság hiányával is társulva egyre kevésbé tudott az egyre gyorsabb ütemben kikopó hagyományból megbízható, hiteles adatokat, játékmódokat átvenni. Bizonyos hangszerek esetében tehát komoly szaktudással, apparátussal végzett időigényes alapkutatás (ahol még lehet, terepen, de főként archívumokban) szükséges, hogy az oktatás rendszerében alap-, közép- és felsőfokon a hagyomány által igazoltan lehessen tanítani. Ehhez egyrészt a különböző oktatási szintek tanterveinek újragondolására, másrészt a munkát elvégezni képes szakemberekre lenne szükség. A népzene alsóbb fokú oktatásában egyébként az MTA által támogatott szakmódszertani pályázat, amelyet a ZTI a népzeneoktatás különböző szintjeinek összehangolása érdekében végzett, komoly hiányosságokat tárt fel mind az oktatók, mind a tananyagok vonatkozásában. A felsőoktatásban a bőrünkön érezzük Kodály igazságát: nem az a fontos, hogy ki az operaház igazgatója Budapesten, hanem hogy ki oktat – példánkra alkalmazva – népzene-t a zeneiskolákban, ki ismerteti meg zenei hagyományainkkal a zenét tanuló gyermekeket.

Richter Pál

Gyűjtések a Gyergyói-medencében

„De im már leértünk Gyergyó szép terére, melynek sajtóságos nevét igen sokfélekép származtatják. Vannak, kik Georgiától, vagyis e tájról jött őseink visszaemlékezésétől eredeztetik. Pray Szent György latin nevétől, Losteiner pedig attól, hogy az első oda települőket vezető székely őst Györgynek hívták, s midőntanyát és telephelyet kereső népe a Geréczestetőről megpillantá a havasok keblében rejtőzködő szép tért, meglepetve kiáltott fel: György jó! vagy gyer jó! (jere jó). A csiki krónika feljegyzései szerint Gyergyó legrégebbi neve Hegyalja volt.” (Orbán Balázs)

*

2008-ban találkoztam először Gyergyó környéki táncgyűjtésekkel. A békéscsabai Tabán Táncgyűttes számára készítettem egy „Báli hangulatok a Maros mentéről” című előadást, amelyben a Maros folyását követve mutattam be a folyó mentén élő különböző etnikumok táncagyományát. Marosfői eredése után a víztömeg a Gyergyói-medencében szélesedik ki, ezért esett a választás erre a területre. A fent említett műsor készítésének előkészületei alatt szembesültem a terület „fehér folt” jellegével. Készültek ugyan filmfelvételek (1952-ben, 1953-ban, 1955-ben Budajenőn telki székely telepésekről, Gyergyóremetén, Gyergyóditróban és 1989-ben Gyergyócsomafalván), de

mennyiségük, a filmtkeercsek minősége és a hiányos jegyzőkönyvek miatt nehéz volt megérteni a tánc rendszerét. 2009 nyarán indultam el, hogy helyszíni tapasztalatokkal, irányított gyűjtések rendezésével bővítsen tudásomat e terület kapcsán. Közben Berecz András is megkeresett, aki „Hazakisérlek” címmel éppen gyergyói dalokat, zenéket, énekeket felvonultató CD-t adott ki ehhez műsort is készített; éppen kapóra jött, hogy én a medence táncával foglalkoztam.

2017-ben az Emberi Erőforrások Minisztériuma által Fülöp Viktor tánckutatói ösztöndíjban részesültem, ennek segítségével tudtam bővíteni s rendszerezni az elmúlt közel tíz év alatt összegyűlt gyergyói gyűjtéseimet. Ez igen nagy segítséget jelentett s jelent a mai napig: több mint tizenöt éve végzek rendszeres kutató munkát Kárpát-medence szerte, de ez az első alkalom, hogy nem önköltségen.

„Ez a medence a Felső-Maros mentén található, melyet mindenfelől magas, meredek hegyek öveznek, ezért éghajlata meglehetősen hideg. A környező megyékben földművelésre a Csiki-, és a Háromszéki-medence mellett csak a gyergyói alkalmas, de néhol itt is meredek hegyoldalakat szántanak, ahova még feljutni is nehéz feladat. Nevesebb népművészeti alkotásaik megegyeznek a legtöbb székely régióéval,

Rupa és bandája, remetei cigány zenészek, Barát Ádámmal közösen, 1930-as évek

mint fafaragások (például székely kapu, vagy temetők fejfái), szöttesek, varrottasok, népdalok, népballadák, népmesék, hangszeres népzene.”¹ (Balassa–Ortutay, 1979. 42. oldal.)

2009 óta a következő falvakban rendeztem gyűjtést, vettem részt lakodalmakon, keresztelőkön, baráti összejöveteleken, kortárs találkozókon, szüreti bálokon: Gyergyóremete, Gyergyóditró, Gyergyószárhegy, Gyer-

A hátoldalon: Csibi Vilmos, Csibi Bözsi, Csibi Vera, Páll Erzsébet – Remete, 1937. (Az archívó fotók Nagy József tulajdonát képezik)

gyócsomafalva, Gyergyóújfalu, Gyergyóalfalu, Kilyénfalva, Gődücs, Orotva, Hágótó, Recefalva, Gyergyótölgyes, Várhegy, Salamás, Gyergyóholló, Hollósarka.

Minden fent nevezett településen filmeztem táncosokat. Ahol zenészt is találtam, ott rögzítettem a játékát. Közel száz személlyel készítettem kérdőíves interjút. Orotvában, Gyergyóalfaluban és Gyergyóremetén verbunk-táncosokat is találtam.

A táncmultság, helyi elnevezéssel *tánc*, kezdetben házaknál zajlott, ahol egy nagyobb szobát vettek bérbé a rendezők. A gyermekek, akiknek nem volt helyük a nagyok társaságában, a csűrben gyakorolták az első tánc lépéseket a „szájmuzsika” (szájharmonika) vagy citera ütemére: a gyerektánc neve „*kicsi sereg*” volt. Az 1930-as évek után, amikor a kultúrházak megépültek, a vasárnapi táncokat, farsangi multságokat, bálakat nagy, színpaddal ellátott teremben rendezték. A táncokat a katolikus egyházi ünnepek rendszabályai szerint szervezték. Farsangi multságokat tartottak januártól húshagyó keddig. A nagybőjt idején, hamvazószerdától húsvétig tilos volt minden zenés multság. Húsvéttól kezdődött újból a táncok, esküvők időszaka. Nyáron, kora ősszel, a mezőgazdasági idénymunkák idején nem szerveztek rendszeresen vasárnapi táncmultságot. Ősszel advent kezdetéig, Katalin napig rendeztek táncot, amit hagyományosan a besorozott legények szerveztek. A zenészeket egy-egy alkalomra vagy akár hosszabb időre is megfogadták, pénzzel, tűzifával, élelmiszerral vagy egyéb mezőgazdasági terménnyel fizették ki őket. A legények voltak a *gazdák*, ők feleltek a zenekar helyszínre szállításáért, ellenőrizték a belépést, vigyáztak a rendre, rendreutasították a rendbontókat. A tánc előtt berendezték a termet, a multság befejeztével kitakarították azt.

Balázs B. József lakodalma – Remete, 1926.

A táncba belépődíjjal lehetett bemenni, aminek az összege változó volt a fiúk, a lányok, nagyobb gyerekek és a lányokat kísérő asszonyok számára. A táncba a legények és a lányok csoportosan mentek. Ha egy lánynak komoly udvarlója volt, az kísérte el. A táncnak meghatározott műsorrendje volt, amely azonban változott az idő folyamán.

„A táncmultság tetőpontját húshagyatkor érte el. A ma már csak az idősebbek emlékezetében élő rendezvények »kövér csütörtökön« kezdődtek, amikor a gazdák elindultak fát és tojást gyűjteni. A begyűjtött fát a zenészek kapták, amiért húshagyatkor zenéltek. A tojás egy részét ugyancsak ők kapták, másik részét a rendezők fogyasztották el italozás közben. A táncok sorozata »kövér csütörtök« délutánján kezdődött, követte ezt a szombat este, folytatódott vasárnap délután, este, hétfő délután. Húshagyó kedden egész napos multság következett. Délelőtt a fiatalság a zenészekkel együtt

elment a pap udvarára, ahol a pap megköszönte a látogatást, megvendégelte a fiatalokat, azok táncoltak, közben a beöltözött maszkurák leszédtek a pap gyümölcsfájáról a nem létező gyümölcsöt, szórakoztatták az egybe gyűlteket, riasztgatták a gyermekeket. A húshagyó keddi tánc éjfélig tartott. Másnap, hamvazószerdán a fiatalság testületileg ment a szentmisére, utána a legények felvágták a pap tűzifáját.”² (Dr. Fodor Ferenc, 1955. 115. o.)

A húshagyat idején egymásra talált párok ezt követően együtt jártak a táncba, a lányok virágot tettek választottjuk kalapjába. Szokás volt a Gyergyói-medence magyar falvaiban is a húshagyat keresése. A legények egy lécre lámpást kötöttek és azzal keresték a hidak alatt, csűrökben a farsangi időszakot lezáró húshagyatot.

A táncok, amelyeket magyarok között a Gyergyó-medencében találtam, filmeztem: 1. *csárdás, lassú csárdás*; 2. *gyors csárdás, friss csárdás*; 3. *marosszéki, forgató, csürdöngölő*; 4. *verbunk, huszárverbunk, csürdöngölő, marosszéki csürdöngölő*; 5. *ceppel* (12-14 részből áll polgári társastáncsorozat); 6. „*Köllöké*”; 7. *Bonka Ferkóé*; 8. *valcer, tangó, angol kerिंगő, dzsessz*; 9. „*dőfős*”.

A gyergyói *csárdás* szerkezete leginkább a szomszédos felcsíkihez hasonlít, de számos különbség is megfigyelhető, amelyek egyértelműen sajátos karaktert, jelleget biztosítanak a gyergyói csárdásnak. A tánc első része a csárdás lépés, melyet 4/4 értékben használnak (találtam 3/4-es változatot is). A jobb táncosok nyolcados koppintásokkal, a helyi elnevezés szerint „tappogatással” díszítik, nők, férfiak egyaránt. Ezt forgás követi, amely a legtöbb faluban balra indul, de előfordul néhány jobbra forgást beindító változat is, főleg Gyergyóditróban és a medence peremterületein lévő vegyes lakosságú fal-

Portik Cseres Ferenc lakodalma, Barát Ádámékkal – Remete, 1937.

vakban, például Gyergyótölgyesben vagy Hágótón. A forgást egy 4 negyedről 16 negyedre is terjedhető irányváltó követi, amely a legtöbb esetben félig zárt összekapaszkodási módban történik. Az irányváltót követő forgást egy megállító motívum köti össze a csárdással. A forgáslépés hatásritmusa negyedese, de a jobb táncosok nyolcados variációkat is használnak. A legtöbb általam filmre vett táncos ebben a rendszerben táncolja a csárdást. Az egyes részek dinamikai, plasztikai és ritmikai változatai az adott táncos tudásától, habitusától függenek. Ritkán előfordulnak egyszerű, rövid kiforgatások, de ezek a formák a visszaemlékezések alapján sem voltak általánosan jellemzőek erre a területre. Forgatás inkább Gyergyócsomafalván, a zenészek körében fordult elő és a vegyes lakosságú peremterület falvaiban. A csárdáslépést díszítő „tappogtatás” legszebb formáit Gyergyóalfaluban és Gyergyócsomafalván rögzítettem: ezek a páros összekapaszkodás több formájában és a külön táncolás alatt is előfordultak. Csapás a csárdásban nem volt jellemző, csupán egy orotvai és egy gyergyóremetei férfi használt egyszerű változatokat, azokat is a forgás irányváltása közben. A jellegzetes székely átvétők sem jellemzik a gyergyói csárdást, bár akad egy-két helyi változat például Gyergyóremetén és Gyergyóditróban.

A gyors csárdás motívumanyaga megegyezik a lassúval, annyi különbséggel, hogy a

Csíkszenttamás (fotó: „Angelo” – Victor Adler, Braşov)

„tappogtatás” és a csárdás aránya megváltozik az előbbi javára. A csomafalvi idős táncosok minden egyes alkalommal, amikor a zene átváltott a frissbe, a dobbantó, kopogtató lépésekbe mentek át, ezt más faluban nem láttam, sőt nem is emlékeztek ilyen határozott, a zenéhez illeszkedő váltásra. Néhány jobb táncos, főleg Gyergyóremetéről, páros verbunkhoz hasonló formákat is használt ebben a tánc típusban.

A marosszéki vagy forgatós legkeletibb előfordulási helye a Gyergyói-medence. A tánc motívumanyaga szinte teljesen megegyezik a csárdásával, annyi különbséggel, hogy a „tappogtatás” mennyisége határozottan lecsökken, valamint a gyors tempó hatására

minden – korábban nyolcados – forgás negyedese lüktetésű lesz.

A verbunk szóló és csoportos formában egyaránt előfordult, páros verbunkról is van adat Orotva településről. Az 1952-ben, 1953-ban és 1955-ben készült filmekben (Ft. 180., 194., 312.) látható verbunkfolyamatokat tanultam s elemeztem elsősorban, de orotvai és alfalvi férfiak táncolták még élőben is. A tánc típus jellemző motívumai a bokázók, kopogók, „tappogtatók”, előre-hátra fűzők, légbokázók, három-lépések, negyedes és nyolcados csapások lábra és a földre egyaránt. A kiemelkedő verbunktáncosok a zenei periódus záró részére táncbéli zárásokat, augmentált formákat használnak.

Sorozás – Gyergyóditró, 1938.

A *ceppel* egy 12-14 részből álló polgári társastáncsorozat, amelyet Gyergyócsomafalva, Kilyénfalva és Gyergyóújfalu lakossága táncolt.

„A *ceppelt* Gyergyó számos falujában táncolják kisebb-nagyon eltérésekkel. Kilyénfalván a *ceppelnek* 14 figuráját táncolják, amelyek mindenike jellegzetes keringődallammal zárul. Mivel ezt a befejezést nem tartották elég székesnek, csárdással, a Gábor Ignácéval fejezik be. Egy hosszú, több csárdás elemeiből összeállított tánc ez, amelyet a zenésztől neveztek el. A *ceppelhez* köralakban állnak fel a párok. A haladás ugyancsak köralakban történik és minden figurát háromszor kell eljátni. Mikor egy figura befejeződött, pillanatnyi megállás után felhangzik a következő figura melódiája, s míg azt a zenész egyszer végig játsza, a táncos párok helyben billegnek, figyelve várják, hogy egyszerre induljanak a következő figura táncolásába.”³ (Dr. Fodor Ferenc, 1955. 119. oldal)

Eredetére vonatkozóan több magyarázat is rögzítettem: 1. Az *andezit kőbányához osztrák robbantó szakembereket hozták, és köztük volt zenész is, akitől eltanulták a dallamokat.* 2. A Gyergyóba kirendelt osztrák helyőrség tanította a helyi zenészeknek a dallamokat, hogy ők is tudjanak mulatni. 3. A Brassó és Szében környékén szolgáló gyergyói lányok tanulták az ottani szászoktól.

A *ceppelt* Gyergyóban nemcsak átvették, hanem át is alakították, magyar dallamra átformálták, hozzá magyar szöveget is szerkesztettek, amit az egyes táncrészek közben énekelnek. A *ceppel* németes jellege megmaradt, de a székely vérmérsékletnek megfelelően formálódott.

A több mint tíz részből álló sorozat „figuráinak” neve is van. Íme, az újfalvi *ceppel* sorrendje: „*Csik Están, Pál Están*”; *Keringő*; „*Mikor a p... szörösödik*”; „*Egy a kettő, három, négy*”; „*Rózsalevél lehullott*”; „*János bá-*

Kirándulás a Gyilkos-tónál (jelölve: Reichrig Johann, Margit és Viktória), 1938.

csi; *Esztám*; *Valcer csárdás*; „*Ej, haj, dávidó*”; *Hármas dobbantós*; „*Aki az ura közt*”; „*Pesten az utcán*”; „*Egyszer kértem, s nem adtál*”.

Nagyon kevés idő is ismeri már a sorozatot, viszont az újfalvi és csomafalvi fiatalokból álló táncosport pár éve rekonstruálta az egész folyamatot.

A „*Köllöké*” nevű táncot csak a csomafalvi férfiak táncolták.

„A *névadások XVIII. századi történeti gyűjteménye* szerint az egyes kísérő dallamok és az

ezekhez kapcsolódó táncok nevei egy-egy kiemelkedő zenész vagy táncos emlékét őrzik. Ezek közé soroljuk a *Köllöké* táncát is. Ez a tánc helybéli tánc, és több mint száz éves régiségre tekint vissza. A *Köllöké* tánc tulajdonképpen egy verbunk. A táncot Bartalis Ambrus tizenhét évesen tanulta meg apjától. Szervezett táncosportjának betanította, s azok 1968-tól 1992-ig táncolták. A tánc a faluban nem nagyon terjedt el, mert nem tudta mindenki megtanulni. Lakodalomban is, de csak reggel felé, eljárták ezt a táncot, akik ismerték, főleg akkor, amikor már a vendégek nagy része el volt menve.

A táncot egyszerre öt-hat legény táncolja, körbeállva. A tánc lépések azóta sem változtak, ugyanazok, mint az 1800-as években.”⁴ (Rokaly József, 2006. 195. oldal)

A „*Köllöké* tánc” valójában egy kötött verbunk, amely – a *ceppelhez* hasonlóan – valószínűleg német vagy osztrák közvetítéssel került a faluba. A tánc során körbe-körbe haladnak a férfiak meghatározott mennyiségű zenei egységre hol szökdelővel, hol negyedes lépésekkel, hol háromlépésekkel. A szökdelőt vállfogással is járók. A körbehaldásokat közös – „tapsbemérő”-szerű – tapsolás szakítja meg. Egy bizonyos dallamra járók, amelynek a neve szintén a „*Köllöké*” nevet viseli.

Gyergyói lányok

A *Bonka Ferkó* tánc történeti különlegesség. A kilyénfalvi és újfalvi férfiak, nők egyaránt táncolják szabadon a térben. Bonka Ferkó beteg, sánta ember volt, aki korlátozott képességei ellenére nagyon szeretett mulatni. A félszességéből adódó jellegzetes *staccato* mozgást utánozzák a két falu táncosai, ma már csak kérésre, korábban a táncrend részeként, de annak is inkább a végén, amikor az asszonyok megunták a részeg férjeket, s hazamentek. Ennek a táncnak a dallama a *Gábor Ignácé*.

A mai fiatalok ugyan sem Bonka Ferkót, sem a táncot nem ismerik, ennek ellenére néha elhangzik a szájukból: „reggelig iszunk s eljárnak a Bonka Ferkóé”. A falu emlékezetében a mai napig él ennek a táncnak az újfalvi eredete. Fiatalok mesélték, hogy sokszor sírtak, amikor az édesapjukat vagy a nagyapjukat látták félszesszerűen táncolni; gyerekként nem értették, nem tudták, hogy ez csak egy vidám utánzás.

A *valcer*, *angol keringő*, *tangó* és *dzsessz* is a táncrend részei voltak, elsősorban az 1940-es évektől, amikor a vasárnapi tánc a csűrök-ből, házakból bekerült a báltermekbe, kultúrházakba.

A *döfős* vagy *szembeszökös* szintén polgári társastánc. Csárdásszerű dallamra járták. Az emlékezet szerint hátra, majd szembe kellett szökni a párral. E táncnak is meghatározott dallama volt. Sokat ugráltak benne, felemelt lábbal, „tappogtatva”.

Az 1920 körül születettek emlékezetében él még egy aszimmetrikus, lassú régies páros tánc is, amelyet leginkább a gyimesi las-

sú magyaroshoz tudnék hasonlítani a körülírások alapján.

A tánctermek működésének idejében a táncok sorrendje általánosan a következő volt: keringő, dzsessz, döfős, lassú csárdás, friss csárdás, marosszéki. A táncok szüneteiben egy-két jobb táncos verbunkot rendelt a zenészekről. Azokon a településeken, ahol járták a ceppelt, azzal a sorozattal zárták a rendet. A legtöbb bál hölgyválasszal ért véget.

A vegyes lakosságú településeken filmeztem román táncokat is: *hora-t*, *sárba-t*.

A székely táncmesterek, hivatásos együttesek egykori táncosai különleges jelentőséggel bírnak, bírtak Erdélyszerte. Jelenlétük és táncoktatói munkájuk több esetben is nagy hatással volt a helyi táncokra, azok fejlődési irányára. Ez Gyergyóban sem volt másképp, ezért a táncélet felderítéséhez szükséges kérdőívek bevonásával végeztem a gyűjtéseket.

Ha valaki előzetes tudás nélkül nézné meg a legelső táncfolyamatot, melyet 2009 nyarán Gyergyócsomafalván rögzítettem, biztos vagyok benne, hogy rácsodálkozna a „Gyergyó környéki táncok” szuggesztivitására, változatosságára, sokszínűségére. Azon a gyűjtésen egy – korábban Marosvásárhelyen, hivatásos táncosként tevékenykedő – pár táncol, hozzáteszem, nagyon ízesen, csak éppen nem gyergyói stílusban. Ekkor szembesültem először ezzel a problematikával, ami azóta is végigkövette a medencén belüli gyűjtéseimet. Nem volt olyan jegyzőkönyv, melyben ne tértem volna ki a tánciskolában, tánc csoportban való működésre,

hiszen, ahogyan feljebb írtam, a táncmesterek nagyban alakították az adott település táncainak eredeti mozgásesztétikai értékét. Megfigyelve ezt a befolyásoló tényezőt, megkülönböztetek egy közvetlen és egy közvetett hatást az eredeti tánc alakulása szempontjából.

Közvetlen hatás: *az adott táncos személyesen vett részt iskolai vagy együttesi keretek között táncos „képzésen”, közvetlenül tanulta meg pl. a Sóvidékről származó székely táncmester által tanított motívumokat.*

Közvetett hatás: *az adott táncos lakodalomban, bálban, kortárs találkozón látja a falubeli tanult táncos lábán az „újabb” stílust jelentő idegen mozgásformákat, s azokat ellesve építi bele saját mozdulatrendszerébe; vagy – például – egy házaspár két tagja közül csak a férfi volt egykor táncmester kezei alatt, a feleség nem, de a nő mozgása a számtalan együtt táncolás alkalmával idomul a férje nem gyergyói figuráihoz.*

Ezen hatások miatt a mai gyergyói tánc képe nagyon vegyes. Lakodalomban alig látni olyan párt, aki ne vegyitene a helyi sajátosságokkal bíró táncát pl. Nyárad menti, sóvidéki vagy Udvarhely környéki figurákkal. Általában az 1940 után születettekre jellemző a fenti hatás valamelyike.

Szeretném megemlíteni a 2010-ben útjára induló *Gyergyói néptánc- és népzenebort*. Rendezője és lebonyolítója Gyergyóremete község, amelynek vezetése felvállalta azt a feladatot, hogy útjára indítson egy olyan kezdeményezést, amelynek segítségével méltó helyre kerülhet a Gyergyói-medence hagyományos tánc kincse, s előbb-utóbb bekerülhet a népszerű, tánc házakban is közkedvelt táncrendek közé. Az eddigi hat táborban közel ezer gyermek, fiatal és felnőtt ismerkedhetett meg a medence jellegzetes táncaival, dalaival, hangszeres zenéjével. Esténként a falvak táncos egyéniségei, még élő zenészei adnak műsort, s a tánc házakban a fiataloknak – elsősorban a medencéből – lehetőségük van az idősekkel együtt táncolni.

Kiemelném, hogy Gyergyó feledésbe merülése miatt a hagyományt őrző, ápoló táncosok, táncos egyéniségek nem csak Magyarországon, de szűkebb hazájukban sem voltak korábban megbecsülve. Sok helyen még a székely ruhát sem tartották meg az elmúlt 15-20 évben. De amióta a gyergyói táncok egyre nagyobb szerephez jutnak mind az erdélyi, mind a magyarországi porondon, egyre inkább kezdik tisztelni a falubeliek is a fenti települések táncos lakóit. A táncos identitás mára már Gyergyóban is fontos lett, pontosabban ismét fontos lett, hiszen korábban a tánc ezen a területen is meghatározó része volt a mindennapoknak.

Farkas Tamás

Jegyzetek

1. Balassa-Ortutay: Magyar néprajz. Dürer Nyomda, Békéscsaba, 1979. 42.o.
2. Dr. Fodor Ferenc: Kilyénfalva. Falumonográfia. Marosvásárhely, 1955. 115. oldal
3. Dr. Fodor Ferenc: Kilyénfalva. Falumonográfia. Marosvásárhely, 1955. 119. oldal
4. Rokaly József: Gyergyócsomafalva monográfiája. II. kötet. Mark House Kiadó, 2006. 195. oldal

Felhasznált irodalom:

Garda Dezső: *A falutörvényről a közbirtokosságig. Gyergyóújfalu monográfiája*. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998.

Balassa Iván – Ortutay Gyula: *Magyar néprajz*. Dürer Nyomda, Békéscsaba, 1979.

Borsos J. Gyöngyi: *Nemes Szárhegy Község. Együtt Szárhegyért Egyesület*, 2015.

Dr. Fodor Ferenc: *Kilyénfalva. Falumonográfia*. Marosvásárhely, 1955.

Farkas Aladár: *Gyergyószárhegy története és névanyaga*. Státus Kiadó, Csíkszereda.

Farkas Aladár – Janitsek Jenő: *Gyergyóújfalu története és névanyaga*. Státus Kiadó, Gyergyóújfalu, 2012.

Józsa Sándor: *Emlékeim Ditró székelyközség életéből*. Mark House Kiadó, Gyergyószentmiklós, 2004.

Kölonthe Béla: *Gyergyó története*. Reprint kiadás. Mark House Kiadó és Nyomda, Gyergyószentmiklós, 2002.

Laczkó-Szentmiklósi Endre: *Gyergyóremete (településismertető)*. Cseres Tibor Közművelődési Egyesület, Gyergyóremete, 2000.

Péter Árpád: *Kilyénfalva leírása*. Tipográfia, „Omnia” Nyomda, Cluj.

Rokaly József: *Gyergyócsomafalva monográfiája II. kötet*. Mark House Kiadó és Nyomda, Gyergyószentmiklós, 2006.

Tarisznyás Márton: *Gyergyó történeti néprajza*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982.

A népdalgyűjtő, népzenekutató Kodály

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A következő percekben Kodály Zoltánra emlékezünk, az idei évben ugyanis kettős évforduló teszi aktuálissá az emlékezést, az ünneplést. Kodály Zoltán 1882-ben született Kecskeméten, 135 évvel ezelőtt, és 1967-ben halt meg Budapesten, 50 éve.

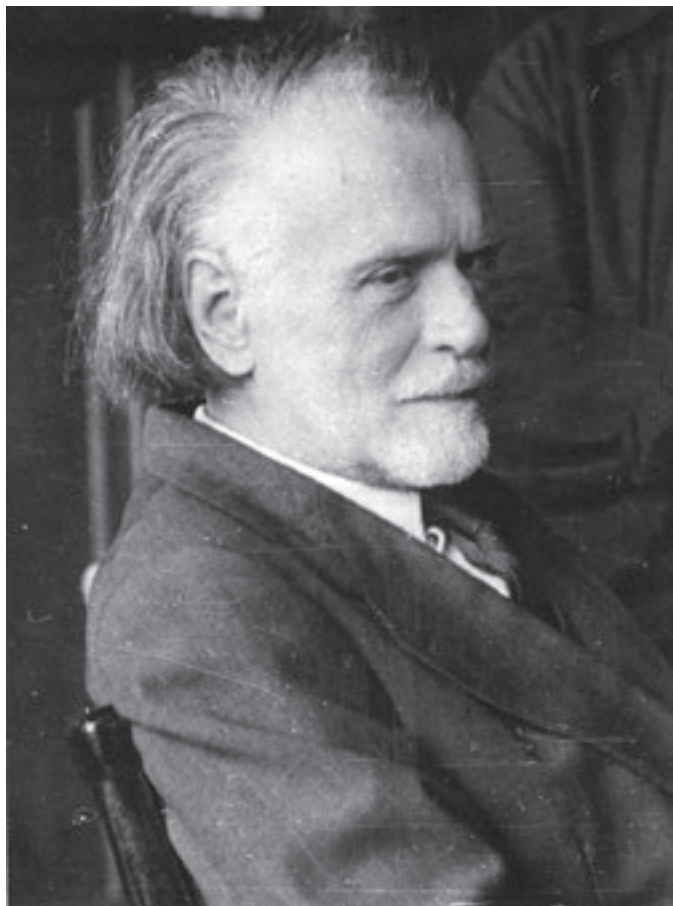
Kodály nevével minden bizonnyal valamennyien találkoztunk már életünk során, ehhez nem kell feltétlenül zeneértőnek, zeneszeretőnek lenni.

Gyermekeink révén, az iskolai zenei nevelés kapcsán hallhatunk a Kodály-módszerről, amely nemzetközi híré zenepedagógiai elméletté vált, és a közelmúltban bevonult a hungarikumok sorába.

A zeneszerző Kodállal is kellett találkozunk. Csak a leghíresebb vagy legnépszerűbb kompozícióit említeném: a Pest-Buda egyesítésének 50. évfordulójára komponált *Psalmus Hungaricus*, zenekari művei közül a *Galántai táncokat* vagy a *Marosszéki táncokat*; egyházi művei közül a *Budavári Te Deumot*, a *Missa brevist* vagy a *Csendes misét*... És folytathatjuk a sort kamaraműveinek egész sorával vagy színpadi művei közül a *Háry Jánossal* és a *Székegyfővel*. Biztosan találkoztunk kórusműveivel is, amelyek száma száznegyvenhét, népszerű női és gyermekkórusaival, férfi- és vegyeskari műveivel. Ki ne ismerné a híres *Esti dal*?

Ebben a sokszínűségben sajátos helyet foglal el Kodály népdalgyűjtő, népzenekutatói munkája, amelyről a ma esti népzenei műsor kapcsán kicsit részletesebben szólok.

Fiatalemberként találkozok először a magyar népdallal. 1896 a millennium éve, amikor is két hetet Budapesten tölt. „Legnagyobb benyomásom a kiállítási falu volt”, írja visszaemlékezéseiben. „Egy sor ház különböző vidékek viseletébe öltözött alakokkal, teljes felszereléssel... Egyik házban egy falitábla vonta magára figyelmemet. *Fehér László balladája* volt vagy egy tucat különféle dallammal –

gyűjtötte Vikár Béla. Ott olvastam ezt a nevet először. Akkor még a nagy zene tanulmánya és a zeneszerzés annyira elfoglalt, hogy csak mellékesen foglalkoztam népdalokkal.”

Vikár Béla népzenekutató, aki Magyarországon elsőként használta a fonográfot népdalgyűjtésre, a kiállításon – hangzó példaként – bemutatja a Borsod-megyei Csincsepusztán gyűjtött *Fehér László balladát*.

Óriási hatással van ez a fiatal Kodályra, aki ezt követően még visszatér Nagyszombatra gimnáziumi tanulmányaihoz, és csak pár év múlva – már Budapesten, az Eötvös Kollégium lakójaként – zeneakadémiai és egyetemi tanulmányai közben találkozik ismét Vikár Béla nevével. Az *Ethnographia* folyóirat Vikár fonográfos gyűjtéséből közöl néhány újabb adalékot. Kodály megtudja, hogy az anyagok a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályán vannak, ami éppen az Eötvös Kollégiummal átellenben található, és rögtön fölkeresi Vikárt, aki bevezeti a fonográfhangerek birodalmába. Megtanulja a szerkezet kezelését, és mint később írja: „Abban a kis, sötét udvari szobában sok boldog órát töltöttem.”

1905 júliusában szüleinél, Nagyszombaton készül fel első népdalgyűjtő útjára. Augusztus elején visszatér Galántára, hogy fölkeresse régi iskolatársait, majd gyalogszerrel bejárja a környékbeli falvakat. Tizenegy községben, nem egészen egy hónap alatt mintegy százötven dallamot jegyez le. „Hátizsákkal a vállamon, bottal a kezemben és 50 koronával a zsebemben indultam el a Csallóközbe. Ott bolyongtam kialakult rendszer nélkül, embereket fogtam meg az utcán, hívtam énekelni a kocsmába, és hallgattam az aratólányok dalait.”

Az év végére megjelenik az *Ethnographiában* Kodály első népdal-publikációja *Mátyusföldi gyűjtés* címen.

1906-ban készül el doktori disszertációjával, amelynek témája a magyar népdal strófaszervezete.

Népzenekutató, gyűjtő és rendszerező munkája során kerül közelebbi kapcsolatba Bartók Bélával. Jóllehet évekig együtt jártak a Zeneakadémiára, útjaik más-más irányba vitték őket. Bartók inkább koncertező zongoraművész és komponista, de Kodály gyűjtései, tudományos munkái mégis közös útra terelik a két nagyszerű muzsikust. Kodály bevezeti Bartókot a Magyar Néprajzi Társaságba, megismerteti a fonográfval. A múzeumból szereznek kölcsön egy-egy gépet, hogy addig is, míg maguknak nem telik rá, azzal járják a vidéket. Aztán közös tervet dolgoznak ki: fölosztják egymás közt a kutatási területeket és késedelem nélkül nekivágnak a munkának. Kodály északon és nyugaton folytatja a gyűjtést, Bartók Békés megyéből indul dél és kelet felé.

Kodály 1906 nyarán így tér vissza Nyitra megyébe. Először vizs fonográfot magával, és örömmel tapasztalja, hogy a nagy, tölcéses szerkezet nemcsak a cifrázatoknak, a hangadás módjának megörökítésére alkalmas, hanem – újdonságának erejével – nótafák verbuválásában is segít. Még nagyobb öröm számára, hogy beigazolódik feltevése, mely szerint a peremvidék magyar lakossága őrzi meg leginkább a hagyományt. A Zoborvidék valóságos kincsbánya a gyűjtőnek.

1907 nyarán Nyitra, Bars, Gömör és Nógrád megyében egészíti ki korábbi gyűjtéseit, majd Ghymes, Vágkirályfa és Zsére következik.

1906-os nyári gyűjtőútjaik után összeülnek Bartókkal, egybevetik, összerakják, amire külön-külön rábukkantak, egyesítik a külön lapokra följegyzett anyagot.

A gyűjtésen kívül azt találják a legfontosabbnak, hogy a nagyközönség is megismerje és megkedvelje a népdalt. Hús dallamot

ÚJÉV-KÖSZÖNTŐ

„HALLJÁTOK, MIT AJKIM ZENGENEK!”

MÜPA BARTÓK BÉLA NEMZETI HANGVERSENYTEREM

2018. JANUÁR 6.

GYÖRFI ERSZÉBET ÉS A BAROZDA EGYÜTTES

MÉRY REBEKA ÉS A DUNA FOLK BAND, ÜSZTÜRÜ ZENEKAR

LFZE NÉPZENE TANSZÉKÉNEK HALLGATÓI

HAGYOMÁNYŐRZŐK AZ ŐRSÉGTŐL, ZOBORVIDÉKTŐL CSÁVÁSON

KERESZTÜL GYIMESIG ÉS A SZERET MENTÉIG

HAGYOMÁNYT ÉLETRE KELTŐK SOMORJÁTÓL BUDAPESTEN ÁT
CSÍKSZEREDÁIG

MAGYAR ÁLLAMI NÉPI EGYÜTTES TÁNCKARA ÉS ZENEKARA
(MŰVÉSZETI VEZETŐ: PÁL ISTVÁN SZALONNA)

FŐLSZÁLLOTT A PÁVA TEHETSÉGKUTATÓ GYERMEK RÉSZTVEVŐI
MŰSORSZERKESZTŐ: PÁVAI ISTVÁN, RENDEZŐ: MIHÁLYI GÁBOR

RENDEZŐ: HAGYOMÁNYOK HÁZA, MTVA

válogatnak ki ezért a javából, felét Bartók látja el zongorakísérettel, felét Kodály. „Kell rá a ruha, ha már behoztuk a mezőről a városba. De a városi öltözékben félszeg, szorongó. Úgy kell rá szabni a kötőt, hogy az ne akassza el a lélegzetét. [...] A kíséret mindig csak az elvesztett mezőt és falut igyekezzék pótolni.”

El is készül a kis füzet, *Magyar népdalok* a címe.

Első erdélyi népdalgyjűjtő útjára 1910-ben kerül sor. Ekkor a Gyergyói-medence öt helységében százket dallamot vesz fel fonográfhangszerre és jegyez le. Ezek közt balladák, keservesek, mulató nóták és tréfás dalok találhatóak. Közülük talán a legismertebbek a *Molnár Anna* és *Körműves Kelemen* balladája, a *Sirass, édesanyám, míg előttem járok!* kezdetű bujdosóének, az *Árva vagyok, nincs gyámolom* kezdetű keserves, valamint az *Egy nagyorrú bolha* kezdetű dal.

1912-ben Kodály a Csíki-havasok egyik jellegzetes tájára, a Kásson-patak völgyében fekvő falvakba látogat. Itt nyolcvanegy dallamot gyűjt, ezek közül az ismertebbek: a *Kádár Kata* balladája, valamint az *Elmegyek, elmegyek, hosszú útra megyek*, az *Összegyűltek, összegyűltek az újfalvi lányok* és az *Az hol én elmegyek, még a fák is sírnak* kezdetű dalok.

Újabb két év múlva, 1914-ben a bukovinai székely falvakba utazik. Itt két hét alatt nem kevesebb mint kétszáz vokális és három hangszeres dallamot sikerül összegyűjtenie. Ezek közül az ismertebbek: *A citrusfa levelestül, ágastul*, a *Hegyek-völgyek között állok*, a *Túrót eszik a cigány* és a *Ne búsuljon senki menyecskeje* kezdetű dalok.

Említést érdemel még Kodály 1916-os gyűjtése, amikor is három hetet tölt Nagyszalontán és környékén. Az itt gyűjtött *Serkenj fel, kegyes nép, mosolyog az hajnal!* kezdetű a *Nagyszalontai köszöntő* című kórusműben lett közismert, az *Új esztendő, vígságszerző, most kezd újulni* pedig az *Új esztendő-köszöntő* című kórusműbe épült be.

A népdalgyjűjtő Kodály munkássága ezt követően a rendszerező és tudományos munka felé fordul. Egyre jelentősebb szerepet kap zeneszerzői pályája, tudományos közéleti szerepe és zeneakadémiai tanári munkája.

Megemlékezésünket egy Kodály idézettel zárjuk: „És mint az ékszer is holt kincs a láda fenekén, életet akkor kap, ha viselik: a népdal is mennél többeké lesz, annál nagyobb lesz világitó és melegítő ereje.”

dr. Alföldy-Boruss István

(Elhangzott a Vass Lajos Szövetség Népzenei Gálaműsorán, 2017. október 27-én, a Polgárok Házában.)

Kodály nyomában

Sebestyén Márta és vendégei koncertjéről
(2017. október 20., Kodály Központ, Pécs)

„Mondd meg, hogy jó szívvel látsz-e
S házadban bebocsátasz-e!
Mert ha nem, megtérünk,
Megyünk, honnan jöttünk,
Más szállást keresünk.”

(Gyergyócsomafalvi karácsonyi köszöntő)

Megjött az igazi hűvös ősz, a pécsi Kodály Központ hideg esti esőben ázik, az emberek sietve térnek be a menedékbe. Ruhatárba kerülnek a vizes kabátok, esernyők. Nemsokára kezdődik a koncert. A koncert, amely ismét jóval több, mintha csak zeneműveket hallgatnánk. A programból és a közönség reakcióiból is érezhetően itt a helytállásról van szó, az életre vállalt küldetésről.

1962-ben, egy decemberi estén az akkor hároméves, óvodás Sebestyén Márta Kodály Zoltánnak énekel. Eltelik több mint fél évszázad, és Márta ott áll egy koncertterem pódiumán, körülötte sokféle zenész, egy kórus, jó emberek, s mellette ül édesanyja is. A küldetés folytatódik.

Más ez a helyszín, mint azok a kicsi szobák a villanyfényt még alig ismerő múltban. Ismét az a kérdés, mi menthető át abból az akolmelegből, a népdal szívünkben zsongó boldogságából, a magyar szóból a jövőnek, a Facebook-os mának. A megoldás egyszerű: énekelni kell! A dal megtisztít, fölemel, elbúsít, megvigasztal, majd heves szenvedéllyel lángol föl – éltet minket.

Az est minden megszólalása ezért van. Szinte szédítő a látkép: a többszólamúsággal és kánonnal szívünkhöz közelítő kórusművek, a csembaló, a cimbalom, sőt az egzotikus kanun forrásvíz-csordogálása, a vonósok ünnepélyes áradása, a duda és a tárogató harsány kiállása, a furulyák billentései lelkünkön, a gyermek énekesek vadvirág-frissessége, de legfőképpen egy énekhang, Sebestyén Mártié. Az édes hang, amit fölsíró, apró gyerekként hallani szeretnénk. A hang, ami a szemérmes szerelmi szavakat közvetíti. A hang, amely vigasztal, ha vigasz kell, megvidámít, ha a vidámságnak jön el az órája. A hitelesség hangja.

Népzene, komolyzene, régizene egybeolvadnak. Ahogyan egy emberben, a Mesterben együtt állt és élt mindez, ahogyan az est énekesnője és házigazdája mindezt átadja, ajtókat-ablakokat nyitva a zene cifra palotájában.

Nyissunk ajtót a zenének! Fogadjuk jó szívvel a dalt! Így történhet meg az a csoda, hogy otthonról hazaérkezünk.

Szávai József

A koncerten közreműködött: Sebestyén Márta - ének, furulya; Andrejszki Judit - szoprán, csembaló; Pejtsik Panna - zongora; Szabó Zsolt - viola da gamba; Sofia Labropoulou - kanun; Hunyadi Véndiák Kórus (vez.: Sebestyén Farkas Ilona); Agócs Gergely - duda, furulya, hosszifurugla, tárogató; FolkEmbassy (Soós András, Rosonczy Kovács Mihály - hegedű, Orsós Tamás - brácsa, Hegedűs Luca - cimbalom, Hanusz Zoltán - bőgő); Cickom Énekegyüttes; Haraszti ikrek - ének

Szent László király emléke Moldvában

Szent László király emléke Moldvában elsősorban a szájhagyományban él, de hát szinte minden nép történelme ilyen „száj-rul-szájra szálló” emlékekkel kezdődik. A moldvai magyaroké különösképpen, hiszen írott históriájuk nyomai csak a XVI. században kezdenek feltűnni, s ha jobban megnézzük, történelmüket tekintve lényegében még ma is a szóbeliség állapotában élnek. Ezt a világegyetért se tekintjük valami elmaradott állapotnak! Sőt, az ő esetükben ez a kívánatos – majdnem azt mondtam, az ideális – helyzet, hiszen a moldvai magyarok történelmének románul megjelenő vetülete többségében olyan messze van a valóságtól, hát még az igazságtól, mint – hogy stilszerű legyek – Szabófalva Jeruzsálemtől. Ezzel szemben a hagyományban őrzött népi emlékezetben – ha a történelmi valóság olykor meg is bicsaklik – az igazság mindig érvényre jut. Például: Forrófalva, Nagypatak vagy Klézse határában, vagy valahol arrafelé – mindenhol másként mondják – a csángómagyarok őriznek egy szép mondát *Szent László fájáról*, amely Bosnyák Sándor Klézsen gyűjtött változatában a következőképpen hangzik.

„Nálunk, a Szeret partján van egy nagy ereg fa. Azt mondják, azt még Szent László király ültette vót. De az uljan fa, annak emlékére ültette, mikor kiverte az idegenyeket az országból. De mikor még jöttek a tatárok, akkor még el fogott száradni. Mikor még azokat is kihajtotta, még kiszöldült. Mikor a németeket verte Rákóczi, akkor szépen kiszöldült, és aztán mikor Rákóczinak leverték a katonáit, akkor kiszáradt. Mikor negyvennyócba Kossuth katonái jöttek, akkor még kiszáradt, de aztán még kiszáradt, s úgy maradt szárazon mindmáig, és ki tudja, ki fog-e zöldülni vaj eccer.”¹

Ez a monda természetesen nem egy valóságosan zöldellő fáról szól, hiába is kerestem az ezredforduló után egyszer álló napon át a Szeret mentének Klézséhez, Nagypatakhoz, Forrófalvához tartozó részein. De ha a valóságot nem is, a történelmi igazságot megőrizte Szent László fájának mondája, erőteljesen példázva, hogy a moldvai csángómagyarok sorsa milyen szorosan összefüggött Magyarországgal, és bizonyítékul arra is, hogy a moldvai csángók tisztában voltak ennek a kapcsolatnak a jelentőségével – legalábbis néhány évszázada, amikor még mondák születtek azon a tájon. Ugyancsak a legendák világából való az a történet, amely arról szól, hogy miért van a magyaroknak – vagyis a római katolikus vallásúaknak – két nappal később a *húshagyatjuk*, mint a görögkeleti vallásban élő oláhoknak. Erre vonatkozóan hol Szent Istvánra, hol pedig Szent László királyra hivatkoznak. Eszerint valamelyik szent királyunk elment volt a *verekedésbe* (háborúba), s meghagyta, hogy ha hét esztendeig nem tér vissza, *adógyék el* a királyné, vagyis menjen férjhez.

„Mikor letelt a hét esztende, azt mondja neki a lova, amelyik természetesen táltosló volt:

– Menjünk gazdám, mert a királynének most van a nuntája (lakodalma)!

Azt kérlette a ló a királytól:

– Hogy menjünk? Úgy menjünk, mint a gondolat, vagy úgy menjünk, mint a szél?

– Úgy menjünk, hogy neked se ártson!

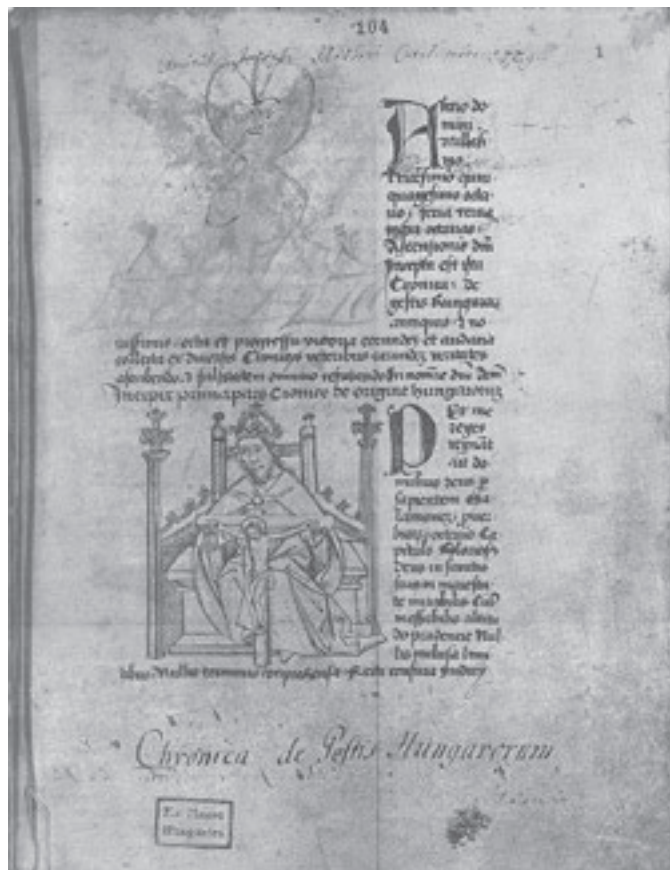
Aztán mentek, ahogy tudtak. Ahogy odaértek, zúgott a muzsika, mert adódott a királyné. A király odahívatta a királynét. Összetették a gyűrűiket, s a gyűrűk találtak. Akkor azt mondta a királyné:

– Szűnjék meg a muzsikának zengése, mert hazajött a király!

S akkor kért az Istentől, s az hagyott neki még két napot, hogy ő is vigaggyék, s hagyjon húst. Ezért van nekünk, katolikusoknak így.”

Így mesélték Somoskában.

Tartalmilag hasonló jellegű mondákat jegyzett föl 1933-ban Lükő Gábor Lujzikalagorban és Bogdánfalván, Bosnyák Sándor pe-

„A Dubniczi krónika címlapja” (In: Domanovszky Sándor: A Dubniczi krónika kódexe – Budapest, Athenaeum Ny., 1899.)

dig Diószénben, Klézsen és Magyarfaluban. Érdekes módon még Pusztinában is – ahol pedig a falu templomának Szent István király a védőszentje – Lászlóhoz köti az emlékezet a húshagyat két többletnapját. Itt a következőképpen mesélték a történetet.

„László király katona volt, s ő megkévánta, hogy mennyen haza a familiájához. De hogy tuggyon hazamenni, mer nem csapták el a katonaságtól? Akkor azt mondta: mé nem csaptok el, hogy mennyek, úgy megkévántam a familiámat – aszonta –, hogy lássam. Elcsapták. Mikor hazajött, akkor kezdődött húshagyat. Amikor hazajött László király, akkor a mámája, az asszonya s a gyermekei mind nyakába szöktek, s csináltak egy kicsi jó ételt. S akkor kerekedett húshagyat. S azóta tartják a magyarok a húshagyatot kedden, hogy László király a katonaságtól hazakéredzett.”

Vannak aztán még eltérések a különböző helyeken gyűjtött mondák között abban is, hogy hol a pápától, hol az Istentől kéri László – vagy István – a farsang két nappal való meghosszabbítását. Lükő Gábor megállapítja – Dimitrie Onciul *Orogenile Principatelelor Române* című munkájára hivatkozva –, hogy a moldvai Szent László-mondák forrása a *Dubnici krónikában* fennmaradt, Nagy Lajos korabeli hagyomány, mely szerint Lackfi Endre erdélyi vajda a székely seregek élén elindult, hogy felszabadítsa Moldvát a tatárok uralma alól. A székelyek a harc nehéz pillanatában „Uram Isten és Szent László!” kiáltással Szent Lászlót hívták segítségül. Egy rabságba esett tatár elmondása szerint a szent meg is jelent a hívásra, ezzel megtört a pogányok ellenállása és eldőlt a csata sorsa.² Úgy, ahogyan azt oly szépen megírta a kétszáz éve született Arany János azokról a daliás időkről szólva, amikor „A tatártól nagy veszélyben forgott Moldva, ez a véghely”, s Lajos, a nagy király parancsára indult oda „tízezernyi lófő székely”. Egy fogoly tatár szavait idézi végül:

„Nem a székely, nem is Laczfi,
 Kit Isten soká megtartson;
 Hanem az a: László! László!
 A győzött le minket harcon:
 A hívásra ő jelent meg,
 Vállal magasb mindeneknél,
 Sem azelőtt, sem azóta
 Nem láttuk azt a seregnél.
 [...]
 Mert nem volt az földi ember,
 Egy azokból, kik most élnek:
 Feje fölött szűz alakja
 Látszott ékes nőszemélynek;
 Koronája napsugárból,
 Oly tündöklő, oly világos! –”
 Monda a nép: az Szent László,
 És a Szűz, a Boldogságos.

A többit tudjuk, vagy ha nem, olvassuk el Arany János összes verseinek kötetében!

Természetesen jogosan merülhet föl a kérdés, hogy a mondákon és a szájhagyomány emlékein túl, járt-e Szent László királyunk valóságos testi mivoltában Moldvában. Ennek sem nyomát, sem cáfolatát nem találtam a történelmi, művelődéstörténeti irodalomban. Szent Lászlónak ugyanis uralkodása idején nem kellett elmennie Moldvába ahhoz, hogy megküzdhesen a népi emlékezetben tatárokként számon tartott pogányokkal, besenyőkkel, kunokkal. Bejöttek azok Erdélybe maguktól, hívás nélkül, többször is, mint kellett volna. Szent Lászlónak tehát volt alkalma, hogy kivonja kardját velük szemben, és megcsillogtassa hadvezéri képességeit.

Pedig az olyan – Moldvában közismert – mondai elemek, amelyek a tartomány fő folyójának a nevét is Szent Lászlótól eredeztetik, (miután Iova jót ivott belőle, rámondta, hogy „né, az állat szereti a vizét”), elgondolkodtatják az embert, vajon nem járt-e mégis a szent király az egykori Etelközben? De hát a XVIII. században benépesült Tatros völgyében végképp nem találkozhatott a gyimesi csángókkal, ahol pedig nemcsak helynevek őrzik az emléket, hanem kőbe dermedt lábnyomok, évszázados templomromok, és bizonyos gyógyhatású füvek megnevezését is Szent Lászlónak tulajdonítják.

Vagy ki tudja? Magyar Zoltán, a kiváló folklórkutató azt írja, hogy 1997 nyarán Gyimesfelsőlokon a sántateleki megállótól gyalog indult a Ciherek patakán élő ismerőséhez.

„A Tatros hidját elhagyva egy idős néni ért be szekerével. Kéretlenül is a szekerre invitálta a hátizsákos vándort, aki mindjárt a történeti hagyományok iránt érdeklődött és Szent Lászlóról kezdte faggatni az öregasszonyt, előre bocsátva: úgy tudja, Szent László itt harcolt a pogányokkal a környező hegyeken... A néni magától értetődő természetességgel csak ennyit felelt:

– Mondják, beszéltek..., de mostanában nem járt erre.”³

Hát bizony... Moldvában sem járt László királyunk mostanában, s nagyon valószínű, hogy a XI. században sem.

De van két olyan adatunk, amiből arra következtethetünk, hogy az utóbbi időkben, közelebről a XIX-XX. században „megfordult” Moldvában, ha nem is testi valójában, de nem is a mondák kódéba veszve. Az ő nevét viselte ugyanis az az egyesület, amely 1861-ben alakulva részben a szabadságharc leverése után külföldre menekült emigránsok, részben pedig az akkori Magyarország határain kívül élő – ma úgy mondjuk külhoni – magyar népcsoportok nemzet tudatának erősítését, hagyományainak ápolását, továbbá karitatív szolgálatát tűzte ki céljának. Ez a Szent László Társaság gondozta a

Bukovinába, Bukarestbe került székelyeket, továbbá – lehetőségeihez mérten – támogatta a moldvai magyarokat is. De, miután Trianon már minden harmadik magyart a külhonságba taszított, ez a – tulajdonképpen civil – szervezet egyre nehezebben tudott könyv-adományaival, ösztöndíjaival, templomi felszerelések ajándékozásával megbirkózni a magyarság mintegy harmadának gondjaival, sőt már a gondok érdemi enyhítésére sem vállalkozhatott. Különösen azután, hogy a népi demokratikus rendszer egyeduralomra kerülve „demokratikus” módon ezt a szervezetet is fölszámolta. A kommunizmus bukása után aztán, mint annyi más, romokban heverő társadalmi szervezet, a Szent László Társulat is megpróbált újjáéledni. Kínos vergődésüket közelről szemlélhettem, hiszen egyik fő istápolójuk a Lakatos Demeter Egyesületben is tevékenykedő Árva Vince pálos szerzetes volt. Moldvában egyik komolyabb segélyakciójuk volt, amikor 1992 nyarán a Külsőrekecsinben pusztító árvíz alkalmával az akkor újjáépülőben lévő Szent László Társulat harangot ajándékozott a falu népének, a következő felirattal: CHRISTUS VINCIT⁴ – NAGYVÁRAD ALAPÍTÁSÁNAK 900., A TÖRÖK ALÓLI FELSZABADULÁS 300. ÉS SZENT LÁSZLÓ SZENTTÉ AVATÁSÁNAK 800. ÉVÉBEN, A KÁRPÁTON TÚLI KÜLSŐREKECSINYI MAGYARSÁG VIGASZTALÁSÁRA, VÉDŐSZENTJÉNEK HARANGJÁT ADOMÁNYOZZA AZ ÚJJÁALKULT SZENT LÁSZLÓ TÁRSULAT SZENT LÁSZLÓ ÜNNEPÉN, BP. 1992. VI. 27-ÉN.

Nem hinném, hogy Külsőrekecsinben bárki – papot, tanári kart, de még talán Gyurka Valentint, a Külsőrekecsinért Egyesület derék vezetőjét is beleértve – tudná, hogy mi az a Szent László Társulat. Honnan is tudná? Számomra mégis jóleső érzés, hogy abban a faluban, ahol 1966 nyarán, életemben először találkoztam csángómagyarokkal, egy olyan harangocska hívja az élőket és temeti a holtakat, amit attól a szervezettől kaptak, amelynek újjászervezésében magam is részt vehettem.

Talán jól, talán nem jól tükrözik a mennyei hierarchiát azok a számok, amelyek a Kárpát-medencében található római katolikus templomok patrocíniumait, védőszentjeit mutatják. Szent István oltalmában háromszázhatvan található, Szent Lászlóéban feleannyi sem. Csángóföldön ez az arány még inkább első királyunk javára billen, öt templom *hordozta* Szent István nevét, Szent Lászlóét pedig mindössze egy. A múlt időt szomorúan kell hangsúlyoznom, ugyanis Szent István öt templomából – Herló, Kickófalva, Magyarfalu, Pusztina, Szőlőhegy – mára már csak a pusztinai maradt meg Szent István lelki tulajdonában. Szent László egyetlen templomát pedig, amit 1813-ban építettek Moldva egyik legdélibb magyar településén, a Vráncsa megyei Vizanteán, 1978-ban vette el a román nacionalizmus kedvét kereső jászvásári klérus, hogy ezzel is szaggassák a moldvai csángómagyarok gyökereit. Azóta az „Adormirea Maicii Domnului”⁵ nevet viseli.

Vizanteán azonban nemcsak a templom védőszentjét vették el a hívektől, hanem Szent László emlékét is. Amikor Jáki Sándor Teodóz atya, a Lakatos Demeter Egyesület akkori elnöke, 1997. június 27-én, éppen László napján Vizanteán járt, valóságos detektív munkával kellett előhívnia a hívek megkopott – mert megkoptatott – emlékezetéből templomuk egykori, mindössze tizenkilenc esztendővel korábbi védőszentje nevét. Jáki atya utóbb így örököltette meg azt a nyomozási folyamatot:⁶

„A faluban »dicsértességgel« köszöntünk az idősebbeknek, és mind egyiktől »mindörökké« volt a válasz – magyarul.

– Mikor van itt a faluban a templom búcsúja? – kérdeztem.

– Tizenötjén az augusztanak.

– És kicsi leányka korukban mikor volt?

Elgondolkodtak, aztán mosolyogva válaszoltak:

– Való, akkor elébb volt.

Szent László küzdelme a leányrabló kunnal (Kimmach László festménye. In: Vasárnapi újság, 1897, 44. évf. 17. sz. p. 264.)

Az egyikük pontosított:

– *Az ősz kapáláskor.*

A másik:

– *Fogyatékján a juninak.*

Folytattam a kérdézt:

– *A régi templomban a szentnek képe volt, vagy szobra?*

– *Szobor, szobor.*

– *Férfi szent volt vagy nő?*

Nagy örömmel felelték, mert eszükbe jutott:

– *Férfi volt, ember.*

De a neve sokáig nem jutott az eszükbe. Mígnem az egyik falubeli öregasszony férjének ugrott be:

– *Sfântu Ladislau!*

Aztán sietve lefordította a páternek:

– *Szent László!*

– *Ezért a két szóért jöttünk Vizanteára – tette hozzá Teodóz Atya”.*

Egy másik alkalommal – „véletlenül” ismét június 27-én –, azért ment egy paptársával Vizanteára, hogy lefényképezzék ezt a parókián őrzött Szent László szobrot. A trunki születésű plébános, Caziimir Biur – alias Bíró Kazimir – szívesen fogadta őket, olasz nyelvű

bemutakozásukra kedvesen közölte, hogy beszéljenek nyugodtan magyarul, mert ő érti a nyelvet, csak a válaszoláshoz nincsen gyakorlata. De Szent László szobrának lefényképezését jászvásári megyéspüspöke engedélyéhez kötötte.

„Ez már azt jelenti – állapította meg szomorúan Jáki atya –, *nehogy a csángómagyarok egy magyar szentet tiszteljenek, nemcsak a templom védőszentjét cserélik ki, de még a szobrárt is elrejtik, sőt a megyéspüspök, Petru Gherghel engedélye nélkül még le sem fényképezhetik.*”

Ahhoz azonban hozzájárult a vizanteai plébános, hogy a magyarországi papok misét mondhassanak a plébániatemplomban. Még át is kísérté őket, még a liturgikus ruhák felöltésében is segédkezett. De semmi harangozás, semmi igehirdetés! Így végzi Jáki atya ezt a beszámolóját:

„*Hogy magyarul miséztünk, azt hallhatta, de nem biztos, hogy észrevette a mise szövegében a Szent László tiszteletére mondott imádságokat. A szentmise után kedvesen elbúcsúztunk tőle, boldogok voltunk, hogy hosszú évtizedek igaztalan mulasztássorozatát törtük meg azzal, hogy Szent László miséje, Szent László, a szent névünnepe magyar papok imádságával, újra fölhangozhatott.*”⁷

Tudomásom szerint ez volt a 940 esztendeje megkoronázott és 825 esztendeje szentté avatott László királyunk utolsó, ugyancsak képletes látogatása Moldvában.

Vagy mégsem? Hiszen még most, 2017-ben is sor került egy, nagyszámú gyimesi gyermeket megmozgató mesemondó vetélkedőre Kóka Rozália és a Magyar Művészeti Akadémia kezdeményezésével, ahol Szent Lászlóra emlékező, Gyimesben gyűjtött legendák, mondák, mesék hangzottak el. A rendezvényre Gyimesbükön került sor, amit 1952-ben, a diktatúrák szokása szerint egyetlen tollvonással átszatoltak a Magyar Autonóm Tartományból Bákó megyéhez, azóta is hiába kérvényezik a visszahelyezést. De Szent László most már könnyebben eljut „Moldvába”, vagyis Gyimes odacsatolt részébe, ahol aztán úgyszólván minden magyar gyermek ismeri szent királyunk viselt dolgait.

Halász Péter

(*Illusztrációk: Országos Széchényi Könyvtár*)

Jegyzetek

1. Bosnyák Sándor: *A csángó magyarok apokrif bibliája*. Mozzgó Világ. 1984. 119. old. Ezt a szép mondát különben ismerik más csángó falvakban is, mint például Bogdánfalván, Diószénben, Somoskán és bizonyára másutt is.
2. Lükő Gábor: *Moldva alapításának mondáihoz*. Ethnographia XLVII. 1936. 1-2. 48-56.
3. Magyar Zoltán: *Szent László alakja a gyimesi csángók szájhagyományában*. Kriza János Néprajzi Társaság. Szerk.: Pozsony Ferenc. Kolozsvár 1998. 193.
4. Krisztus győz
5. Az Úr Anyjának elszenderülése
6. P. Jáki Sándor Teodóz: *Csángókról, igaz tudósítások*. Budapest 2002. 158-164.
7. Ugyanott 160-162. DVD-ROM-on – 2012.

Kinizsi tánca a XV. és XVI. századi forrásokban

II. rész

Írta: Martin György

2. FEGYVERES TÁNC – HUSZÁRTÁNC – TOBORZÓ

A vizsgált forráscsoport képet ad a XV. és XVI. századi vitézi táncok terminológiájáról, s itt jelennek meg nyelvtörténetünkben az első kifejezett táncnevek. Az adatok utalnak a férfitánc jellemző mozgásfajtáira, előadásmódjára, s bizonyos esztétikai minősítést is tartalmaznak. A katonatáncnál is megfigyelhető az átértékelődés – mint a vitézi-históriás ének esetén –, mely szintén műfajváltozásban illetve bizonyos társadalmi, műfaji s mozgásfajta szerinti differenciálódás irányába mutat.

Bonfini *latin szövege* a Mátyás-kori vitézi fegyveres haditáncot kétszer egymásután más-más szavakkal írja körül: 1. „*militarem pyrrhiam saltarunt*”; 2. „*armati Martiales choreas agerent*”.

A két kifejezés – régi szótárainkban szereplő első jelentésekhez ragaszkodva – magyarul így hangzik: 1. „vitézi fegyveres táncot ugrándoztak, szöktek”; 2. „a fegyveresek hadakozó táncokat cselekedtek, ill. táncoltak”.

Az első kifejezés kulcsszava a *pyrrhicia*, amely egy görög eredetű szó latin formája, s a magyarországi latinban is mindig a fegyvertánc egyik jelölője: »fegyveres tánc; fegyveres tántz neme, ein gewisser Waffentanz«. (Ilyenek még: *armata saltatio, bellicrepa, xiphisma*, s néha a *tripudium, tripudatio*). Figyelemre méltó, hogy egy 1669-ben Magyarországon járt angol utazó, Edward Brown is ezt a szót alkalmazta a *hajdútánc* jellemzésekor. „Before I came

into Hungary I obserwed no shadow or shew of the old Pyrrhical Saltation, or Warlike way of Dancing, which the Heyducks practise in this Country”. (Edward Brown: *A Brief Account of some Travels in Hungaria, Servia, Bulgaria etc.* London, 1673.) Bonfini második mondata ugyanezt a fegyveres táncot más, általánosabb szavakkal írja körül.

A *magyar fordítások* háromféle verzióban tolmácsolják a latint. A leghívebb, szó szerinti fordító Temesvári. A táncjellemzés a versben is kétszer fordul elő, szinte ugyanúgy, de nem ismétlő, hanem visszatérő komponálással: „kezdének fegyverben szép táncokat járni”, majd öt sorral alább: „nagy fegyveres táncot mezőben ők járnak”. A *fegyveres tánc* kifejezést tarthatjuk a katonatánc legrégebb megjelölésének, hiszen a „fegyver” szó már a XIII., a „tánc” pedig a XIV. századtól adatolható nyelvtörténetünkben.

A magyarok fegyveres multságára vonatkozó első történeti adatot a Sankt Gallen-i kaland leírásában találjuk: „*Conveniunt omnes, qui aderant, ad insolitum captivorum cantum, et effusa laetitia saltant coram principibus et lucantur. Quidam etiam armis concurrentes, quantum disciplinae bellicae nossent, ostenderant.*”.

A Nikolsburgi Névtelen szabadabban változtat a latin szövegen: a fegyveres táncról nem ejt szót (ezt talán tudott dolognak veszi), helyette viszont nyelvtörténetünkben először használja a „*huszártánc*” nevet; „mindnyájan el-felszökdesének, / Nagy szép huszártáncot mindnyá-

Az eredeti tanulmányt formailag némiképpen leegyszerűsítve közöljük az olvashatósság kedvéért. Így a nagyon alapos, de a laikusok számára valószínűleg érdektelen utalásokat (szótárak stb.) kihagytuk, illetve a hivatkozott szövegeket, forrásokat is közérthetőbbé formáltuk. Az évszázadokat – lapunk gyakorlata szerint – nem arab, hanem latin számokkal adtuk meg. Az eredeti szövegben alkalmazott gyakorlattal ellentétben az egyes források szerzőinek vezetéknevét kiírtuk, nem csak a kezdőbetűvel jelöltük őket. (A szerk.)

jan kezdének, / És nagy kéáltással ők szökni kezdének”. A szerb-horvát eredetű, korábban »lovass rabló« jelentésű huszár szó már a XIV. század óta személynévként használatos, de »könnyű fegyverzetű lovaskatoná« értelmében Mátyás korában tűnik fel először. A magyar huszárság XV. századi kialakulása, megszerveződése után néhány évtizeddel megjelenő huszártánc név esetleg már a katonacsoport sajátos táncmódjára, a férfitánc egy válfajának kialakulására utal.

Heltai legkésőbbi, szüksézáví prózai fordítása még erősebben módosít: a vitézek „tántzba menének” „...És mikoron minden vitéz ott *toborzot* járna”. A Heltainál első ízben felbukkanó kifejezés ekkor még csak a dobogós, toporzékoló táncolás jelölője. A XIX. század elején félreértett, s a nyelvújításkor a verbunkos, valamint a táncolás általános fogalmát magába szívó szó a reformkorban egész sor új alak- és jelentésváltozatot felölelő szócsaláddá terebélyesedett éppen Heltainak és Kinizsinek köszönhetően. A szó csaknem egyidejű (1553 körüli) azonos jelentésű „*toborzok tánc*” alakváltozatát Verancsics Antal Dózsa kivégzési jelenetének leírásában a *hajdútánc*cal azonosítja: Zápolya Dózsa „vitézivel Toborzok Tanczoth – aliás hajdo Tanczoth – jartatta”. A toborzo, toborzok szót tehát egyrészt a dobogós táncolás megjelöléseként, másrészt talán a másik jellegzetes XVI. századi katonacsoport, a hajdúk által járt férfitánc válfajaként értelmezhetjük.

A szövegekből a *tánc formai vonásaira*, jellemző mozdulatfajtáira és előadásmódjára vonatkozó információk is kifejezhetők. A vitézi tánc *csoportos jellegét* minden forrás egyértelműen tükrözi a többes szám használatával. A Nikolsburgi Névtelen fordítása domborítja ki ezt legjobban: „Azután *mindnyájan* el-felszökdesének, / Nagy szép huszártáncot *mindnyájan* kezdének”. Bonfini két későbbi utalásából – „in media corona” és „in orbem” – arra lehet következtetni, hogy a Kinizsi szőlőját megelőző táncokat *kör formában* járták. (Corona: »koszorú, korona«; orbis: »kerekesség«; orbis saltatorius: »kerek tántz«).

A Bonfini által három ízben használt *salto* ige a tánc élénk, szilaj, ugrós jellegére utal. A fordítók mindegyike – az első szótári jelentéssel egybevágóan – a *szökik* és *ugrik* ige alakváltozatait használja: el-felszökdesének, szökni kezdének (Nikolsburgi), felszökellék (Heltai), felugrik (Temesvári). A szilaj, *dobogós* táncolásra utal a toborzo kifejezés (Heltai).

A *tánc*, táncolás általános fogalmát jelölő semleges kifejezés a latin szövegben a *chorea, choream agere*. A magyarországi latinban is ezt használják leggyakrabban a tánc általános megjelölésére. A magyar fordításokban ennek megfelelően a táncot kezd, táncolni kezd (Nikolsburgi), táncot jár (Temesvári), táncba megy (Heltai), toborzót jár (Heltai) és táncol (Heltai) kifejezések fordulnak elő, melyek általános értelmük mellett magukban hordozzák a tánckezdés *lépő, sétáló jellegének* jelentéstartalmát is.

A két verses fordításban megjelennek a latin szövegből hiányzó jelzők is. A „nagy fegyveres tánc”, „fegyverben szép tánc” (Temesvári), „nagy szép huszártánc” (Nikolsburgi) kifejezésekben a jelzők a tánc hősi, monumentális jellegét hangsúlyozzák.

Minden forrás említi a tánchoz járuló *kiáltásokat*. Az „elatis innumerum clamoribus cuncta complebant” mondat szó szerinti fordításban: »felemelt hangú (kevély) megszámíthatatlan kiáltásokkal (üvöltésekkel) mindent be-

Kinizsi Pál (Az 1920-as években Budapesten kiadott képeplapsorozat 60. darabja – forrás: Wikimedia Commons)

töltöttek» – lehetne. Forrásaink ezt a következő árnyalatokban adják vissza:

Nikolsburgi: „nagy kéáltással ők szökni kezdének, / Hegyeket, völgyeket azzal betöltének”; Temesvári: „Kezdek fegyverben szép tántzokat járni. / Egyszers mind hangosan igen kiáltani”; Heltai: „A tántz után, minyájan egyszers mind fel sivolkodnak vala, és az egész völgy be telik vala az ő sivalkodásokkal.”

Az „elatus clamor”: »nagy kiáltás, hangos kiáltás« általános értelménél találób, pontosabb Heltai »felsivalkodás, sivalkodás« fordítása. A latin szövegben a »többször ismételt, igen hangos, egyszerre történő, magas fejhangan való kiáltás« sokrétű jelentéstartalmát a fordítók egyszerűbben, egysíkúbban adják vissza.

Különbség mutatkozik a kiáltások alkalmazási módjában is. Bonfini és a két verses fordító a *tánckezdéskor* elhangzó – mintegy biztató – kiáltásokról beszél, Heltai viszont ezt a *tánc befejezéseként* értelmezi. Temesvárinál egy további sajátos mozzanat tűnik fel: a táncjellemzés végére helyez egy mondatot, amely esetleg táncbefejező, egészséget kívánó (éljen!) felkiáltásként értelmezhető: „Éltek Istentől kéri az uraknak.”

*

3. MULATTATÓ TÁNC – TÁNCBA HÍVÁS – KINIZSI SZŐLŐTÁNCA

A kenyérmezei mulatságban a fegyveres vitézi tánc után egy másfajta, *mulattató táncra* is sor került: „item, cum in publice hilaritatis monumentum, quotusquisque miles

gestu motuque corporis aliquid ageret, quo risum ceteris exigeret”; avagy midőn a vígságnak tetőpontjára jutottak, minden vitéz testének tartásával (»gesztálás, magatartás, kezezhányás«) és mozgásával valamit cselekedett, amivel nevetést váltott ki a többiekből. – Itt tehát gesztusokkal, groteszk taglejtésekkel járt (egyéni előadású) mulattató (utánzó) táncról van szó, amely talán a csata egyes epizódjait jelenítette meg. (Ilyen, megtörtént eseményeket, harci és vadászjeleneteket vagy jellegzetes személyek viselkedését parodisztikusan megelevenítő pantomimikus táncok több ázsiai és afrikai nép körében máig ismertek.)

Nikolsburgi fordítja legpontosabban a latin szöveget: „Nagy sok nevést, vigasságot szerzének. / Mindenék valamit olyat művel vala, / Kivel vitézeket neveteti vala”. Temesvári nem részletezi, csak »játék«-ká egyszerűsítve említi: „Nagy szépen az hősek lakozván vigadnak, / Külemb, külemb játékot kösztek inditnak”. (Ekkor még a szó »színjáték« jelentésben is gyakori.)

Megjegyezzük, hogy a lakoma közbeni másfajta vasok játék említése a Sankt Gallen-i kaland halotti torának leírásában is feltűnik. A kalandozó magyarok az áldozati állatok lerágott csontjaival játékosan dobálódznak, amit később ének és tánc követ: „Ipsi vero cum armas (scapulas) et caeteras victimarum portiones semicrudas absque cultellis dentibus laniando vorassent, ossa odaesa inter se unus quidem in alterum ludicro iecerant.”.

A mulattató táncsorozat végén került sor Kinizsi *táncba hívására*, mely azonban már nem nevetést, hanem a nézők csodálatát váltotta ki: „Paulus saltare iussus in media corona ita subsiliit”. Szó szerinti fordításban: A táncolni hívott (parancsolt) Pál a koszorú közepébe így felszökellett. A táncba hívás mozzanatát a fordítók gazdagabban, változatosabb kifejezésekkel festik, mint Bonfini, s ezek a XVI. századi *tánckezés* módjaira vetnek fényt. Kinizsit magyarul „táncra hívták” (Nikolsburgi), „kérék, hogy ... tántzolna” (Temesvári) és „inték” (Temesvári, Heltai), aki erre „nagy jó kedvvel ... felkölt ... és ... táncolni kezdett” (Nikolsburgi), ill. „ő előttek ... fel ugrék” (Temesvári), vagy „fel szekkelék” (Heltai).

A török holttestet a földről fogaival felharapó-felragadó és azt kézzel sem érintő *Kinizsi táncát* a források mind híven ültetik át magyarra. Figyelmet érdemel a latin szövegben a „numerosa saltavit” (»számosan, számba nem vehetően sokszor«) kifejezés, mely talán a sokat szökdelő, azaz sűrűn, gyorsan ugráló virtuosus táncot jellemzi. Ezt fordítóink már egyszerűbben: „egy szép tántzot jára” (Temesvári), „sokkáig tántzola” (Heltai) kifejezésekkel tolmácsolják.

Az epizód befejező része a nem mindennapi, kiemelkedő produkciónak kijáró elismerő csodálat, a hangos dicséret, *méltatás*, amely ezt a táncot Herkuleshez méltó tétként értékelte. Az egyik fordítás (Temesvári) ezt még megtetéli a bibliai Sámsonhoz való hasonlításal is.

*

Összefoglalva: a későbbi századok nosztalgikus emlékezete érthetően idézte meg többször is a középkori Magyarország fénykorának dicsőséges epizódját, a kenyérmezei diadalt követő mulatságot. A kerek történet népszerűsége Mátyás korának és Kinizsi herculesi táncjeljesítményének köszönhető, de művelődéstörténeti szempontból nem a híres esemény központjába helyezett extremitás érdemel figyelmet, hanem annak körülményei. A táborig mulatság

és a katonatánc képe mindig a fordítások korának megfelelően átértelmezve jelenik meg. Az esemény XV-XVI. századi leírásai tartalmazzák a magyar férfitáncokat jelölő első táncneveket (fegyveres tánc, huszártánc, toborzo), a mimikus-mulattató tánc említését, a tánc kezdésére, formájára, mozgás- és előadásmódjára való utalásokat. A forrássorozatból kirajzolódik egy – a táncok műfaji, formai, katonai rétegek szerinti differenciálódása és stilizálódása irányába mutató – változási folyamat is. Adataink a hajdútáncra vonatkozó terminológiával is kapcsolódva-érintkezve jelzik a középkori pásztori-katonai táncból kialakuló Kárpát-medencei férfitánc-stílus alakulásának útját, mely a későbbi magyar (szlovák és román) nemzeti tánc-kultúra egyik fontos alkotóelemévé vált.

Ez a folyamat a *történet későbbi értelmezéseiben* még inkább megragadható. A nemzeti múlt iránt megnövekvő *XVIII. századi érdeklődés* – a nemzeti felvilágosodás és romantika áramlatával, s a nemzeti kultúra kialakítására irányuló törekvésekkel összefüggésben – ismét felfedezi (Bonfini és Heltai munkáinak újabb kiadásai nyomán) s korszerűen átértelmezve felhasználja az epizód leírását. Ekkor válik a verbuválások során a közfigyelem előterébe kerülő *verbunkos* az új magyar nemzeti táncideál kifejezőjévé, amely méltóképpen reprezentálja a nemesi-katonai nemzetkarakterét.

A XIX. század első évtizedétől pontosan nyomon követhető – Sándor István, Kulcsár István, Berzsenyi, Horvát János, Balla Károly, Garay János, Czuczor Gergely és mások írásaiban –, hogy a XV-XVI. századi források motívumait, kifejezéseit hogyan avatják a verbunkos tánc- és zenestílus közvetlen előzményévé, megteremtve vele a reformkori nemzeti táncideál történelmi folytonosságot magába foglaló hitelét. Ez a törekvés legmaradandóbban nyelvünkben tükröződik. A nyelvújítók a táncsal és katonaelettel összefüggő német eredetű szavak (verbunk, tánc stb.) magyarítására nagy gondot fordítottak, s a kísérletek közül (pl. hadrász, tobrász) éppen a Heltai szövegéből megismert toborzó szó bizonyult a legsikeresebbnek. (Verancsics Dózsa-szövege ekkor még ismeretlen.)

A *toborzó* szó népetimológiás félreértelmezése (táborozó – Kulcsár, Berzsenyi) egy alakilag és jelentés tekintetében gazdag, szerteágazó szócsalád kialakulását eredményezte, mely a táncsal, zenével, költészettel, katonaelettel, verbuválással kapcsolatos fogalomköröket öleli fel. *Verbunkos zenedarabok* (Fáy László, Ellinger, Rózsavölgyi, Frank Ignác, Doppler Ferenc) s népies *tánckompozíciók* sora (Kaczér Ferenc, Szöllösi Szabó Lajos, Lakatos Sándor) viseli a toborzó, ősapáink toborzó, huszártoborzó, Kinizsi tánc elnevezést. A század derekára a színpadon is megjelenik a toborzó (1852, 1854), majd „Kinizsi táborig tánc” címmel négy felvonásos nemzeti balett is készült (1859). A reformkori hagyományt főként írók, költők, zeneszerzők és táncmesterek közvetítették a század második felének tánc-tudatába, mely a millennium idején kialakított újabb tánc-történeti mítoszokkal (Káldy Gyula) bővülve folytatja útját a XX. században.

Kinizsi, Bonfini és Heltai így játszott együttes, máig ható szerepet – többszörös átértelmezéssel – nemzeti tánc-nyelvünk és tánc-tudatunk alakításában.

In: *Zenatudományi Dolgozatok* 1983.

Közvetés az MTA Zenatudományi Intézete, Budapest. 83-87. oldal

Nekem nem kell özvegy menyecske, lányom!

A fiatal menyecske az asztalnál állva rakja ki a pulickát. Bele-belemártja a kanalat egy csupor hideg vízbe, majd a fazékból kivesz egy kanálnyi pulickát és szép sorjában a lapítóra rakja.

Az ura duzzog, mérges.

- Te, Rózsi, miért nem rakad ki egyenlően, fényes simán azt a puskát?

A fiatal menyecske nem szól. Jól tudja, hogy nem a fényes simára rakott puliszka a baj. Mosolyogva néz az urára és hallgat. A szomszéd Budai Andrásnak két szép ökre van, itt jár el velük előttük. Az ura mindig megbámulja őket. - Micsa' két ökör! - szokta mondani. Ilyenkor haragszik a menyecskére, mert nem kapott vele semmi állatot. Mindig azt hajtogatja: - Bár egy malac farkad lett volna! - Mint a veres kakas meséjét, egyre fújja.

Na, csak duzzagj! - gondolja magában a menyecske s jókedvűen mondja:

- Jöhet ke' enni!

Úgy forgatja a lapítót, hogy az első kanál puliszka az felől legyen, hogy meg ne sértődjön. Ez így szokás. Az első kanál puliszka az emberé.

- Jöjjen, ke', mártunk egy tányérból. Csirkemártással puliszka.

A szép fiatalember rákiált:

- Tegyel külön!

A menyecske nem szól, elővesz egy pléh tányéért és tesz magának is a mártásból. Az asztal fiókjából elővesz két villát, az egyiket az ura felé nyújtja:

- Ehet ke', s ha ettünk, indulhatunk a mezőre.

- Ha lenne jármos marháink, szekérral mennénk a mezőre - mordul rá az ura.

- Úgyis elég kövér ke', jót tesz egy kis gyaloglás kednek is - mondja a menyecske.

- Én kövér? - mérgelődik az ember. - Kövér volt az a szegény nagyapád!

- Hát, nem is kövér ked, csak jó húsban van ked.

Egy kis hallgatás. A menyecske evés közben arra gondol, hogy ez a nap is jól kezdődik.

Megreggeliztek, csörögnek a pléh tányérok. A menyecske mosogat. Egy késsel kereken kaparja a puliszkás fazék belsejét. Kintről behallatszik a szekérnyikorgás, ostorpattogás. - Daru, ne! - hajtja valaki a marhát. Az ember felkiált: - Rózsi, te, gyere hamar!

A menyecske lecsapja a mosót a kezéből, az ajtón levő

kendőben megtöröli a kezét. Milyen jó, hogy az ura szólítja. Odasiet, meg is öleli az urát.

- Hát mi van, drága uram?

Az ura lerázza a válláról a kezét.

- Né, látod azt a két szép fehér ökröt? Nézd meg jól őket! Ezek az enyémekek lettek volna, ha elveszem Zsuzsát. De bolond voltam. Nem kellett, mert csúf. Nézttem a te zöld kacagó szemed. Hülye voltam, hogy elvettelek! Elbolondítottál. Hogyis nem tudtak nekem eszet adni a gazdag rokonaim. Most jó két ökröm lenne. De hát néztem a szemed. Szerelem? Semmi! Hülyeség az egész!

A menyecskét ölte már a sírás. „Azért sem sírok!” Közben odament a kemencéhez, a puliszkás fazekat kétszer, háromszor is megrántotta a teli vízzel. Kilöcsögett a plattenre. Az ura kacagja. - Na mi van, kicsi Rózsi?

A menyecskét már erősen öli a sírás. Szó nélkül kimegy, nehogy az a gögös ura meglássa, hogy elbőgi magát. „Itt hagyom” - gondolta. Lassan indul az utcaajtó felé, de visz-

szatér. Megigazította a kendőjét, megtörölte a szemét, orrát, s kacagva ment az utcán. Rajta ne sajnálkozzanak! Vidáman köszönget mindenkinek: – Isten áldja meg keteket!

Sötétség, bánat ül a lelke mélyén, úgy érzi, összeszorul a szíve. „Ez az én uram mindig jól belemarkol a lelkembe, megfacsargat.” – gondolja. „Mintha kacorral szúrna belém. Nem kell így!” Gondolkozik, egy könnycseppet letöröl a szeméről.

Az öreg Sospál nanó jön vele szembe. Az utcában ő már a mindenki nanója.

– Hogy vagy, kicsi menyecske?

– Nagyon jól vagyok.

– Hát lányom, tudom, hogy megbecsül az urad. Az egy szelíd ember. Jól imádkoztál a Jóistenhez.

Így mendegélt a menyecske hazafelé, Felszegről Forrószegre. Az egyik asszony azzal állította meg, hogy látszik a boldogság rajta, mert szép, piros az arca. „De még milyen nagy boldogság tud kikönyökölni rajtam” – gondolta. Kihasadok azoktól a szavaktól, amiket hozzám vágott. Mind itt cseng a fülemben: „Hülye voltam, hogy elvettelek. Nézzem a szemedet.”. Otthagynom!

Sírva érkezett meg a szüleihez. Lehajtott a fejét az asztalra.

– Elválok tőle, nincs még gyermekem. Durva egy alak, minden percen az orrom alá dörzsöli, hogy szegény lány voltam. Nem bírom tovább. Utálom és elválok tőle.

Az apja az asztalra csapott.

– Te, Rózsi, mondd, megütött? Megvert?

– Oh, dehogy is ütött.

– Meghúzta a hajad, vagy meglökdöset?

– Nem, nem csinált semmit.

– Hát akkor miért akarsz özvegy menyecske lenni, mint a lánykori barátnőd? Ezt a szégyent! Özvegy menyecske nekem nem kell a házhoz! Ha férjhez mentél, legyél férjhez menve, s ha megesküdted, legyél megesküdve. Ötvenkötőben vagyunk és annyi az özvegy menyecske, mint a szemét. Ezelőtt tíz évvel még szégyen volt otthagyni az uradat, s még véteknek is tartották – mondta, és nagyot csapott az asztalra. – Hej, lányom, akkor dühödik meg a kutyá is, mikor jól megy a dolga. Menj haza!

– Nem megyek, apám.

– Hát elkergetett?

– Nem.

– Hát akkor mi a baja? Az egy derék, szép ember, te, te kicsi cölönk. Biztosan, hogy még te ugrálsz előtte. Próbáld meg, ne kacagj sokat neki. Az egy komoly ember, nincs szokva ilyesmihez, lehet nem szeretni.

Most egész közel megy az apja hozzá és szinte kérleli:

– Ne hagyj ott! Jómódú menyecske vagy mellette, és mi olyan boldogok voltunk, hogy mégis van valamitek. De ha'! Nyílik az utcaajtó. Jön az urad! Visszamész hozzá? Nekem új menyecske nem kell a házhoz!

Az ember belépett, a menyecske kacagott neki.

– Gyere, menjünk, kicsi Rózsi, a mezőre.

Elmentek és a menyecske soha nem tudta elmondani, hogy mi fáj neki...

Kocsis Rózsi
(1996. február 23.)

Közreadja:

Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

Grafika: Juhos Kiss Sándor

CSIZMADIA ANNA: DÄNÓTÄM ÉN...

Fonó, 2017, FA 402-2

„Ő maga a tetőtől talpig ének. Olyan természetességgel folyik belőle a dal, mint hegyi patakok tiszta forrásából a víz. Csengő hangja senkivel össze nem téveszthető. Megjelenése, hiteles előadásmódja és alázata példaértékű.” – írja Maczkó Mária énekművész a lemezborítón Csizmadia Anna első szólólemezéről.

Csizmadia Anna neve, a 2012-ben megrendezett Fölszállott a páva népzenei vetélkedő által lett ismert, melyen a szóló ének és hangszer kategóriának győztese lett. Kupuszina, az a hagyományörző nyugat-bácsi falu, melyben született és nevelkedett. Az élő énekeszó adott volt Anna szülőházában, ugyanis édesanyja mindig énekelt, s teszi azt a mai napig. Az együtténeklés örömét tehát már gyermekként megtapasztalhatta. A „gyökérzetet” tartja fontosnak, amelyből az ember élete végéig táplálkozik. Annának az útját sokban befolyásolja ennek a „gyökérzetnek” a megtartó ereje. A Szabadkai Zeneiskola befejezése után 2011-ben felvételt nyert a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem népi-ének szakára, amelyet 2016-ban végzett el. Fontosnak tartja a népdalokban azt az archaikus megfogalmazást, amelyet őseink ránk hagytak, s amely ma is tanít, formál bennünket, örömet okoz nekünk és vigasztal. 2014-ben Junior Prima díjban részesült, és még abban az évben átvehette a Vajdasági Magyar Művészeti Díjat. Anna célja őseink ránk hagyott kincsének továbbadása, minél több emberhez való eljuttatása.

„2017 nyarán kezdtük meg a stúdiómunkát zenésztársaimmal. A lemezt autentikus magyar népzene alkotja. Főként szűkebb pátriám anyaga került rá, de emellett hallható lesz majd Somogyország népzeneje, a Palócföld számomra legkedvesebb dallamai, valamint a megfoghatatlan Gyimesek lélekszorogató keservesei is. Olyan csodálatos zenészek mellett énekelhettem, mint a Fokos zenekar, Brasnyó Antal, Balogh Kálmán, Juhász Zoltán és nem utolsósorban édesanyám.”

A lemezen közreműködnek:

Balogh Kálmán - cimbalom; Brasnyó Antal - brácsa, citera;
id. Csizmadia Anna - ének; Cseszák Zsombor - hegedű, ének;

Csonka Balázs - prím-tambura, ének;

Szabó András - basszprím-tambura, ének;

Szerda Balázs - tamburakontra, ének;

Jovánovity Péter - bőgő, ének; Juhász Zoltán - furulya

FELVÉTELI ELŐTT...

Beszélgetés Hortobágyi Gyöngyvér Harangozó-díjas néptáncművésszel,
a Magyar Táncművészeti Egyetem Néptánc Tanszékének vezetőjével

A mai egyetem jogelődjénél, az Állami Balett Intézetnél 1971-ben indult először professzionális néptáncművészképzés Rábai Miklós és Novák Ferenc kezdeményezésére. A táncfolklorisztikai kutatások eredményei és a hazai néptáncművészet újító koreográfusainak művészi hatása, az egyre szélesebb körben terebélyesedő táncművészeti közélet indokolta, hogy sokoldalúan képzett táncművészek kerüljenek a hivatásos néptáncgyűjtések társulataiba. Az első, legendás évfolyam vezető mesterei Györgyfalvy Katalin és Timár Sándor voltak. A két eltérő művészi irányt képviselő művészpédagógus keze alól olyan tanítványok kerültek ki, akik ma már nemzetközi hírű hivatásos együttesek vezetői, alkotók és előadók. Lehetetlenség felsorolni mindannyiuk nevét, egyiküket azért mégis külön ki kell emelnünk: ebben, az első évfolyamban tanult a Magyar Táncművészeti Főiskola korán elhunyt rektora, Zórándi Mária is.

Hortobágyi Gyöngyvér is az intézmény neveltje. Tőle kérdezzük, hogy miben látja ma, felgyorsult világunkban a valahai és jelenlegi képzés, művésznevelés közötti különbségeket?

[Színes képeink a 2012–17-es néptáncművész évfolyam képesítővizsgája (szakmai tárgyak összevont szigorlata) alkalmával készültek.]

*

Az én időmben természetes volt, hogy alaposan megismerkedtünk az autentikus táncanyaggal, de az is, hogy a magyar néptáncművészet korábbi korszakainak eredményeit, az alapműveket maguktól az alkotóktól vagy közvetlen tanítványaiktól tanulhattuk meg, s testélményünké, így stílus-hűvé vált a koreográfiák bemutatása. Itt Rábai Miklós, Molnár István, Györgyfalvy Katalin, Timár Sándor, Novák Ferenc, Kricskovics Antal, Foltin Jolán koreográfiáinak abszolválására gondolok. Az alkotói sokszínűség nagyon is javunkra vált, a plasztikai kifejezést – a testtudatot erősítő balettképzés mellett – az „újítók” alkotásai révén ismerhettük meg, s ezzel az akkori táncszínházi tendenciákat és a beszűrődő kortáránc elemeket is. Mestereink közül az ifjabbak, például Janek József inkább az autenticitás felől közelítettek koreográfiákhoz.

Mára megváltozott az együttesek repertoárja, így egyre kevesebb lehetőség van arra, hogy az ún. „történeti értékű” művekkel ismertessük meg a növendékeket, hiszen, ha végeznek, minél előbb be kell tudni állniuk a fogadó társulat munkájába, ezért a repertoár- és stílusismeret más követelményeket támaszt. 1992-ben a néptáncképzés színházi táncképzéssel bővült, így az egyes ágazatok gyakorlati anyaga is jelentősen változott. A növendéknek jártassá-

A Magyar Táncművészeti Egyetem felvételt hirdet a 2018/19-es tanévre felsőfokú tanulmányokra előkészítő szakmai képzésre néptáncművész szakon. A felvételi vizsga ideje: **2018. január 6., szombat**. További részletek, letölthető jelentkezési lap: www.mte.eu

fotó: Rácz Gabriella

got kell szereznie a kortáránc, a társastánc, a történelmi és szteptánc irányzataiban. Ez azért is fontos, mert nem biztos, hogy minden fiatal alkata lesz optimális – hiszen ismeretesebbek a kamaszkor fizikai változásai – a néptáncművészi pályára. Az is lehet, hogy a kezdeti érdeklődés a képzés ideje alatt megváltozik, avagy nincs elég státusz a vágyott társulatnál, így kortárs vagy színházi közegben nyílik lehetőség az elhelyezkedésre. Szerencsére a társágazati képzés teljes értékű felkészültséget ad a növendékeknek a stílusváltásra. Meg kell jegyezni azt is, hogy a tárgyak oktatói a hazai táncélet legjobbjai közül kerülnek ki, s többen – ugyanúgy, mint a néptánc szakágazatban – Harangozó-díjas táncművészek. Magam is tanítom a növendékeket.

Nagyon fontos megjegyezni, hogy igen széleskörű, alapos az elméleti felkészítés is. Természetesnek tartom, hogy a táncos művelt legyen. Példaértékű számomra Foltin Jolán és Novák Ferenc pedagógusi munkássága. Ahogyan ők széleskörű műveltséget kívántak biztosítani táncosaiknak, én is úgy gondolom, hogy a mi intézményünkben olyan általános műveltséggel és szakmai-elméleti kultúrával rendelkező majdani művészek kerüljenek ki a nagyvilágba, akik táncművészetük mellett szellemi pallérozottsággal rendelkeznek, mindenhol és mindenkor méltóak legyenek azokhoz a történeti értékekhez, amelyeket – többek között – a magyar néptánc kincs is reprezentál.

Oktatási rendszerünk a bolognai rendszerben működik, növendékeink – bár többségükben gimnazista korúak – táncosként a középiskola harmadik évével párhuzamosan BA szakosak, így táncszakmai és -elméleti tárgyakban főiskolásoknak számítanak. Művelődéstörténetről kinetográfiaiig, zeneelmélettől táncművészettől bizony keményen tanulnak szakmai anyagot is.

Ez azt is jelenti, hogy a velük egykorú érettségizőkhöz képest komoly szellemi többlettel lépnek ki a gimnázium kapuján. Nincs egyszerű dolguk, mert a gimnáziumi tananyag sem könnyített a számukra, mégis nem egy tanuló

Rúdgyakorlat klasszikus balettovizsgán (balettmester: Pőcze Eszter – fotó: Mészáros Csaba)

Rúdgyakorlat klasszikus balettovizsgán (balettmester: Csillag Pál – fotó: Mészáros Csaba)

Molnár-technika (mester: Ónodi Béla – fotó: Mészáros Csaba)

Topolánszky Tamás: „Dürrögő 16+” (fotó: Mészáros Csaba)

Appelshoffer János: „Eltűntek az égen” (muzsikál: Mihó Attila és András Orsolya – fotó: Mészáros Csaba)

Végső Mikós – Hortobágyi Gyöngyvér: „Szatmári verbunk, csárdás és friss” (fotó: Mészáros Csaba)

Herczku Ágnes – Rémi Tünde – Appelszoffer János: „Hegyesfogúak” (fotó: Mészáros Csaba)

Gombai Tamás – Horváth Zsófia: „Szekérbölcső” (részlet – fotó: Mészáros Csaba)

FOLKMAGAZIN – PRIMA 2017

2017-ben a „Népművészet és közművelődés” kategóriában **dr. Bálint György** kertészmérnök Prima Primissima Díj, **Erdélyi Tibor** táncművész, koreográfus, népi szobrász és a **folkMAGazin** népművészeti folyóirat Prima Díj elismerésben részesült.

Nagyon köszönjük a sok-sok szívből jövő támogatást! Nagyon köszönjük szerzőink, művészeink alkotó hozzájárulását a folkMAGazin lapról lapra, évről évre való elkészítéséhez! Nagyon köszönjük olvasótáborunk kitartó érdeklődését! Büszkén és tervekkel telve lépünk bele 25. évfolyamunkba!

tesz emelt szintű érettségét. Ez a fajta oktatás teszi lehetővé, hogy táncos diplomájuk után – még abban az esetben is, ha azonnal leszerződnek hivatásos társulathoz – felvételi vizsgát téve továbbtanuljanak a mesterképzési rendszerben.

A tánc – minden csodája ellenére – nem életbiztosítás. Egy sérülés véget vethet a csodának, de a továbbtanulás révén az illető mégis „szívszerelme, a tánc” mellett maradhat.

Mi felelősek vagyunk a ránk bízott emberpalántáért. Nem csak táncolni akarjuk őket megtanítani. Ki kell nyitni számukra a világot úgy is, hogy a tánc révén felelősségre, barátságra, etikára, empátiára neveljük őket. A tánc megtanít a másság elfogadására. Egy nemzetiségi tánc a másik etnikum megbecsülésére készíthet. Egy jelmezes próba megtaníthatja őket az adni és a kapni tudás képességére, készségére. Egy ballada, egy archaikus népdal, egy szokás a múlt tiszteletére nevelhet. Egy teljes előadáspróba a kitartás képességét erősíti. A közösen megnézett előadás nemcsak az együtt töltött időről szól, hanem arról is, hogy megtanuljanak szakmai szemmel nézni, értékelni. Ezt magam is tapasztalom, hiszen nagyon izgalmas, hogy mennyire nyitott szemmel és őszintén képesek egy-egy előadásról rövid esszéket írni. Erre is nevelni kell őket. Tudjanak szakmájukról megfelelő intellektussal beszélni!

A táncos a virtuozitása, színes előadói képessége mellett legyen művelt is! Mindannyiunknak, akik tanítjuk őket, kitűnő kollegáimmal az a célunk, hogy ne csak jó táncosokat eresszünk ki a diplomakoncert után, hanem olyan embereket, akik örömet, harmóniát sugároznak.

Sokan visszajönnek az alma materhez, nem csak nosztalgiaiból, hanem tanártársaimként is, akik ebből az intézetből léptek színpadra, s tértek vissza a tánctermeinkbe, a csoda továbbadására.

Lejegyezte: Kővágó Zsuzsa

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

MŰPA - FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

2018. január 5. 19.00
Tango no Tango – Moderntangó show – Budai László és vendégei
2018. január 6. 19.00
Cseppkánon – Hogy vagy Herakleitosz? – Artus – Goda Gábor Társulata
2018. január 7. 15.00
A Tenkes kapitánya – Magyar Nemzeti Táncegyüttes
2018. január 9. 19.00
A makrancos hölgy – Pécsi Balett
2018. január 10. 19.00
Carmina Burana – Szegedi Kortárs Balett
2018. január 20. 11.00; 19.00; január 21. 11.00; 19.00
LOL – Magyar Nemzeti Balett
2018. január 24. 19.00
Napszedítő – Magyar Nemzeti Táncegyüttes
2018. január 25. 19.00
Abszurdia – Szegedi Kortárs Balett
2018. január 26. 19.00; január 28. 11.00; 19.00
LOL – Magyar Nemzeti Balett
2018. január 30. 10.30; 15.00
Pinokkió – Bozsik Yvette Társulat
2018. január 31. 19.00
Rómeó és Júlia – Győri Balett

BETHLEN TÉRI SZÍNHÁZ

2018. január 9. 10.00; január 10. 10.00; január 11. 10.00
Horda2 – NTSZ-KET-Káva
2018. január 24. 19.00
Szmazana – Sivasakti Kalánanda Táncszínház

VÁRKERT BAZÁR

2018. január 30. 19.00
Elfolyó idő – Kulcsár Noémi Tellabor
2018. január 31. 19.00
Ballare – Magyar Nemzeti Táncegyüttes

www.nemzetitanctszinhaz.hu

A NÉPZENE ÜNNEPE

– A TÁNCHÁZTÓL A VILÁGZENÉIG –

MŰVÉSZETEK PALOTÁJA

BARTÓK BÉLA NEMZETI HANGVERSENYTEREM

2018. JANUÁR 20.

A Müpában 2008 óta ünnepeljük táncművészeti és világzenei legendás és újabb képviselőit, illetve a műfaj figyelemre méltó produkciónak, melyek azt tanúsítják, hogy a városi életmódban sem szakadt meg a népzenei hagyomány. Akkor sem, ha előadói nem autentikus módon szólaltatják meg a népzenei, hanem más műfajokba oltják, vagy eredeti alkotások ihletőjeként használják. Ez a sokszínűség a műsorban is tetten érhető lesz.

Bognár Szilvia Quartet • Nikola Parov Syndicate

Besh o droM • Zoord

Csángálló • Ökrös Együttes

KROÓ KATALIN VERSEI

KÍVÜL-BÉVÜL

Süssünk, süssünk valamit,
Kívül-bévül
Kerekest, édeset,
Külsőre liszteset, bent töltelékeset,
Kigyúrtan túrósat,
Bebélelve sodortat.

Külsőre-belsőre összecsendülőt.
Csikosan tekeredőt,
Pötytyözötten porcukrosat,
Hosszúkásan rétesest,
Rövidülve ehető.

Megmondom, hogy mit!
Legyen igazi, legyen valódi,
Omlósan porhanyós,
Szilárdan kostólható.

Lisztből legyen kerekes,
Töltelikes, jó meggyes,
Dióval bélelve,
Sodorva, tekerve,
Kerekes és édes.
Kívül-bévül élet.

Vagy jó,
Legyen savanyúan fanyar,
Rángasson, mint a vad kanyar,
Nyúzzon meg a tekeredő vonaglás,
A porhanyós korhadás,
Omladozó rothadás,
Állandó rágcsálhatás.

Sodorva, nyomódva, tekerve,
Elnyújtottan felcsíkozva, szeletelve,
Töltelékkel kifordulva, szabály nélkül kerekítve,
Mohón befalva, béléssel kitüremkedve.
Süssenek meg beiglire,
Összenyomva vehetőt,
Sötét helyre tehető.

Szárítsanak, rágcsáljanak,
Kívülről betegyenek,
Belülről kivegyenek,
Kiokádjának s hamuval meghintsenek.
Csak legyen kívül-bévül összehangzó
Az illatmentes sorvadás,
Az életfaló riadás.

Megmondom, hogy mit!
Kívül-bévül összehangzót,
Igaz szavakat,
Savanyúan fanyarat
Vagy keservesen pusztítót.
Tán csikosan tekeredőt,
Vagy kívül-bélül
Kerekest, édeset,
Süssünk, süssünk valamit!

Kerekesen kérgeset,
Külsőre is liszteset,
Bent is töltelékeset,
Kibugyogva krémeset,
Bebélelten prémeset.

Töltelékest-tökéletet,
Kívül-bélül igazat.
Meggyesen mézízút,
Túrósan komor színűt,
Fanyarul cukrozottat.
Rövidülve hosszítottat.
De kívül-bévül igazat.

Add, hogy süthessünk,
Mondd, hogy keserédes vagy citromízű legyen,
Tekerd, akár hogy minket magába vegyen,
Ródd ránk, habár hogy teljesen leteperjen.

Vagy gyúrd ki művészien csábosra,
Ezüst és vadmeggy fényű tájakban.
Tegyél velünk kedvedre,
Süssél igaz létedre.

Kívül-bélül élet.
Kérlek, így legyen.
Kívül-bévül igaz legyen.

LILIOMFOHÁSZ

Jöjj elő, barátom, hullajts ránk liliomot
Porlaszd el bordáink közt a sok limlomot
Mard le mellünk rácsáról a savós rozsdát
Oldd fel szavaiddal a lélekmaradosást

Nyisd ki tüdőnkéből a gyötrő lélegzethiányt
Húzd ki agyunkból a kín-émlékezhínárt

Lépj elő és szórj meg rózsaszírommal
Tedd vállamra kezéd lágyan, cirmosan
Vezess dombosabb halomra, honnan nyílik látás
Küldj le a malomba, hol szelíd-szellős a forgás

Vedd fel zöld csizmádat, s hozzád majorannát
Levesembe hullajts lilimos mannát.

MALOM VONZÁSÁBAN

Vonzó-bongó hatalom,
Téged széleseben forgató malom.

Süvöltve repít, körötted mindent szétforgácsol, mi neked marad –
limlom.

Te nem látsz semmit, vakon-büszkén s gögösen lépdelsz, és fogalmad
sincs,

Ahol vagy – pajta-ólban épületrom,

Hol valójában ledöntve fekszel – kulimászos, szúrós, nyákos alom.

Nem nézel, nem hallgatózol, tapogatva-botorkálva, de peckesen
lépdelsz,

Nyakadon az inak megfeszülnek, ereid lilás-kéken kidagadnak,

Eszedbe sem jut, hogy netán másképp is nézhetsz,

S nemesebb értékekhez is hozzáférhetsz.

Nem észleled azt sem, hogy igaz barátaid lassan mind-mind
elmaradnak.

Persze vannak újak.

Ők is gögösen-dölyfösen, de feltétlenül álszerényen, joviálisan
cseverésznek.

Nekik sincs gondolatuk arról, hogy csak képmutató
egyenrangúság-álca

Ahogy jópofáskodva s a nagylelkűség látszatával heherésznek –
Velünk, akikkel már képtelenek belső kötődést találni, de kik mégis
feltétlenül odatartjuk

Tisztára suvickolt orcánkat, hogy bennünket mindannyian ott fenn

Áhított figyelmükkel illessenek.

Ők pedig kényelmesen tespedt rártartóságukban úgy vélik,

Minden rendben ahhoz, hogy emberbaráti szeretetből

És csupa jóakarató ügybuzgalomból velünk kezeljenek,

Majd azután mindent tovább műveljenek.

„Marhára” elégedettek – tolja ide a kifejezést a közbeszéd.

„Nettó” dicsfény, amit bezsebelnek.

Hírükből semmi el nem vonódik,

Bár e hitelesség becses volta már rég hánykolódik,

Személyük mégsem árnyékolódik,

Hisz teszünk róla, hogy külön-külön és együtt

Lehessenek „méltán” elégedettek.

Mire is volna jó egy serpenyő, melyet tiszta súlyokkal billent a
mérleg?

Értéküket ellentmondást nem tűrve, egy árva szelíd lelket sem
kérdzve

Jelölte meg egy rendszer végleg. Ebben celebek.

Nap mint nap teszünk azért, hogy azok maradjanak – ők süssék ki az
igazságot,

Amelyet azután nagylelkűen és, csupa jóakarató duzzadással,

Mintegy őszinte szándék lendületében szétosztogatnak,

Mert ők mindent kiválóan „tudnak”, a tiszta szívvel felkenték és
tévedhetetlenek.

Kérlelhetetlenek. Célebek.

„1961-ben születtem Budapesten, ahol azóta is élek. Az ELTE-n végeztem bölcsésztanulmányaimat, itt tanítok irodalomtörténetet és kultúra-
szemiotikát egyetemi tanárként. Az oktatás egyéb formákban és más területeken is vonz (gimnázium, nyelvtanítás, új tanulmányi programok).
Irodalomtudományi kutatásom középpontjában a XIX. századi orosz »klasszikus« korszak áll Puskintól Csehovig, öt megjelent monográfiám
prózapoétikai kérdésekkel foglalkozik. Irodalmi művek értelmezésében-tanításában-írásában megmerítkezni olyan adomány, melynek forrása a
művészi nyelv teremtő ereje. A költészetben még fokozottabban e nyelv- és világteremtő erő titka és szabadsága a tét.” (Kroó Katalin)

Erre semmi valós ok fel nem lelhető.

Igazából senki nem érti, miért állnak ott éppen ők.

Úgy érzik, egy egész közösség ruházta fel őket jogosítóanyokkal,
Ténylegesen viszont az aktuális „királycsináló” elit által nekik
adományozott pozíciókkal.

A dolgok tényállása szerint korántsem a megbecsülhető érték a
mérték.

A hétköznapiok tajtékhullámai más választás szerint mondják, hogy
hiszen „így kérték”.

Ám mi pontosan tudjuk, nem mi vagyunk azok, kik „kérték”.

És azt is, hogy már rég másfajta lett és félrehúzó a zsinórmérték.

De legfőképpen azt, hogy mégis nyakig benne ülünk.

Mert kisujjunkt sem mozdítva új és új képmutatást szülünk.

Mosolygunk, cseverészünk és igyekszünk, hogy kellemesek legyünk,

Hogy odaadó arcunkon meglássék elfogadásunk –

S meg ne neszeljék, hogy ez csupán kegyünk.

Biztos, ami biztos, belemegyünk nagyságuk és jófogadtatásuk kétes
színrevitelébe,

Mivel értjük, közös lélektér már nincs, így nem oszt vagy szoroz,

Ha teljes bedobással beletesszük magunkat

Egy-egy mégis felmerülő halvány lehetőség végleges elsüllyesztésébe.

Gyáván csalunk, engedelmesen barkácsolva a hamisság színpadát,

Kiszolgálásunkkal megérdemelve a nap mint napos kínhalált,

Belül – de csak belül – folyton nyöszörögve, míg valójában minket
pörget

Az egyre sebesebben örlő-forgó malom,

És ami ennek nyomán marad, az siralom.

Ezt megírhatom.

De minek? Kinek?

E sors letéteményeseinek?

Nektek?

A vonzó-bongó, üresen kongó, mégis túlcsonduló hatalomról?

Vagy leginkább magunkról?

Hogy kint maradjak abból, miben bent vagyok-vagyunk?

Folyton gyáván visszavonulva, végül mindig „bölcsen” megalkudva

És hitszegőn szakadatlanul magyarázkodva –

Mert valakik mindig így „kérték”,

Megszabva, milyen az aktuális lelkiismereti térkép.

A süvöltő szétforgácsoló malom által diktált lépték.

Ne aggódj hát, itt sincs, és nem is lesz klasszikus versmérték.

Örömmel jelentem...

„Világítás” Magyarpalatkán

Ez az írás örömteli jelentés több szempontból is. Belekezdek, aztán szépen, sorjában kiderül minden.

*

Szokásomtól eltérően, idén nem tudtam eljutni a feketetői vásárra. Pedig ez számomra már évek – szinte két évtized – óta rituális ügy, egyszerűen hozzá tartozik az őszi „menetrendemhez”. Az embernek időnként le kell mondania dolgokról. (Most ez a munkám miatt történt, ami rendjén való). Sajnálkoztam, de végül a „belátás, lemondás” gyümölcsöző lett: egy nagyszerű konferencián vettem részt, szakmai és emberi gazdagodással. Végül is, ennek így kell lennie. „Ki mire szegődött” – szokás mondani.

Aztán csak adóznom kellett annak a szokásomnak, ami idestova húsz éve az életem része. Az éves, őszi, erdélyi kiruccanásnak, amikor nincs nyári tábor, nincs nyüzsgés. Ez a télre való készülés ideje, a betakarítás utáni időszak, szilvaíz és pálinkafőzés, a táj ködös képe, a tüzeztől füstszagú levegő, a reggeltől estig tartó párás-harmatos, időnként deres, lassan, de biztosan fagyossá váló táj. Nagyon szeretem ezt a bezárkózó, de talán legintimebb időszakát a beszélgetéseknek, a nyugodt, anekdotázós estéknek. Mindenki otthon van, sütőtök a kemencékben, szilvaíz-főzés az üstökben: micsoda illatok! A kicsi ablakok fénye! Minden lassabb, minden készül a megnyugvásra. Befelé fordulás... Egyszóval: a normális lét így, a késő őszben. Szerettem ezt nagyon. Nem csoda, így nőtem fel az Őrségben. Nagy szükségem van rá, ezért megyek, ezért érzem mindig a készletét, hogy mennem kell. Jó, hogy nem vesztettem el a vágyat. Mindig nagy ajándékokkal térek vissza. Hiszek abban, hogy ez (is) rendet tesz az emberben.

Kodoba Béla temetése – még 1999 novemberében – örök kötődést adott Palatkához és a zenészekhez. Akkor leesett az első hó, a fehér paplan betakarta a sírt. Valahogy megnyugtató volt. Ott megismerhettem még Mácsingó Sanyi bácsit és Kodoba Károlyt, „Ica bácsit” is. Nem sokkal ezután ők is elmentek szép csendességben.

Azóta sok időt töltöttünk együtt a zenészekkel táncházakban, koncerteken, számtalan helyen és alkalommal. Palatkán is felkeresem őket mindig, ha ott járok. Különösen azóta, hogy a megmaradt öreg kedvenceim, Moldován Stafán, Kovács Márton „Puki”, Kodoba Lőrinc már nem muzsikálnak jó ideje.

De erre még visszatérek.

„Kis palatkaiak” a világításon (fotó: Henics Tamás, 2017.)

Gyertyagyújtás. Kodoba Márton leánytestvére (fotó: Henics Tamás, 2017.)

Az idei látogatásom a világításra esett. Mindenképpen el szerettem volna menni végre egyszer ilyenkor, hogy láthassam, átélhessem ezt a sokat emlegetett szokást. A zenészek és néhány hozzátartozó szépen felöltözve gyülekeztek a cigány kocsmá udvarán. Florinnal megbeszéltük, hogy ott találkozzunk.

Kalotaszegről, Mérából indultam és örömmel eljöttek velem régi kedves barátai-

im, Tötszegi Böske és Sándor. Nem ez volt az első ilyen alkalom, mondhatnám inkább, a sokadik. Mindig nagy kedvvel jönnek velem egy-egy utamra Kalotaszeg más falvaiba vagy a Mezőségre.

Korán érkezünk. Gondoltam, menjünk fel a cigánysorra, nézzük meg az öreg zenészeket. Előző nap leesett az első hó, ami aztán érkezésünkkor, a gyönyörű napsütésben el is olvadt. Nem kellett sok idő, Stafán

Merengés. Moldován Stefán (fotó: Henics Tamás, 2017.)

A palatkaiak a világításon (fotó: Henics Tamás, 2017.)

Kodoba Lőrinc és Moldován Stefán (fotó: Henics Tamás, 2017.)

megeszelte, hogy ott vagyunk, nagy örömmel csapta ki a kertkaput: „Tamás, Tamás!”. Mennyire lehet ennek örülni! Valami egészen elképesztő szerelésben volt: nagy bakancsban, bebugyolálva vagy öt pulóverbe, fején egy nagy ruszki sapka. Meglepően könnyedén mozgott. Rágott valami diót talán, majdnem megfulladt az üdvözlésünk nagy hevében. „Márpedig ő jönni akar velünk világítani”, mondta. Vittük is magunkkal. Kijutottunk a temetőhöz vezető vékonyka úton egészen a domb aljáig, és akkor egészen elképedtem, hogy micsoda meredekségben vannak a sírok egy jó száz méteres kaptató felett. Nem emlékeztem rá, hogy mindez ilyen domborzati viszonyok közt van elrejtve. Szép lassan felcammogott mindenki, és a gondosan megkapált, elgereblyezett sírok sorjában feldíszítődtek a pusztá földbe szúrt krizantém csokrokkal és szál gyertyákkal. Florin sorban mondott pár szót minden halottjuknak, pálinkát öntöttek a sírokra és nekifogtak muzikálni. Megindító volt a könny a szemekben, a tiszta átélés, az őszinte szeretet és emlékezés ereje a kis közösségben. Florin, Kodoba Lőrinc, Kodoba Boldi (Boldi édesapja, Marci bácsi testvére), Radák Rémusz, Mácsingó Călin, mind ott muzsikáltak. Készültek fényképek, de nem tudtam igazán erre összpontosítani, annyira magával ragadott a szép rituálé: ahogyan koccintottak a szeretteikért, nevetni is tudtak, és emlékezni, talán csak a szép dolgokra.

És akkor jöjjenek sorban az örömteli „jelentések”, ahogyan ígértem az elején!

Az első „öröm-jelentés”: egészen megható volt látni három „kis palatkait”, akik közül ketten Florin fiai (Martin Florin a nagyobbik és Ignác Máriusz a kisebbik), harmadikuk pedig Mácsingó Călin fia, Sebi volt, ahogyan segítettek felcipelni a hangszereket, a pálinkát, az üdítőket, a virágokat. De még inkább azt, ahogyan muzsikáltak! Szépen, a generációs sorban hátul állva, de végig zenéltek, átéléssel, még kissé ügyetlenül, meg-megtorpanva, de kétséget nem hagyva afelől, hogy teljes szívből csinálják. Mikor aztán felfedezte az ember a tartásukon, a vonófogásukon és a dallam-ritmus adta lendületükön az apjuk, nagyapjuk, nagybátyjuk jellegzetes mozdulatait, akkor azt már végképp nem lehetett elzárkózás nélkül figyelni. Lesz talán következő generáció, ha máshogyan is, de itt vannak!

És jött a következő megindító jelenet, egyben a második „öröm-jelentés” apropója. Stefán bácsi csak állt ott, szinte téblábolva, tekintete hol elmeredt valahova, hol visszatért egy-egy pillanatra, amikor aztán Rémusz átadta neki a kontrát. Na, azt az örömet kellett volna látni ennek a kis ma-

Sírova emlékezés (fotó: Henics Tamás, 2017.)

Mácsingó Călin, Moldován Stefán, Kodoba Florin (fotó: Henics Tamás, 2017.)

Kallós Zoltán dedikál (fotó: Henics Tamás, 2017.)

dár-embernek a szemében! Kellett volna, de nem lehetett, mert folytak a könnyei. És muzsikált, még egyszer, újra, a bandával. Ott, a többiek lelkével, a régiekkel, élőkkel és halottakkal. A jellegzetes tartás, a lüktetés, a „stefános”, hangszerrel egybeolvadásos csoda. A végén Florin azt mondta: „Stefán, nagyon jó volt”. Itt van még közöttünk, most muzsikált is egyet, nagy dolog volt ez, nem hittem volna.

Indulnunk kellett – közben megérkeztek a báréiak is, Náci, Sanyi –, de meg szerettem volna látogatni Puki bácsit is. Ő már nem tud kimozdulni otthonról. Nagy öröm volt, mint mindig. Feleségével, Tina (Leontina) néniel betessékeltek az aprócska házba, leültettek. Az ember szíve összeszorul a körülmények láttán, de mindig akkora szeretetet érek, amit kevés más helyen. Mindig van körülöttük pár gyermek (talán a fiuk, Mírcea gyermekei vagy talán már unokák is), gyönyörű, tiszta tekintetek. Puki bácsi „hosszú szivarral” kínált (mindig százast szívott, az tovább tart a bögösnek...), egy pálinka..., és indultunk. A kisfiú még készségesen megmutatta, hol tudunk megfordulni az autóval, nehogy a sáncban kössünk ki. Ez tehát a harmadik „öröm-jelentés”: Puki bácsi is megvan még, talán öleli is minden ismerősét.

Palatkát hátrahagyva, Vajdakamarásnál Böskével, Sándorral végül úgy határoztunk, Kallós Zoli bácsit is meglátogatjuk, ha már itt járunk. Válaszút nem olyan nagy kitérő, eléggé átépítették az Apahida-Zsuk – valaha időtlennek tűnő – átkelési útvonalat. Nagy csend fogadott a birtokon. A bentlakásos iskolában az egy-négy osztályosoknak vakációjuk volt, de találtunk valakit, aki felhívta Zoli bácsit, kik és mi járatban vagyunk. „Gyertek fel!” – hallom a telefonban. Derűs volt a hangja.

Örült nekünk nagyon, beszélgettünk vagy egy órát, de láttuk, fárad, elbúcsúztunk. Ajándékosz kedvében volt: Új Balladák Könyve Sándoréknak, Böskének zöld cigány kendő („a feketés szegésűből, az szebb...”), nekem lemezek.

Búcsúzól azt mondja Zoli bácsi: „Már fáradok, nem mindenkit fogadok, mondom Gyöngyinek [Balázs Bécsi Gyöngyi, a Kallós Alapítvány elnöke], ne engedj fel mindenkit, ne mutogassatok itt, mint valami lótt medvét!”.

A negyedik „öröm-jelentés”: Zoli bácsi, kilencvenkettedik évében, testileg nehezebben, de teljes szellemi frissességben, hihetetlen memóriájával mutatja még az utat abban a nagyszerű rengetegben, amiben mennél többünknek kellene barangolnunk, hogy a legnagyobb kincsekre találjunk.

Henics Tamás

Nem spóroltuk meg a munkát

Ritmus és hang (ritmuseshang.blog.hu) – 2017. április 10.

„Tíz nap múlva nyit a 36. Országos Táncdísztalálkozó és Kirakodóvásár, ami évek óta a Budapesti Tavasz Fesztivál állandó eseménye. A szervezők évről évre megpróbálják becsatornázni a programba a sokrétű szcéna minden területét és jellemzőit, reflektálnak a műfaj és a világ változásaira és ennek megfelelően keresik a megújulás és kortárs műfajok felé nyitás lehetőségeit. Törekvések nem minden esetben találnak egyöntetű szimpátiára a közönség körében. Mindezekről beszélt a Táncdísz Egyesület egyik ügyvezetője, a Méta együttes egykori tagja, Berán István.” [A 2017 tavaszán készült, nyomtatásban még meg nem jelent interjú a benne lévő aktuális gondolatok miatt közöljük lapunk idei zárószámában – a szerk.]

– Mennyi rendszerszerűen működő táncdísz van Magyarországon?
– Ez folyamatosan változó szám, nagyságrendileg 40-50 lehet, ami fixen működik. Naprakészen tartjuk a tanchaz.hu-n a táncdíszek listáját. Egyik fontos, vállalt feladatunk, hogy ezeket gyűjtjük és közreadjuk.

– Milyen jellegűek ezek a táncdíszek? Valami koncepció mentén működnek, vagy általános táncdíszek?

– Ezek klasszikus városi táncdíszek. Meg is különböztetjük egyébként a folk-kluboktól, ahol inkább a koncert dominál, vagy a folkkocsmáktól, amelyek valamilyen vendéglátóhelyhez kötöttek. Utóbbiak nem klasszikus táncdíszek, de ezeket is közzétesszük. Nem gondolom, hogy a klasszikus városi táncdíszek és a folkklubok, folkkocsmák között minőségi differencia lenne, vagy kevésbé kellene szeretnünk valamelyiket. A klasszikus városi táncdíszek tánctanítókkal, énektanítással, szabad táncal működnek és gyakoriak a táncdíszhez köthető köztes programok. De sokan vannak, akik a kötetlenebb szórakozási formákat kedvelik.

– Te mikor kerültél be a Táncdísztalálkozó szervezésébe?

– A kezdetektől mindegyiken ott vagyok, először zenészként, majd később párhuzamosan szervezőként is, az utóbbi 15 évben már csak a rendezőség oldaláról. Tartalmilag nemigen szervezek vagy szerkesztek, a koordinációs háttérmunkát végzem közvetlen munkatársaimmal, Bede Judittal, Gósi Anettel és Hollóközi Lajossal. A Táncdísz Egyesület úgy épül fel, hogy van egy öttagú ügyvezetőség, amiben Kiss Ferenc, Szűcs Gábor, Havasréti Pál, Nagy Tímea és én veszünk részt. Az egyesület a munkaadóm, én vagyok a hivatalos képviselő, tiszteletbeli elnökünk pedig Timár Sándor.

A Táncdísztalálkozó hátterét jelentő szervezeti konstrukció bonyolultnak tűnik, de egy jól működő és eléggé egyedülálló modell. A szervezést a népművészet területeit lefedő országos szervezetekkel mint partnerekkel végezzük. Ezek a Martin György Néptáncszövetség, a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség, az Örökség Gyermekek Népművészeti Egyesület, a Népművészeti Egyesületek Szövetsége. A társszervezetek felelősséget vállalnak a saját programrészükért, az ő hátszágukban is terjed az információ és a saját köreiket is mozgósítják a Táncdísztalálkozó érdekében. Önállóan működnek, önállóan pályáznak, ahogyan mi, a Táncdísz Egyesület is. Így több forrásból tudunk gazdálkodni. Évente pályáznunk kell arra, hogy az Arénában állami eseménynapként tarthassuk a Táncdísztalálkozót. Két-három napot kell megnyernünk a 20-25 napos állami keretből. Ezt a státuszt eddig – 2010 kivételével – minden évben megkaptuk. Ez persze nem azt jelenti, hogy az állam minden költségünket állja, mivel az Aréna „összes termeit” használjuk, aminek vannak további költségei. Egyébként a Táncdísztalálkozó időpontja több tényezőtől is függ. Figyelni kell arra, hogy a Budapesti Tavasz Fesztiválban bent legyünk, és pont abban az időszakban legyen szabad hétvége az Arénában is. Miután '99-ben a BS leégett, volt 4-5 év nehéz átmeneti állapot. Voltunk a BNV területén a kőbányai vásárvárosban, vagy a SYMA csarnok elődjében és a Kőröscsarnokban osztottuk meg a programot. 2005 óta ismét a Táncdísztalálkozóhoz méltó helyszínen, a Sportarénában tarthatjuk legfontosabb rendezvényünket.

– Mennyire érvényes még a rendezvényre a Táncdísztalálkozó elnevezés?

– Igazság szerint ez öröklött név, és már nem fedti pontosan a program jellegét. Lehet, hogy szentségtörés, amit mondok, de ha belegondolunk, sok értelme nincsen. Mert mi az, hogy táncdíszek találkoznak? Mára a klasszikus értelemben vett táncdísz-klubok amúgy is visszaszorultak a fénykorhoz képest. Ennek persze megvan a maga természetes oka. Közben azonban, ezzel a folyamattal párhuzamosan 2011-ben a táncdísz módszer nagyon komoly elismerést kapott, hisz azóta az UNESCO által nyilvántartott, a szellemi kulturális örökség átörökítését szolgáló legjobb gyakorlatok listáján szerepel. Ezt nem „csak úgy” adták, hanem komoly szakmai pályázatot kellett összerakni, széles szakmai összefogással.

Az én olvasatomban az történt az elmúlt 40-45 év alatt, hogy maga a táncdísz módszer nagyon szétterjedt a magyar kulturális életben és úgy általában is a társadalomban. A hőskorban, ha valaki tájegységi zenét vagy népzenei folyamatokat akart hallani vagy arra akart táncolni, ilyeneket akart tanulni, azokat csak táncdíszben érthette el. Azóta felnőtt több generáció, zenészek és táncosok is, akik már ezen nevelkedtek. A táncdísz módszer megjelent a hivatásos együttesekben, és az amatőr együttesekben dolgozó koreográfusok is szinte kivétel nélkül táncdíszesek. A köznevelési és közoktatási területeken szintén széles körben elterjedt, ezzel sok embernek egzisztenciát biztosítva. Gondoljunk csak például a sok zeneiskolára, a rengeteg gyerek- és amatőr táncgyűjtésre! Tehát a táncdísz módszer jelentősen áttevődött ezekre a területekre. Ma már, ha valakit egy kicsit is jobban megérint ez a dolog, akkor egy pillanat alatt táncgyűjtésben, zeneiskolában vagy művészeti iskolában találja magát. A gazdasági hagyományainkból táplálkozó népzene és néptánc rendkívül erősen beágyazódott már, tehát nem csak a táncdísz klubok jelentik a táncdíszet vagy a táncdísz módszert.

– Gondolom mindezt igyekeztek bemutatni a találkozón?

– Igen, erre szolgál az együttműködésünk a társszervezeteinkkel, akik ezeket a különböző szintű, akár életkorhoz is kötött tevékenységi formákat irányítják vagy összefogják. Például a „Tárgasságot nekünk is...” koncertprogramban a zeneiskolások mutatkoznak be, de fontos az Aprók Bálja is, amit az Örökség Gyermekek Népművészeti Egyesület szervez. A Muharay Szövetség és a Martin Szövetség gálaműsorai szintén kiemelkedő pontjai a Táncdísztalálkozónak. A táncgyűjtések persze nem csak a gálákon jelennek meg, hanem a Táncdísztalálkozó gerincét adó táncdíszekben, tánctanításokban is aktívan részt vesznek. Igyekezünk adatközlőket is meghívni, ami egyre nehezebb, mert vagy betegek, vagy öregek, vagy talán nem akkora egyéniségek, akikre nagyobb lélegzetű színpadi műsort lehet alapozni.

– A vasárnapi esti gála jellege három éve megváltozott. Mi volt az oka?

– A paradigmaváltás oka az volt, hogy a korábbi megoldások, amelyek a vasárnap esti eseményeken történtek, nem vonzottak már annyi embert. Vasárnap esti gála azóta van, amióta a Táncdísztalálkozó létezik, hosszú ideig alapvetően folklór megközelítésű volt a programja. Ezeket a koncerteken a műfaj határain belül minden fontos együttes és előadó, számos hagyományörző – a mi szóhasználatunkban adatközlő – fellépett. Sokáig működ-

dött is, de a tömeges érdeklődés lassan alábbhagyott. Úgy gondoltuk, hogy sem a fellépőkkel, sem a közönséggel nem tehetjük meg, hogy a gyér érdeklődés miatt hangulattalan, érdeklenségre fulladó műsorokat erőltessük.

A Budapest Arénában egészen mások a léptékek, mint egy néhány száz főt befogadó koncertteremben. Itt 5000 ember fér el a nagyszínpad előtt és a lelátókon, tehát, hogy sikeresnek lehessen nevezni egy koncertet, annak nagyjából ennyi embert kell behoznia vagy ott tartania. Ennél kevesebb ember egyszerűen eltűnik ebben a térben, ami a hangulat rovására megy. Négy évvel ezelőtt arra az elhatározásra jutottunk, hogy ebben a formában nem erőltetjük tovább a vasárnap esti eseményt. Ekkor kaptunk egy külső lökést az Aréna részéről. Olyan ötleteket vártak tőlünk, amik a Táncháztalálkozóra járók mellett más közönségrétegeket is képesek megszólítani. Ez erős dilemma. Nehezen lehet átvinni a táncházasok egy részén, hogy kilépienek a megszokott keretektől. Ők úgy gondolják, hogy – szent tehénként kezelve a rendezvényt – ne változtassunk rajta, akkor sem, ha esetleg elpusztul. Számunkra ez komoly szakmai kihívás. Olyan közreműködőket kell találnunk, akik egyfelől bírnak olyan közönségvonzó erővel, hogy nagyobb létszámú közönség bejöjjön rá, másfelől megfeleljenek a Táncháztalálkozó eddig kialakult szellemiségének, ethoszának.

– *Működik az új irány?*

– Meggyőződéseim, hogy működik, hiszen a Csík Zenekar is és Lajkó Félix műsora is abszolút odavaló volt, nagy sikert aratott. Aminek nagyon örülök, hogy a Táncháztalálkozó törzsközönsége is nagy számban ott maradt. Ha őket nem fogta volna ez meg, akkor a pluszban, csak az esti programra jegyet vásárló közönség magában nem produkált volna olyan impozáns létszámot és hangulatot. Kiderült, hogy azok a látogatók, akik amúgy is eljönnek a Táncháztalálkozóra, sokkal nyitottabbak annál, mint amit feltételeztünk. Ez számomra határozott visszaigazolása annak, hogy ez egy jó út.

– *Miért gondoltátok erről a közönségről, hogy nem lesz ilyen nyitott?*

– Nem titkolhatom, hogy a szakmán belülről volt és van egy erőteljes ellenérzés a váltással kapcsolatban. Ez a viszonylag kis réteg viszont elég hangos. Ezeket a véleményeket tulajdonképpen kivetítettük a teljes közönségre. Ebben tévedtünk, hála istennek. Természetesen mindezt nem titokban hajtottuk végre, egyeztetünk például a kulturális tárcával, az NKA Kulturális Fesztiválok kollégiumával. A társszervezeteink is egyetértettek ezzel a váltással, ezzel az iránnyal. Továbbá – a támogatóinknak köszönhetően – nagy hangsúlyt fektetünk az esemény reklámozására. Az egész rendezvény a reklám tekintetében óriásit lépett előre. Korábban a Tavaszi Fesztiválon belül kaptunk egy felületet, megosztva a többi programmal. Most soha nem látott méretű reklámtevékenységet, média- és plakátkampányt folytat a Broadway Jegyiroda a Táncháztalálkozó érdekében, közvetlenül találkoznak a sajtóval és saját kommunikációs csatornáinkat is intenzíven működtetjük. Természetesen nem gondolom azt, hogy ami a nagyközönség körében népszerű produkció, az feltétlenül jó is, de azt sem gondolom, hogy ami népszerű, az feltétlenül gagyi. Nem spóroltuk meg a munkát, hogy a Csík zenekartól és Lajkó Félix-től, idén Boban Marković-től olyan programot kérjünk, ami a Táncháztalálkozóra való.

– *Az Aréna részéről mennyire voltak elégedettek az új programokkal?*

– Maximálisan, mert látják, hogy működik. Ezt az is bizonyítja, hogy már harmadik éve megy. Ez egy win-win játék, akkor van minden rendben, ha a szereplők – a fellépők, a közönség, a szervezők – egyaránt elégedettek. Sokan azt gondolják, itt egy kiárusítás történik, ezen mekkorát keresünk. Itt pont ennek a fordítottjáról van szó, a plusz bevételeket visszaforgatjuk a Táncháztalálkozó más műsorréseibe. A vásár résztvevői is sokkal elégedettebbek, pedig a korábbi években sokat panaszkodtak a vasárnap délutáni-esti forgalomra.

– *Boban Marković idei fellépése kapcsán élénk vita indult el a közösségi médiában. Mi a véleményed erről?*

– Nekem mindazok kedvesek, akik a legkülönbözőbb okokból eljönnek a Táncháztalálkozóra. Ha valaki azért jön, mert az eredetiséget keresi, szeretné átélni a magyar vagy bármilyen más identitását, az is rendben van, hiszen a táncházmozgalomra kezdetektől jellemző volt az interetnicitás. A személyes izléssel, álláspontommal az nem fér össze, ha valaki a saját elképzelését igyekszik abszolutizálni, magyarul kirekesztő módon képviseli el a dolgokat. Annak nem a Táncháztalálkozó a legmegfelelőbb terep.

Tegnap olyanom volt, hogy elővettem a Cantata Profanát, ismét meghallgatni a művet, és ahogyan a felvételen Bartók saját szavaival mondja a librettót. Ez kifejezetten programzene Bartóktól, egy román kolinda szövegét választotta ki, saját maga végezte a műfordítást. Ebben hangzik el a „csak tiszta forrásból” gondolat, amelyet oly sokan idéznek, bár szerintem nem föltétlenül Bartók mondanivalójának megfelelően. A darabot – amelyben egyébként semmilyen népzenei utalás nincsen – Bartók egy végül beteljesületlen sorozat első részeként komponálta, amelylyel a Kárpát-medencei népek testvériségét, egymásra utaltságát kívánta fölmutatni. Kodály is magasra értékelte a szomszéd népek művészetét, zenéjét és kultúráját. Le is írta, hogy a sajátunkat nem érthetjük meg nélkülük. Szerintem, ha valaki kirekesztő módon gondolkodik, ha a saját izlését, álláspontját tartja egyedül elfogadhatónak, az egyáltalán nem érti sem Kodályt, sem Bartókot és talán a Kárpát-medencei népzeneét sem.

– *Hogy fog kinézni a Boban Marković produkció?*

– Mi arról beszélünk Bobannal, hogy a délszláv vidékek, a Balkán folklórjából merítsen. Ennek a gondolatnak az erősítése jegyében Bácsits Branka fog énekelni, Borbély Misi és Vizeli Balázs is közreműködik a produkcióban, de részt vesznek benne budapesti és Budapest környéki nemzetiségi táncgyűttesekből verbuvált táncosok is.

A három évvel ezelőtti váltás tette lehetővé – amire addig soha nem lett volna pénzünk –, hogy tavaly 12 táncgyűttes és egy hatalmas „fesztiválzenekar” közreműködésével színpadra vihetjük az archaikus anyagra épülő Mezőségi Bált. Idén a Mindenki Tánc – Szatmár című produkciónk követi a Boban-koncertet. Tehát van egy viszonylag könnyedebb, pörgős koncert, táncdal fűszerezve, majd visszatérünk az archaikus magyar táncokhoz és ezzel adjuk át a terepet a Táncháztalálkozót záró össztáncnak, amelyhez a palatkai banda szolgáltatja a muzsikát. Ha valakinek az a baja a Boban-produkcióval, hogy szerbek, vagy hogy cigányok, azzal nem tudunk mit kezdeni. Ha viszont csak attól tart, hogy kommersz, jöjjön el, nézze meg, és nekem meggyőződéseim, hogy pozitív csalódásban lesz része! Egyébként szerintem a Táncháztalálkozót egységében érdemes nézni, hiszen ez a vasárnap esti koncert mindössze 60 perc a hétvége összesen 90 órás programjából. Úgy gondolom, hogy akik most ágálnak a Boban-koncert miatt, azok nem élték át azokat a hullámvölgyeket, amit mi átélünk az elmúlt években. Ha egy rendezvényt hagyunk az egyik végén korrodálódni, arra előbb-utóbb az egész rámeleg. Nekünk az a célunk, hogy a Táncháztalálkozó közép és hosszú távon is fenn tudjon maradni. Egyébként nincs nagyon olyan rendezvény, ami ennyi ideje működne, s minden fesztivál életében eljön az az idő, amikor az a tartalom, ami 10-20 évvel ezelőtt jó volt, már nem elegendő.

– *Miért nem tud az autentikus népzenei szcénát kitermelni 3-5 évente 2-3 olyan produkciót, amelyekre elmegy egyébként 1000-1500 ember, és jó eséllyel meg lehet hívni a Táncháztalálkozó záróeseményére is?*

– Először próbáljuk meg az autentikus népzene fogalmát kicsit körüljárni. Ha tudományos oldalról közelítjük meg a dolgot, akkor manapság egy városi zenész, amit játszik, az nem lehet népzene, az semmiképpen nem folklór. Máskülönb persze használjuk a népzene kifejezést, hisz köznapri értelemben meg kell különböztetni más zenéktől. Számomra nagyon érdekes a népzene és a világzene szembeállítás is.

– *Van értelme ennek a népzene kontra világzene diskurzusnak?*

– A diskurzusnak mindenképpen van értelme. Tudomást kell

venni azokról a kérdésekről és véleményekről, amik sok embert foglalkoztatnak. Az én saját, de persze mások által is osztott álláspontom a világzene-népzene összefüggésben az, hogy a világzene egy nemzetközi meghatározás, a nemzetközi zenei piac termelte ki, és ebben a környezetben értelmezhető igazán. Ez egy trendi fogalom, például az NKA-ban a Halmos Béla Program is a népzene és világzene fejlesztésére jött létre. Azt gondolom egyébként, ha valaki a meggyőződése szerinti legautentikusabb népzenei is játssza, ha kilép a nemzetközi porondra, akkor ott többnyire világzenészként tekintenek rá, függetlenül saját énképétől. Például a Muzsikás – a korábbi időszaka nagyszerű feldolgozásaival együtt – alapvetően Kárpát-medencei népzenei játszik, de ettől még kiérdemelte a World Music Expo (WOMEX) életműdíját. Szerintem a népzene és a világzene egymást kiegészítő, sok esetben egymást átfedő fogalmak. Az én megközelítésemben a világzene alapvetően könnyűzenei műfaj, nem tartozik bele sem az etno-jazz, sem a népzenei fölhasználó komolyzene. Az, hogy a magyar népzenei együttesek közül ki milyen szintű feldolgozást csinál, nem világzenei kérdés.

– *Térjünk vissza az előző kérdéshez, mi az oka, hogy a szcéna nem tud kitermelni ilyen nagyszágrendű produkciókat?*

– A Táncháztalálkozó vasárnap esti gálája szempontjából ez nem releváns kérdés, mert mi követő magatartást tanúsítunk. Ahhoz, hogy egy vasárnap esti koncertprogramot ráépítsünk egy produkcióra vagy egy zenekarra, annak túl kell lenni mondjuk 2-3 MŰPA méretű előadáson. A jubileumi koncerteket nem számítom ide, mert azok egyszeri alkalmak.

Január elején megnéztem Bobanék Müpa-koncertjét. Az már eldőlt, hogy ők lesznek a Táncháztalálkozó extra vendégei, de kíváncsi voltam rájuk. A zenén kívül semmilyen más eszközt nem használtak, nem volt semmi csinnadratta, de két teltházat összehoztak. Nem ez a kizárólagos mérce, de ez engem meglepített, mert láttam benne a potenciált. Másnap arról beszélgettünk Bobannal – az őket közvetítő Horváth Lacival, a martenicás Nagy Timivel és Vukovics Dusánékkal együtt – hogy a Táncháztalálkozóra odaillő alkalmi produkció jöjjön létre. Később Bási Branka, Vizeli Balázs és Borbély Misi is egyeztetett vele, a produkció részleteiről.

Hogy ne kerüljem meg a kérdéset, szerintem nagyon fontos az újdonság ereje. A műalkotás egyik fő ismérve az újszerűség. A szakma jó része még mindig „lefele ás”, nagyon helyesen, hisz már primásra, szegre lebontva minden fel van gyűjtve. A tánc házi zenélésben ez teljesen rendben is van. Az viszont koncerten szerintem nem elég, ha valaki a színpadon nagyon mélyen átéli, hogy ő valamelyik adatközlő felvételét vagy akár a személyes találkozás alapján megismert anyagát játssza el. Szerintem az érdeklődés megragadásához mindenképpen arra van szükség, hogy legyen valamilyen épkezláb tematika, művészi mondanivaló, az „itt és most” élményét nyújtó interpretáció. Nagyon nem könnyű feladat. Az, hogy valaki egy adott táncfolyamatot eljátszik akár a legpontosabb adathűséggel, ma már nem feltétlenül érdekes: ez a minimum. Ha azonban nincs ennél több közölni való, akkor abból ismeretterjesztő előadás lesz, amivel viszont a Sportarénát nem lehet megtölteni. Akit ez érdekel, az ma már számtalan helyen, felületen, kiadványban hozzájuthat, élményszerű minőségben. És van még egy másik akadály, amit keveseknek sikerül áttörni.

– *Mire gondolsz?*

– Ha valaki azon felháborodik, hogy Rúzsa Magdi székit énekel, a Söndörgő Tompos Kátyával lép fel, vagy Szalóki Ági Karády-dalokat énekel, az teljesen érthetetlen számomra. Létezik a szemlélet, ami mindenkinek kijelöl egy dobozt, és ha abból kilép, akkor összedől a világ. Ezzel azért sem értek egyet, mert a mai kultúrafogyasztó közönséget nagyon sokféle hatás éri. Attól, hogy szeretem a népzenei, még sok más zenét ismerhetek és kedvelhetek. Nem a gagyi az irány, szó nincs erről, nem a mulatós az üdvözítő, hanem komoly művészi projekteknél kellene gondolkodni. Az előbb említett, szerintem hibás, elitista szemlé-

let abban is megmutatkozik, amit úgy írnék le, hogy „ez a miénk, ezt nem engedjük, ezt nem adjuk!”. Ezzel szemben kifejezetten jónak és fontosnak tartom, ha nemcsak a „mieink” tesznek más irányokba kirándulásokat, hanem abból az irányból is jó szívet befogadnánk a népzene felé közelítőket. A mai gondolkodók közül mindenkinek ajánlom figyelmébe Sebő Feri megnyilatkozáseit ebben a témában.

Felmerült bennem, csak gondolat kísérlet szintjén – hangsúlyozom, nincs ilyen terv – mi lenne, ha meghívnánk az István, a királyt. Az is baj lenne? Amiben az egyetlen palatkai román halottkísérő kivételével minden más pop- és rockzene, s mégis tömegeknek jelentette a népzenevel és néptáncsal való találkozást első élményét...

Most nagyon durván minősítek, de vannak olyan emberek, akik a saját korlátoltságukra büszkék. Ez biztos, hogy nem visz előre. Én mindenkinek az ízlését tiszteltem, becsülöm, de senki ne gondolja azt, hogy az övé az egyetlen és kizárólagos igazság és mindenkinek azt kell követni.

– *Mindennek mi az oka?*

– Szerintem nem helyes, ha egyetlen adott pillanatot abszolútnak vesszünk, és azt mondjuk, hogy ez az autentikus, ami előtte volt, és ami utána történt, nem érvényes. A városi tánc házmozgalom remek példa arra, hogy milyen úton-módon lehetséges a folklórban felhalmozódott kincseket értelmesen használni. Kialakult – nem mellesleg Martin György hatására – a közmegegyezés arra nézve, hogy a tánc házi zenélésben milyen sajátosságokat emeljünk ki, miket hagyjunk el, miket változtassunk az „eredetihez” képest. Most akkor tánc házban lehet-e tekerőn somogyi zenét játszani? – tettük fel a kérdést Olsvai Imrének. Persze hogy lehet, nyugtatott meg bennünket, mert a tekerő ugyanazt a funkciót tölti be, mint a duda, és fordítva. Létezik-e olyan tudományos felvételünk, amin vonósenekar cimbalommal és dudával játszik? Nincsen, de ugye senkinek nem okoz problémát erre táncolni? Nem, mert megszoktuk és teljesen folklór jellegű. Ha jól emlékszem, '92-ben Balogh Kálmánnal és a Météval kint voltunk – első magyarországi zenekarként koncertet adni – Széken. Mikor Kálmán elkezdte játszani szólóban, hogy „Be szépen szól a cimbalom...”, akkor ott szem nem maradt szárazon. És senki sem jött oda, hogy miféle stílustörés ez, a széki zenében márpedig nincs cimbalom! Természetesen a városi tánc házakban, így a Táncháztalálkozó tánc házas programjain is máig szigorúan követjük a kialakult játékstílust, még ha az nem is minden tekintetben „autentikus”.

– *Többször felmerült a böjti időszak és a Táncháztalálkozó egybeesésének kényes problémája is. Ezt hogy próbáljátok megoldani?*

– Néhányan azt mondják, hogy a hagyomány szerint kellene erre tekinteni. Ez egyrészt attól függ, hogy milyen vallásról beszélünk, másrészt, ha valaki böjtöl, az szerintem a mai modern, szekularizált világban mindenkinek a magánügye. Ebben az időszakban nem állnak le a színházak, az éttermek, de konkrétan a tánc házak se, a tánc együttesek is próbálnak, szerepelnek. Igyekszünk elkerülni ezt az időszakot, mert nekünk sem kényelmes, mert azokra az emberekre is számítunk, akiknek ez esetleg nehézséget okoz. Idén és jövőre szerencsénk van, de 2019-ben például olyan későn lesz húsvét, hogy – a Budapesti Tavasz Fesztivállal együtt – pont böjt időszakban lesz a Táncháztalálkozó. Az teljesen rendben van, hogy valakinek személy szerint nem fér össze a szokásaival, de azt túlzásnak tartom, ha azt olvasom, „hogyan merészelték, mit képzelünk, hogy pont akkor van a Táncháztalálkozó!”. Jellemző, hogy az idén is csípőből jöttek ilyen hozzászólások, anélkül, hogy ránéztek volna a naptárra. Annyit tudunk a felvételekből figyelembe venni, amennyi a rendezvény veszélyeztetése nélkül lehetséges. Ha az a kérdés, hogy emiatt elmaradjon-e a Táncháztalálkozó, vagy megmaradjon-e a folytonosság, akkor nyilván az utóbbit fogjuk választani. Jövőre lehetetlen károkat okozna, ha ez a több mint harminc éves folyamat megszakadna.

Török Ferenc

BUKOVINA, BUKOVINA

Részletek Kóka Rozália könyvéből - VI. rész

Utam végén visszaneztek

A FELNŐTTKOR KÜSZÖBÉN

Az '56-os forradalom után, a „második téveszesítés” elől menekülve, az ország különböző vidékeiről sokan Érdre költöztek. Közel volt a főváros, rengeteg üzem, gyár működött, elérhetőek voltak az iskolák, olcsón lehetett építési telkeket vásárolni. Özönlöltek ide mindenfelől az országból a beköltözők.

1962-ben az én szüleim is megelégték a felsőnáni termelőszövetkezetben való tengődést, eladták a házukat és Érdre költöztek. Akkor már itt lakott négy nagybátyám is családotól. A testvérek egymáshoz közel vettek telkeket, összefogtak és sorra építették fel a házaikat. A miénket is felhúzták egy nyáron. Miután földel került a fejünk fölé, a szüleink mind munkába álltak. Tizenketten voltunk unokatestvérek, néhányan tanultunk, a többiek meg betanított munkásként találtak munkát maguknak a környező gyárakban.

Érd minket is elnyelt jótékonyan, miként másokat. Ide mindenki valahonnan jött, így hát senki se nevezte a másikat „jöttment”-nek. Nagyon kevés úgynevezett őslakos volt a településen. Nekünk, bukovinai székelyeknek, kétszáz év óta ez volt az első szabadon választott lakóhelyünk.

1964-ben jó eredménnyel befejeztem a tanítóképzőt. Mentem férjhez is mentem és a férjemmel a szüleimhez költöztünk. A férjem Budapesten dolgozott, engem Tolnanémedire neveztek ki, mivel Tolna megyéből iskoláztak be annak idején a főiskolára. Hiába kérelmeztem, hogy Érdre nevezzenek ki valamelyik iskolába – jártam Ponciustól Pilátusig –, nem lehetett sehogy elérni, hogy Tolna megyéből hivatalosan elbocsássonak. Így hát önkényesen kiléptem a munkahelyemről. Nem sejtettem, hogy mennyi anyagi és egyéb hátrányom származik ebből a lépésből, milyen hányatot évek következnek a pedagóguspályámon. Számos büntetés járt az ilyen engedetlenségért abban az időben. Kaptam ugyan állást a szomszéd faluban, Tárnokon, de csak meghatározott idejű szerződéssel. Egy aranyos második osztályt majdnem egész éven át taníthattam. Örömteli és sikeres volt számomra a tanítói munka, szerettem a tanítványaimat, ők is engem. Nagyon jól haladtak a tanulmányaikban, de végül nem kaptam meg az állást.

1965 nyarán megszületett a kislányom. Érden – de egész Pest megyében – abban az időben nagy pedagógushíány volt. Egyik érdi

„Férjemmel egy pesti presszóban” (1967.)

igazgató hitegetésének engedve már szeptemberben, amikor a gyermekem még csak öthetes volt, tanítani kezdtem. Ismét csak ideiglenes szerződéssel kaptam meg az állást. Felső tagozatban kellett matematikát, növénytant, állattant és éneket tanítanom.

Szerencsére a tanítóképzőben tett fogadalmamat megtartottam: amint befejeztem a főiskolát, beiratkoztam az Érdi Zeneiskolába. Zongora és magánének szakon tanultam három évig. Sass József és felesége – a híres operaénekesnő, Sass Szilvia szülei – voltak a tanárim. Segítségükkel elsajátítottam azokat a legszükségesebb ismereteket, amelyek a munkámban nélkülözhetetlenek voltak. Most, hogy már a főváros közelében éltem, arra is módomban nyílt, hogy hangversenyekre, operába járjak. Ha csak tehettem, vittem magammal a tanítványaimat is.

Négy éven át tanítottam éneket a felső tagozatban, énekkart is vezettem, és a többi tantárggyal is elég jól boldogultam már, amikor váratlanul elvezényeltek egy másik érdi iskolába. A matematika-fizika szakos tanárt kellett helyettesítenem néhány hónapig hetedik-nyolcadik osztályban. Hogy ebbéli működésem színvonalát jellemezzem: egyszer úgy gratulált nekem az igazgatóm, miután egy Fahrenheit-mérőt szétpukkantottam a 100 Celsius fokos vízben: „Csodálatos, hölgyem! Csodálatos! Maga még azt is fel tudja robbantani, ami nem is robban.”. És kacagott, kacagott megállíthatatlanul.

A helyettesítés lejártá után ismét visszerültem az előző iskolába, most egy nagyszerű negyedik osztályt kaptam, ismét volt egy boldog tanévem. Ezután végre ki is neveztek, immár határozatlan időre.

Úgy nézett ki, hogy minden egyenesbe jön, de nem úgy történt. Az igazgatónőnk

„Az első érdi osztályom” (1968.)

„Iskolába indulok”

„Erika lányommal” (1966.)

volt az érdi pedagógus pártszervezet titkára. Addig üldözött, amíg be nem léptem a pártba. Amikor édesapám meghallotta, a földre köpött dühében és megvetésében. Attól kezdve már minden a „pártfegyelem” szellemében zajlott az iskolában.

Miután sikeres főiskolai pályázatommal a néprajzosok látókörébe kerültem, évről-évre meghívtak a néprajzi találkozókra. Különböző okok miatt egy ideig egyszer sem tudtam elmenni. Végre az 1967 nyarán, Zalaegerszezen megtartott Önkéntes Néprajzi- és Nyelvjárási Gyűjtők Találkozójára elmentem. Újra találkoztam Veres Péterrel, akkor ismerkedtem meg az egyik legnagyobb bukovinai székely énekeskel, mesemondóval, minden bukovinai székely dolgok tudójával, Gáspár Simon Antallal is, aki akkor már a Népművészet Mestere volt.

Dr. Morvay Péter, a Néprajzi Múzeum adattárának osztályvezetője hosszasan elbeszélgetett velem. Biztatott, hogy kezdjek el dolgozni, rengeteg gyűjteni való lenne a bukovinai székelyek körében. Konkrét feladatot is adott: keressem meg Andrásfalva alapításának mondáját. Bemutatta nekem Halász Péter néprajzi gyűjtőt, aki felhívta a figyelmemet a bukovinai székelyek kibőjtölési szokásaira, a nagyon érdekes, szerinte már nem gyakorolt, de a népi emlékezetben még elevenen élő hagyományra. Én addig soha nem hallottam erről.

Hazatérve nagy lelkesedéssel fogtam munkához. Először is megkerestem és elolvastam minden fellelhető szakirodalmat. Elhatároztam, hogy hazamegyek a felnevelő kicsi falumba, Felsőnánára, és megkérdeztem az időseket, hátha még emlékszik valaki a kibőjtölésre.

Nagyon érdekesen kezdődött a gyűjtés. Éppen csak, hogy letettem a csomagjaimat a húgoméknál, elindultam Kóka Ferenc bátyámékhöz. Náluk együtt élt négy generáció. Milcsi mama, az ő lánya, Kati néni, az ő lánya, Gizi ánygom, a férje, Ferenc bátyám, unokabátyám, Albert és az unokahúgom, Gizike. Nem volt olyan dolog se Hadikfalván, se Bajmokon, se Felsőnánán, amiről ők ne tudtak volna. Így hát nagy bizalommal indultam hozzájuk, hogy kikérdezzem őket a kibőjtölésről.

Ahogy kiléptem a húgomék kapuján, ismerős, feketeszoknyás, fehéringes öregasszony imbolygott velem szembe. Ősz tincsei ziláltnan bújtak elő hátracsúszott, fakó kendője alól. Valamikor nefelejcsek szeme szürkén, homályosan meredt előre. Bicegve, meg-megroggyanó térdekkel lépkedett felém. Egészen közel ért már hozzám, de nem ismert meg, észre sem vett. Lilásfehér ajkai közül érthetetlen szavakat mormolt. Ráköszöntem hangosan:

– Jó napot, Zsuzsa néni!

Megállt, tétován rámtekintett, majd enyhe mosoly terült szét ezerráncú arcán.

– Nem a Kóka Pista leánnya vagy-e?

– De, igen – mondtam, örvendezve, hogy megismert.

– Hogy élhetsz, édesanyámé? Férjhez mentél-e? Sovány vagy édes lejánkám. Apádék micsinyálnak? Anyádnak van-e egészsége? – záporoztak rám a kérdések. A válaszomra már ügyet se vetett, csak mondta a magáét. Egy levegővételnyi szünetben megkérdeztem én is:

– Zsuzsa néni, hogy élhet?

Sárgás, szürke arca megvonaglott, előtörő könnyeivel küszködve, alig hallhatóan motyogta:

– Ó, hadd el, édes gyermekem! Meg kéne haljak, s nem vesz el az Úristen, kell éljek. De most menyek s beszéllek a leányaimval, bötöt fogadok a menyemre. Kiböjtölöm, mert megvert ingemet.

Csontos, inas, agyondolgozott kezét fenyegetően megrázta arra felé, amerre a menyé lakott. Végül melléből nehéz, szagot gát zokogás tört fel.

– Verje meg az Úristen, amétt ingemet megvert! Száradjon el a keze, amelyikkel reámütött!

Vigasztaló szavakat dadogtam, hasztalan. Mit is lehet ilyen helyzetben mondani? Végre magától is lecsillapodott. Én is észbe kaptam. Úristen! Én egy „ártó szándékú kiböjtölés első mozzanatának, a böjtfogadásnak” vagyok tanúja, amint azt a felkészüléskor a szakirodalomban olvastam. Még mindig a húgomék kapujában álltunk. Hirtelen elhatározással behívtam.

– Zsuzsa néni, jöjjön be egy kicsit, beszéljünk! Katóék nincsenek itthon.

– Katót erőst szeretem, met jó botos – mondta és becsoszogott utánam a házba. Leültettem az asztal mellé, ahol már elő volt készítve felvételre a magnetofonom.

– Zsuzsa néni! Hogy kell böjtölni?

– Mi az, tán az uradot akarod kiböjtölni?

– Nem, nem – szabadkoztam és bekapcsoltam a magnetofont. Észre se vette, a szeme a semmibe révedt és mondani kezdte:

„Úgy kell böjtölni, hogy hetfőn elkezzed. Egész nap semmit ne egyél, semmit ne igyál, égjen két gyertya, legyen ott a feszület, estig ott térgyén imádkozzál! Ez a böt. Jövő héten kedden, azután szeredán, a másikon csütörtökön, a másikon pénteken, szombaton, egészen vasárnapig. Én hónap akarok fogadni, amétt ingemet megverték – kiáltotta szinte eszelősen, majd újra oktatgatni kezdett. – *Hogyha bötöt fogadsz és kitarod, ha úgy akarod, hogy meghaljon, meglesz. Ha úgy akarod, hogy kálík maradjon, az is meglesz. Amire kívánságod van, minden meglesz. De addig csak kell ülni, imádkozni, semmit nem szabad enni még a majorságnak se! Most menyek, megbeszélem a leányaimval, s ha a lányok azt mondják, hogy, anyánk, fogadjon bötöt, akkor én hónap bötöt fogadok. Én akkor böjtölök, hogy az Isten a keziket kucorítsa meg. Mondtam es Réginának: a kezéd kucorodjon meg, amiért ingemet megvertél. Azt mondta: míg a kezem megkucorodik, addig én még adok kendnek.*”

– Ne, látod-e? Így van. – Elhallgatott, aztán fürkésző tekintettel rámnézett és megkérdezte:

– Ugye, édes lejánkám, te üsmerős vagy Pesten?

– Igen, valamennyire.

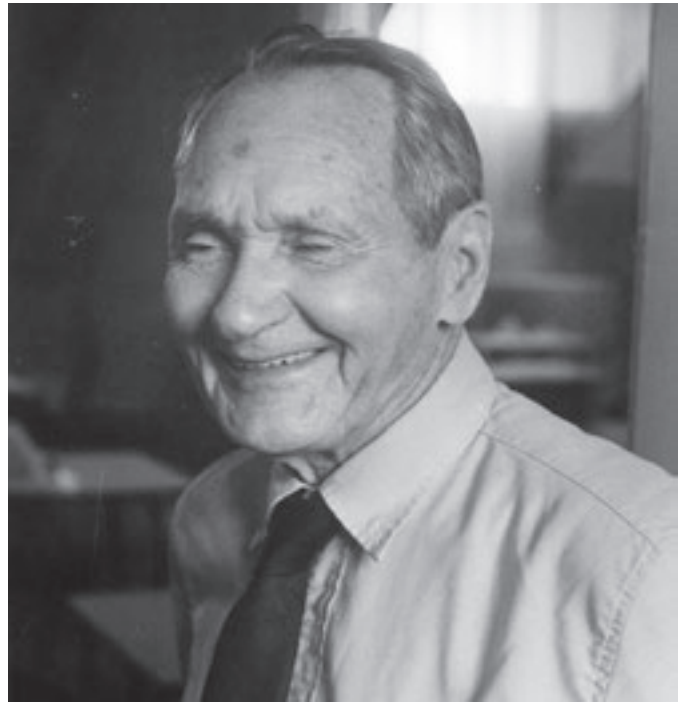
– Ugye üsmered a fiamot, Gézát?

Bólintottam.

– Ő es ott lakik Pesten. Ha megtalálkozol véle, meg kéne mondd neki, hogy Boldogasszonyra, a búcsúra haza kéne jöjjön! Erőst várom. Meg es írnam neki, de nem tudom a címjüket. Nekem nem mondja meg a fiam, met attól fél, hogy a felesége megharagszik. Ingemet a pesti menyem nem állhat. Még a büzőmöt se bírja, azt mondja. Hogy az Úristen vegye el a világról azt a vén cemenédet, amétt a fiamot így elbolondította tőlem! Na, maradj békével!

Zsuzsa néni kicsoszogott a házból, kiért az utcára. Sokáig néztem utána megkövülten, mondhatni, a hallottaktól megállt az eszem. Akkor még nem sejtettem, hogy öt év múlva Zsuzsa néni szavaival kezdem majd a Csiki Véró élete című monodrámámat az Egyetemi Színpadon, és gyökeresen megváltozik az életem. De ez már egy másik történet.

Egy év alatt több mint százötven kiböjtölési történetet gyűjtöttem össze a Tolnában, Baranyában, Bács-Kiskun megye falvaiban és Érden megtelepedett bukovinai székeleyektől. Adatközlőim többnyire valamelyik családtagjuk, rokonuk vagy közeli barátjuk esetét beszélték el, de akadtak olyanok is, akik saját élményeiket mond-

„Dr. Morvay Péter”

ták el. A több száz oldalnyi kiböjtölési történet nem csak néprajzi érdekesség volt számomra, amit megmentettem. Az is nagy dolog, de sokkal nagyobb értéknek tartom, hogy ezek a vallomások száznál több ember lelki világába, intim szférájába nyújtottak betekintést számomra. Nincs a világon olyan mélyinterjú, amelyben ennél jobban kitárulkoznának az emberek. Mindegyik elbeszélésben ott van egy-egy fájdalmasan megélt egyéni vagy közösségi tragédia. A történeteken keresztül bepillantást nyerhettem a bukovinai székeleyek lelki életébe.

*

A gyűjtőmunka befejeztével legépeltem a kiböjtölési történeteket, és összefoglaltam mindazt, amit a szokásról kiderítettem. A vaskos szöveggyűjteményt és a kis tanulmányomat – miként előzőleg a mesegyűjteményemet – benyújtottam a néprajzi gyűjtőpályázatra. Most is országos második helyezést értem el. A pályázatokon, amíg élt és pályázott, mindig a kakasdi Sebestyén Ádám bácsi volt az első. Természetesen nem véletlenül.

Rengeteget dolgoztam ezzel pályamunkával és nagyon örültem az eredményének. Boldogan mutattam a férjemnek a levelet, amelyben Szentendrére hívtak; ezúttal ott rendezték meg a találkozót és a néprajzi gyűjtőpályázat eredményhirdetését.

– Nem mész el – közölte a férjem kategorikusan. – Nekünk erre nincs időnk, nincs pénzünk, és házat akarunk építeni. Jobban tenéd, ha valami hasznos dologgal töltenéd az idődet. És különben is, nem adok egy vasat se.

Hosszan vitakoztunk, végül sírva fakadtam. Édesanyám, aki a vitáink alkalmával többnyire a férjem pártjára állt, most – mit gondolt, mit nem – a védelmébe vett. A férjem dühösen otthagyt bennünket. Anyám szeretetteljesen rám ripakodott:

– Ne sírj, az Isten áldjon meg! Szedd össze magad és menj el!

A kezembe nyomott egy csomó pénzt és azt mondta:

– Tessék, menj el Pestre, a Petőfi Sándor utcába, vedd meg a legszébb szövetet, és mindent, amit még szeretnél! Varrok neked egy szép ruhát.

Megvigasztalódtam. Másnap megvettem a ruhaanyagot, édesanyám szépen meg is varrta, amikor kellett.

Mit értett meg az én egyszerű, drága édesanyám ebből a történetből, nem tudom, de ettől kezdve, egész hátra lévő életében a leg-

„Ambrus Lajosné, érdi adatközlő” (Fotó: Sági István)

hűségesebb támogatóm lett minden ügyemben, minden törekvésemben, minden nehézségemben. Öt hónap múlva elváltam a férjemtől.

*

A díjkiosztó november 7-re, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulójára esett. Nagy aggodalommal járultam a párttitkár-igazgatónőm színe elé, hogy engedjen el a községi ünnepségről.

– Szó se lehet róla! Nem érdekelnek a hülyeségeid. Ott légy az ünnepségen, mert súlyos következményei lesznek!

Ott voltam az ünnepségen. Csak estére érkeztem meg Szentendrére. A sok kedves ismerős között hamar elfelejttem minden bánatomat.

A találkozót követően hamarosan előadást tarthattam a Néprajzi Társaságban a kibőjtölésről. A felkért hozzászóló dr. Diószegi Vilmos volt. Így kezdte a hozzászólását: „Az elhangzott előadás nagyon alapos, ezt a kérdést ilyen részletességgel még sohasem tárgyalták szakirodalmunkban. A jó eredményhez őszintén gratulálok.”. Az előadás után felkért, hogy készítsék egy összeállítást a gyűjtéséből az *Ethnographia* című folyóirat számára. El is készítettem és hamarosan elküldtem neki. Néhány nap múlva megérkezett a lektori jelentésének a másolata. Most is meghatottan olvasom az elsárgult lapon az ötven éve írt sorokat: „Lektori jelentés Szentes Jánosné, Kóka Rozália: »A kibőjtölés szokása a bukovinai székelyeknél« c. cikkéről. – A dolgozat az eddigi szakirodalomban alig néhány kis adatközlés alapján ismert kibőjtölés szokását tárja fel a bukovinai székelyek körében. A számbavétel kiterjed az egykori Hadikfalva, Andrásfalva, Istensegits, Józseffalva, Fogadjisten lakosaira, vagyis átfogja mind az öt egykori bukovinai székely közösséget, tehát a feltárás – területileg – teljes. Ugyanezt kell mondani tematikai szempontból is, mert a gyűjtés kiterjed mind az ártó, mind a segítő szándékú böjtölés minden fajtájára, szám szerint hétfelére. A szerző nem elégszik meg az adatközlés műfajával, mert gyűjtésével – a teljes anyag ismeretében – kideríti a kibőjtölés különféle módjait és rendszerezi az eljárási módozatokat. Hatalmas – több tucatnyi – példatárából csak húszat választottunk ki, és pedig úgy, hogy mind az öt községet és mind a hét böjtölési módot

megismerjük. A cikket feltétlen közlésre javaslom. Diószegi Vilmos”. A lektori jelentés 1968-ban íródott, tudomásom szerint a cikkem azóta se jelent meg.

Az alábbi történetet „az egész Hadik tudta”. Nekem is sokan elbeszéltek különböző részletességgel, más-más elemet kiemelve, de a lényeg mindig ugyanaz volt. A leány ellopott az édesanyjától egy vég vásznat. Az anya nem tudva, hogy a gyermeke lopta meg, böjtöt fogadott és kibőjtölte a leányt. A böjt „hathatós volt”. Így mesélte Ambrus Lajosné, Érden, 1968-ban, hatvanöt éves korában.

„Vót egy leánybarátném nekem, János Réginának hitták. Nagyon szerettem azt a leányt, azért kereszteltetem én es a leányomat Réginának. Erőst szép leján vót, olyan se barna nem vót egészen, se szőke. Elvette egy gazdag fiú. A menyecske az anyósáéknak erőst a kedvikkébe járt, nagyon kedves vót az anyósával es, meg az apósával es. Hogy, hogy nem, az édesanyjával valamiért haragba esett. Nem es járt hezzik. Egy nap az édesanyja nem vót otthon, oda vótak az apjával a mezőre kapálni. A leány odament a házikhoz, kizárta az ajtót, s a ládából kivett egy türet vásznat. Egy nagy karikába feltekert tekeres vásznat ellopott.

Vót a barátnémnak egy lejártesvére, ő üdösebb vót Réginánál. Amikor ment férjhez, akkor neki az anyja több ruhát adott, mint a barátnémnak. Nem azért, hogy a nagyobbik leányt jobban szerette volna, hanem, met üdö közbe a házik leégett, s le vótak szegényedve. Gondolta magába Régina, ha egyszer az anyjék nem lesznek odahaza, ő még valamit elhoz otthonról. El es vitte azt a vásznat.

Az anyja észrevette, hogy a ládája fel van hányva, valaki belévájta, minnyá látta, hogy nincs meg a türet vászon. Kezdettt érdeklődni ide es, oda es, ki járt ott, ki járt ott. Még az ajtót es visszazárta! Csak benn jártak! Idegen nem lehetett, csak valamelyik közéli rokonja lehetett. Nös fia nem vót, csak egy legénye.

Az anya elment elébbszer a nagyobbik leányához s megkérdezte:

– Brigitta, ne, elveszett a ládából a vászon. Nem te vótál-e? Mondd meg fiam, me' bötölni akarok!

A leánya felfogta a kezit, s megesküdt az élő Istenre, hogy ő nem vót.

– Édesanyám! Még nem es gondoltam arra. Hát tudja jól, én már nem vagyok mostani fiatalasszon. Én imá szöttem magamnak, s én nem vagyok a kendére reautalva.

Akkor az asszon elment a küsebbik leányához es:

– Nezd csak gyermekem, mi történt! A türet vásznat te vitted-e el? Nem te vótál-e, met idegen nem vót. Mondd meg, anyámé, met bötölni akarok, hogy az Úristen vegye el a világról, aki ingemet meglopott! A leján csak es letagadta, hogy a vászon nála van, így osztán az anyja elkezdett bötölni. Ez vót tavaszkor. Május huszonötödike felé vót, úgy gondolom, met a hagyományt ültették.

November elején Régina imá hathónapos viselős vót. Mindenszentek estéjén készülődött a templomba. Ahogy el kezdett ötözödni, a láda mellett elesett, mindjárt megfogant a szova, nem tudott többet beszélgetni. Úgy vót huszonnégy óráig vagy negyvennyolc óráig. Csak remegett, rázkódott, a kezit kétfelé vágta. Ahogy hanyatt esett, úgy es tették fel az ágyba. Én akkor nem láttam, nem mentem oda hezzik, nem tolokodtam közél, csak másoktól halltam.

Amikor meghótt, az édesanyja szépen megmosdatta, akkor mán én es láttam. Szép, hegyes mellye vót, ugye hathónapos állapotos vót, fiatal, olyan szép vót, mint egy buba. Az anyja kezdte keresni a ládájában, hogy melyik ruhát es adja rea, amiben eltemessék, s akkor meglátta a vásznat. Olyan szűfájás jött rea, hogy ott helybe' esszeesett, úgy mosdatták fel. Mikor magához jött, felkapcsolta a kezit a fejire, rikoizozni kezdett:

– Jaj, jaj, mit tettem? Kibőjtöltem a leányomat! Megölttem a gyermekemet!

Az egész falu, mindenki elment a temetésre. Hogy ott melyen sírás vót, azt nem lehetett kibírni!

Elyenyek vótak Bukovinában a bötök.”

„Valami mindig összegyűjt münköt...”

Kóka Rozália *Bukovina, Bukovina...* című könyvéről (Fekete Sas Kiadó, Bp., 2017.)

Kevés olyan magyar népcsoportot ismerünk, amelynek eredete nem a múlt ködös világába vész, hanem évre,óra, napra, szinte órára és percre tudhatjuk születése időpontját: 1764. január 7-e hajnala, amikor 7 óra 30 perckor kelt a nap. Akkor dördültek el azok az osztrák császári ágyúk, amik fölriasztották Madéfalva békésen alvó székely népét s az ott gyülekezőket, akik az osztrák katonai vezetőkkel szerettek volna tárgyalni, hogy meggyőzzék őket régi, nagy királyainktól kapott kiváltságaikról, ami felmentette volna őket az erőszakos katonai sorozás alól. Ebben a hajnali vérfürdőben született meg az a székely-magyar népcsoport, melynek tagjai aztán Moldvába menekülve, onnan Bukovinába bujdosva, másfél évszázados idegenség után Bácskába kerülve, onnan a Dunántúlra szakadva, végül is Tolnában, Baranyában, Bácskában, majd egy részük Érden és környékén talált „végső” otthonra. Ebből a – másodlagos menhelyükről bukovinainak nevezett – székely népcsoportból származó székely édesapa és bajmoki születésű magyar édesanya házasságából született nem sokkal a Bácskából való menekülésük előtt Kóka Rozália, az itt bemutatott könyv szerzője.

A székelyekben, amióta majd' hatvan esztendeje megismerkedtem velük a Nyikó-, a Homoród-, meg az Almás-patak mentén, mindig megragadott az a tulajdonságuk, hogy az alföldi, dunántúli parasztemberekhez képest figyelmesebben tartották számon családjuk, falujuk, népük történelmét, talán hogy naprakészen várják az alkalmas pillanatot, amikor kiállhatnak történelmi igazságaik mellet. Ciceró mondta – ha igaz –, hogy „amíg nem ismered a születésed előtt történt dolgokat, mindig gyerek vagy”. Nos, a székelyek az én szememben mindig felnőttek, legalábbis felnőttebbek voltak, mint más magyar népcsoportok. Ezt a történelmi felnőtséget érzem Kóka Rozália könyvében is, aminek fő erényét abban látom, hogy meggyőzően és művészi ötvözi egyéni életrajzát székely népe történetének bemutatásával. *Őn- és népeletrajz* tehát ez a könyv, ha meg akarjuk határozni a műfaját.

Különös emberi adottság, ha valaki aprólékosan emlékezik kora gyermekségére. Ezt persze támogatni lehet a szűkebb vagy tágabb család közösségi emlékezetével, s ezt a lehetőséget Kóka Rozália jól kihasználja. Az ilyen, a Felvidékről menekült iparos és értelmiségi egyke szülők gyermeke, mint amilyen én vagyok, csak ámul azon, hogy miként hasznosul a tágabb család bojtos emlékezete egy ilyen visszanező emlékkönyvben. Pedig hát ez a természetes, ez a megtartó emlékezés. Ahogy az elsődleges és másodlagos emlékek rögzítik a történeteket, amikből aztán összeáll a mesészerű vagy éppen nagyon is valóságos *megtartó hagyomány*. Vászoninges, -gatyás aprócska öregemberek meséin nőtt fel a könyv szerzője. Már gyermekkorában megtanulta, hogy a kiömlött tejet meg kell sózni a *kiömlött béka rontása* ellen, hallott az *ártalmas szépasszonyokról*, tudta, milyen sors vár arra a leánygyermekre, akinek össze van növe a szeme szőre, s nem a néprajzi szakirodalomban találtkozt először a *lödércekkel* és más *tisztátalanyokkal*.

De ezek kezdetben még mind afféle titokzatos dolgok voltak, akárcsak az a világ,

amit a felnőttek úgy emlegettek, hogy ott edesebb ízű volt a *málé*, nagyobbra nőttek a *káposztafejek*, s a *hagymák*... Olyannyira, hogy a kicsi Kóka Rózsai eszébe egyre jobban belévette magát ez a felnőttek által emlegetett álomvilág: „*Bukovina, Bukovina...*”. Ahonnan a szülei 1941-ben „visszaköltöztek” Magyarországra, s ahová később, a bácskai menekülés és dunántúli hányattatás után *ifjúkoruk* emlékei és a *megszépítő meszszeség* vonzották őket. S ahol – mint utóbb kiderült – nem is voltak, nem is lehettek olyan boldogok, mint az 1950-es évek hazai balsorsában gondolták. De akkorra már megkeseredett számukra az első időkben még oly ígéretes *édes magyar haza*, a *tejjel-mézrel folyó Bácska*, ahonnan a háborúval visszatérő délszláv telepések elől mindenüket hátrahagyva kellett menekülniük a nemrég még teljes szívvel vágyott Belső-Magyarországra, a teljes bizonytalanságba. Ismét idegenek lettek, de itt már nem a romárok *bozgorozták* őket, mint Bukovinában, nem is a *dobrovolyácok* üldözték ki őket a házaikból, mint Bácskában, hanem a tolnai svábok *büdös csángózták* le a szegény menekült székelyeket. Leginkább talán a sváb tanítók kezei közé került székely gyermekek szenvedték meg ezeket a bábeli állapotokat, úgyhogy szinte mindegyikük hordozza magában az elszabadult indulatok okozta lelki sérülések nyomait.

Kóka Rozália szülei még Bácskában kerültek össze, neki a háborúról csak a felnőttek elbeszélései nyomán lehettek emlékei. De azokból aztán volt bőven, úgyhogy könyvét olvasva frissen tárulnak elénk a hadseregek közé keveredett menekülők szenvedései, a *„vánszorgó kocsik hosszú sora”*, az elszakadt kompötéllé járó riadalom emléke, az újszülöttjének fűrésztéséért *könyörgő székely család „bennszülött magyaroktól”* elszennvedett megaláztatásainak részletei. Olyannyira, hogy – mint Rózsika írja –, *„Azok a megalázó verések, szidalmazások, piszkos csángózások odáig juttattak, hogy egyszerűsak szégyellni kezdtem székely mivoltomat. (...) Egyre inkább úgy gondoltam, szé-*

kelynek lenni valami undorító, bűnös, szégyellni való állapot. El is határoztam: ha megnövök, nem leszek székely!”

A könyv szerzője számára 1955 volt a „fordulat éve”. Frissen végzett, fiatal tanárként váltották fel a gyűlölködőket, olyanok, akik valóban megérdemelték a pedagógus nevet. Ettől kezdve többé-kevésbé sínre került Kóka Rozália élete. Persze semmi sem ment akadálytalanul, érték csalódások ezután is, de egy sem volt olyan nyomasztó, mint amikor székelységéért kellett viselnie a megaláztatásokat. Érdemes megfigyelni, miként formálódott és növekedett a tizenhárom-tizenéves esztendő *„lejánka”* egyénisége és öntudata. Az 1956-os forradalom után megakadályozta családját nyugatra költözését, amire amúgy is „csak” a jobb élet reményében került volna sor. De megvívta a maga harcát szüeleivel a középiskolába kerüléséért is, és székelyes tájszólásának elhagyásáért is – önmagával.

Persze idővel rátalált a szerencse Andrásfalvy Bertalan, Pesovár Ernő, később a főiskolán Várkonyi Imre személyében, de akadt a tanárai között is néhány személyiségformáló egyéniség. Kóka Rozália pedig egyre világosabban tudta vagy legalábbis érezte a helyes irányt. Ez, mint akkoriban számos, népét és népe kultúráját szolgálni akaró, elkötelezett emberé, a Néprajzi Múze-

um által szervezett, úgynevezett Önkéntes Néprajzi Gyűjtőmozgalomba vezetett. Bukovinai székely népmeséket kezdett gyűjteni, amelyekkel díjat is nyert, s innen már nem volt számára visszaút. Jeles néprajzosok – Morvay Péter, Diószegi Vilmos, Kerékgyártó Adrienne és mások – megtalálták benne a népéből, népcsoportjából kiemelkedő értelmiségit, akinek óhatatlanul az lett a sorsa, hogy közvetítse a hagyományos értékeket a néprajztudománynak, s – amivel Rózsika még többletet is szolgáltatott a maga tehetségével – a közművelődésnek és az előadóművészetnek.

A forradalom leverését követő „második tévesztés” elől, mint akkoriban oly sok földjét vesztett falusi, a Kóka család is fölmenekült a főváros határában szinte észrevétlenül duzzadó „menhelyre”, Magyarország akkori „legnagyobb falujába”, Érdre, ahol akkor már több száz bukovinai székely család keresett menedéket a szocialista mezőgazdaság elől. Itt kapott Rózsika pedagógusi állást, de nem volt szerencséje sem azazal, sem a házasságával – néprajzos „bolondériáját” nem nézték jó szemmel egyik helyen sem.

De – mert segítői is akadtak – belekezdett egy nagyon izgalmas, mondhatni archaikus szokás anyagának összegyűjtésébe, az pedig az úgynevezett *kiböjtölés* volt, amelynek során a sors csapásai ellen lázadó, de tehetetlen ember a felsőbb hatalmak segítségét akarja kikényszeríteni a böjtöléssel. Bár pályamunkájának szakmai bírálója, Diószegi Vilmos a lehető legjobb véleményt írta, és az *Ethnographiában* való „feltétlen közlésre” javasolta, a tanulmány a „hivatásos néprajzosok” lapjában soha sem jelent meg, csak később vált közkinccsé különböző könyvekben. Ez lett aztán Kóka Rozália nagy szerelme. Ezzel és a lézpedi *halottlító* ismeretanyagának összegyűjtésével és feldolgozásával aratta legnagyobb sikereit az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomban, majd később, amikor beépítette előadóművészetébe. Könyvében így ír a jelenségről: „*A több száz oldalnyi kiböjtölési történet nemcsak néprajzi érdekesség volt számomra, amit megmenttem. Sokkal nagyobb értéknek tartom, hogy ezek a vallomások száznál több ember lelkivilágába, intim szférájába nyújtottak betekintést számomra. Nincs a világon olyan mélyintertjű, amelyben ennél jobban kitérülköznének az emberek. Mindegyik elbeszélésben ott van egy-egy fájdalmasan megélt egyéni vagy közösségi tragédia.*”

A saját rokonságban végzett néprajzi gyűjtőmunkának nemcsak az a haszna, hogy könnyebben megnyílnak az emlékezők, de Kóka Rozália számára az is hozadéként jelentkezett, hogy megismerte, sőt fel-

Kóka Rozália (1971 szeptembere, Érd)

fedezte a rokonságát, amely ugyancsak széleskörű volt. Szinte rácsodálkozott nagyapja hímes bunda-remekeire, amelyekből nekik már egy sem volt. Amikor együtt gyűjtöttünk, akárkihez mentünk, újabb és újabb források fakadtak, amelyekből gazdagon bugyogtak a bukovinai emlékek, Rózsikának a kiböjtölésről, nekem a gazdálkodásról, főleg a hagymatermesztésről és a *módvázásról*.

Aztán a legyalázott, nemrég még földönfutó bukovinai székelyek – az izményi együttes révén – 1977-ben elnyerték a *Röpkülj, páva!* televíziós vetélkedő első helyezését, s ezt követően bukovinai székelynek lenni már nem szégyen volt, hanem egyre inkább dicsőség! Ahogyan ő emelte sokat szenvedett székely népét az ismertség, majd az elismertség magaslataira, úgy ragadták őt is magukkal szeretett székelyei.

De akadt Kóka Rozáliának olyan komoly segítőtje és tanítómestere is, mint Domokos Pál Péter, akinek hatására érdeklődése kezdett megoszlan a bukovinai székelyek és a moldvai csángómagyarok között. És ez így is volt rendjén, hiszen 1920 után a bukovinai székelyek is megismerhették a moldvai magyarok sorsát: anyanyelvű iskoláikat megszüntették, aztán a szerveződő Vasgárda fasiszta indulatainak lettek egyre inkább kitéve, ami elől csak 1941-ben sikerült elmenekülniük – a pokolnak egy másik bugyrába. Kóka Rozália úgy volt ezzel a két népcsoporttal, mint a száműzött Mikes Kelemen: „*úgy megszerette már Moldvát, hogy el nem felejthette Bukovinát.*” Persze az utóbbiak nincsenek olyan messze egymástól, mint Rodostó és Zágón. Volt rá módja, hogy *egy szívvel* szolgálja a két népcsoport hagyományos műveltségét akár a színpadon, akár a *Kisdobos* gyermeklap szerkesztőségében, akár a Baranya megyébe költözött székelyek

és csángók közös sorsának tanulmányozásával, akár a Magyar Művelődési Intézet közművelődési, a *folkMAGazin* külső munkatársaként, vagy a Vass Lajos Népzenei Szövetség által szervezett *Népzenei Versenyek* szervezőjeként.

És Kóka Rozália kezében égett a munka, ő maga pedig fürdött a népszerűségben, úszott a dicsőségben. Kétszer fordult meg Kanadában az odatelepedett bukovinai székelyek nyomait keresve, négyszer járt az Egyesült Államokban előadó körúton. Bukovinai székely néprajzi gyűjteményt létesített Érdre, a Magyar Földrajzi Múzeumban, tájház létrehozását kezdeményezte a Bukovinából Csernakeresztúrra került székelyek számára. Székely csoportjával többször is végigjárta az elhagyott bukovinai falvakat, felfedezte és kiállításon mutatta be Bognóczy Géza – egykor Andrásfalván szolgáló, utóbb Hidasra került – református tiszteletesnek az 1941-es hazatelepedés-kor készített, kiváló minőségű fényképeit. S – ha már szóltunk a bukovinaiak hazatelepedésének archív felvételeiről – meg kell említenünk azt a több mint száz, Berán István által gondozott, jó minőségű, hatalmas dokumentációs értéket képviselő fényképet, ami nem díszíti, hanem kiegészíti a kötet által közölt ismeretanyagot. Szerepel itt a madéfalvi emlékműtől az elhagyott bukovinai parasztházakig, a hazatérőket hozó, fellobozózott vagonokig, a bácskai dúskalású aratásoktól a szerző szerteágazó családfájának kisebb-nagyobb ágacskaig, a maga életének állomásaiig, majd elismertségének kisebb-nagyobb és még nagyobb mozzanataiig a szakmai ön- és népeletrajz szinte minden fontosabb részlete.

A rendszerváltás utáni esztendőben Kóka Rozália Hamburgból megkapta az *Európa-díj* a *Népművészetért* kitüntetését. Pontosabban *megkapták*, mert ő minden elismerést megosztott bukovinai székely közösségével, hiszen egymás nélkül egyikük sem jutott volna ilyen magas szintre a kulturális szolgálat terén. 2014-ben pedig, amikor tagjai sorába választotta a Magyar Művészeti Akadémia, nagy érdeklődés mellett tartott székfoglalója mi másról szólhatott volna, mint a bukovinai székelyek Madéfalvától napjainkig tartó történetéről. Addig talán csak Kodály Zoltán foglalkozott velük „akadémiai szinten” a tőlük gyűjtött népdalokat rendszerezve az MTA Dunára néző dolgozószobájában.

Könyve második részében népcsoportjának kiemelkedő tagjai vallanak életükről, megpróbáltatásairól, végső soron arról, hogy ki hogyan élte meg a bukovinai székely sorsot. Ezek a megható, felemelő, olykor vidámabb, de mindig tanulságos történetek

a Táncház Alapítvány által kiadott, *folk-MAGazin* című folyóiratban jelentek meg először, s – mint egy énekarhoz az aláfestő zenei kíséret – egészítik ki az első részt, ahol Kóka Rozália a maga életével érzékelteti székelly népe sorsát. A megszólalók a szerző távolabbi vagy közelebbi rokonai, ismerősei, de valamennyien ugyanannak a sorsnak a részesei – szenvedői vagy megdicsőültjei. S ha már énekkart említettem, hát itt érvényesül igazán a *több szólam* értékteremtő, egymás hatását erősítő szerepe. Mennyi kiváló egyéniséget termelt ki magából ez a sorsverte nép, pedig hát alig két tucat fért el közülük ebben a kötetben. De micsoda emberek, micsoda sorsok, micsoda sorsvállalások!

A könyv utolsó harminc oldala a „Dokumentumok a bukovinai székelyek életéből” címet viseli, pedig hát valójában nem csak dokumentumokat talál itt az olvasó, inkább szemelvényeket a bukovinai székelyek életével foglalkozó rendeletekből, cikkekből, könyvekből, levelekből. Érzésem szerint ez a fejezet már nem ad hozzá érdemleges anyagot az eddig elmondottakhoz sem ismeretanyagát, sem pedig érzelmi ráhangoltóságát tekintve. Nem mondom, hogy fölösleges, de a magam részéről szívesebben olvastam volna inkább többet Gáspár Simon Antal, Lőrincz Imre, vagy Erdős Ágota néni visszaemlékezéseiből. Mert olyanokat, hogy „*elkezdtém sírni, s a sírásból ének lett, s máskor az énekből sírás*”, egyetlen kormánybiztos vagy belügyminiszter sem tudott megfogalmazni, hogy az újságírók közhelyeiről ne is beszéljünk.

Egy szó mint száz: szépen megkomponált történeteket, valódi kincseket olvashatunk ennek a könyvnek lapjain. Érvényes rá az a sokat emlegetett, talán mégsem elcsépelte mondás, hogy mindenkinek az élete „*kész regény*”. Csak éppen nem mindenkinek tudja így megírni! Mert Kóka Rozáliának megvolt a maga vezérfonala, az, ami oly jellemző a bukovinai székely nép sorsára, hogy az újabb és újabb szétszórátást mindig követi *valaki* vagy *valami*, ami összegyűjti őket. Egy jeles személyiség, mint Hadik András, Németh Kálmán, Bodor György... Kóka Rozália? Vagy talán valami?

Talán a *hagyomány*, amire – a kismányoki Csillag Etelka szerint – lehet építeni. Ez az, amire a közülük való Tamás Menyhért gondolhatott, amikor leírta róluk:

„Szóráttunk ezerfelé...
de megmaradtunk
s maradtunk ezután és,
valami mindig
összegyűjt minköt...”

Halász Péter

Búcsú Hájas Tibor néptáncpedagógustól (1965–2017)

Jól tudjuk, hogy földi életünknek egyszer vége szakad, azt viszont nem, hogy mikor jön el az utolsó pillanat, amikor örökre itt kell hagynunk mindent, amit szerettünk. Téged, Tibor, nagyon korán magukhoz szólítottak az égiek. Talán szükségük volt egy jó tánctanárra..., nem tudom. De elmentél november 6-án, azon a borongós hétfőn, magad után hagyva szeretteidet és a hozzád fűződő emlékeket.

Nagyon hamar, már kisgyermek korodban megérintett a néptánc. 1974-ben kezdted táncolni a Jászság Népi Együttes gyermek utánpótláscsoportjában, a Galagonya Együttesben, amelynek én voltam az egyik vezetője. Sikeres volt a csoport, s Te voltál az egyik legkiválóbb táncosa. Kitűnő ritmusérzékkel, nagyszerű táncos talentummal és vonzó színpadi karakterrel áldott meg az Ég. A gyermekcsoportból 1980-ban a Jászság Népi Együttesbe vezetted az utad, ahol hamarosan a táncosok élvonalába kerültél. Számos belföldi és külföldi sikernek részese voltál társaiddal együtt. 1987-ben Veled alapítottuk meg az együttes új gyermek utánpótláscsoportját, a Barkóca Együttest, amely nagy lendülettel kezdte meg munkáját, és két év múlva már Ankarába vittük táncosainkat egy nemzetközi néptáncfesztiválra. Nagyszerű időszak volt! De még abban az évben felkérték a salgótarjáni Nógrád Táncegyüttes vezetésére, így aztán táncos-népzenei felelősséggel együtt búcsút mondtatok a Jászságnak. A táncos sikerek azonban a Palócföldön is tovább kísérték. Jó néhány kiváló táncos, táncoktató került ki a csoportjaidból. 1996-ban elvégezted a Magyar Táncművészeti Főiskola néptáncpedagógus szakát, s ettől kezdve még nagyobb lendülettel vetted magad a néptánc világába, amely egyértelműen életed legmeghatározóbb részévé vált. 1998-ban Te is segítetél a szécsényi Palóc Táncegyüttes létrehozásában és működésében. Számos díjnyertes koreográfia fűződik nevedhez. Aztán a 2000-es év közepén a jó palócoktól is elbúcsúztál, és sorsod a százhalombattai Forrás Táncgyütteshez vezetted, ahol jó néhány szép évet eltöltöttél. De ekkortájt az élet nehéz terheket rakott rád, amelyekkel nem tudtál megbirkózni. A lélek fájdalma, szomorúsága a testedet is meggyötörte. Hazajöttél szülővárosodba, s innen jártál el a szolnoki Laurus Művészeti Iskola kebelében működő csoportokhoz tanítani (Jászkarajenő, Újszilvás, Tiszaföldvár, Sárospatak) és táncoltál a Jászberényi Hagyományőrző Együttesben. De a sors kegyetlen volt hozzád! A viharos szél még a legerősebb fát is kettéroppantja. Hát így roppant ketté a Te életed is fiatalon, 52 évesen. Nem kellett volna még elmenned! Oly sok dolgod lett volna még! De a felső parancsolat ellen sajnos nincsen apelláta! Ha megfűjják a trombitát, hát mindnyájunknak menni kell.

Nem gondoltam volna, hogy egyszer majd nekem kell búcsúznom Tőled. De az élet megtréfált bennünket. Mi, akik szerettünk Téged, családtagok, egykori kollégáid, táncos társaid szomorúan kísértünk utolsó utadra november 17-én, a jászberényi református temetőben.

Kedves Tibor! Büszke vagyok rá, hogy taníthattalak, és kollégaként együtt dolgozhattunk. Búcsúzom Tőled a Barkóca Együttes és a Jászság Népi Együttes tagjaival együtt, s kívánjuk, hogy találj megnyugvást az égi világban. S bár messzire mentél tőlünk, a felcsendülő muzsikában, a tánc lüktető ritmusában és a szívünkben örökké velünk leszel.

Hortiné dr. Bathó Edit
múzeumigazgató

Variációk a pálinkára

Előző számunkban a 75 esztendő Hoppál Mihályt köszöntve már felelevenítettük a pálinka kultúrtörténetét, beszéltünk a hagyományban betöltött szerepéről, különös tekintettel a gazdag butellavers anyagra. Ezúttal – folytatva a témát – elsősorban a különböző pálinkafajtákkal foglalkozunk, és néhány receptet is közreadunk.

A magyar nép inkább bor-, mint pálinkaivónak tartja magát. Ez nem jelenti azt, hogy a pálinka ne lenne alapvető ital a magyar hagyományban, ahogyan azt az előző részben már ki is fejtettem. A jóféle minőségi gyümölcspálinkák, gyógypálinkák, étvágygerjesztők fontos szerepet töltenek be a hétköznapi és ünnepi szokások rítusaiban. Elég, ha csak a „Pálinkás jó reggelt!” köszönetre gondolunk, amelyre frappáns választ is ismerünk: „Nem pálinkás jó reggel, hanem boros jó nap van!” – ami azt jelenti, hogy az illető bizony később kelt fel az elvártnál. Abban legtöbb honfitársunk egyetért, hogy „a pálinka adja az erőt”, de ahogy azt egy másik szólás kifejti: „egy liter sem használ jobban, mint egy pohár”, vagyis a mértékletesség mindenekelőtt. Egy másik mondás ugyanezt így fogalmazza meg: „Első pohár a barátságé, a második a vidámságé, a harmadik a gyalázaté!”

A magyar pálinkakultúra ma már messze jár a rendszerváltozás előtti rossz emlékezetű „vegyigyümi”-től. A pálinka történeti, néprajzi újra felfedezésével egy időben az egyes vidékeken sorra szerveződnek a minőségi táji pálinkákat előállító manufaktúrák, pálinkafesztiválok, pálinkanapokat rendeznek, sőt a borlovagrend mintájára pálinkalovagrendek is alakultak, amelyek oroszlánrészt vállalnak a kulturált pálinkaivás szokásának terjesztésében, valamint

Pálinkalovagok látványos felvonulása a 2016-os gyulai pálinkafesztiválon
(Fotó: Rusznyák Csaba, Gyulai Hírlap)

a minőségi pálinkák népszerűsítésében – itthon és külföldön. Van már „pálinkaturizmus” és egyetemen oktatott pálinkamarketing, valamint tudományos konferenciákat is rendeznek. Balázs Géza nyelvész – aki talán legtöbbet foglalkozott a pálinka kultúrtörténetével – jegyzi meg, hogy a „szűkebb körű tudományos tanácskozás” értelemben használt „szimpózium” szó eredeti görög jelentése „ivás”, „lakoma”. Ez az értelmezés nem idegen a napjainkban rendezett – mégoly tudományos – pálinkakonferenciáktól sem, jobban mondván az azokhoz elválaszthatatlanul hozzátartozó közös étkezésektől, kóstolásoktól és egyéb rendezvényektől, amelyek kiválóan alkalmasak a tudományos eszmecsere kötetlenebb formájú folytatására.

A pálinkának sok fajtája van, attól függően, hogy milyen alapanyagból főzik, illetve, hogy milyen módon ízesítik. Ugyancsak Balázs Géza gyűjtötte össze azokat a speciális kifejezéseket, amelyekkel a különféle pálinkafajtákat jelölik, illetve valamilyen módon a pálinkakészítés folyamatához kapcsolódnak. A pálinka kapcsán a legelső eszünkbe ötlő jelző valószínűleg a „kisüsti” kifejezés, amelyről kevesen tudják, hogy csak azt a törköly- és gyümölcspálinkát nevezhetjük így, amelyet legföljebb ezer liter űrtartalmú, rézfelületet is tartalmazó lepárló készülékben, kétszeri szakaszos lepárlással készítenek. A lepárlás sem egyszerű dolog, hiszen például a második lefőzés elején kijövő, igen magas alkoholtartalmú folyadék-

Millenniumi kiállítás, Horvát Iparcsarnok, pálinka-, konyak- és likőrbemutató
(Fotó: Klósz György, 1896.; Fortepan 83077 – Budapest Főváros Levéltára)

nak nem pálinka, hanem „rézeleje” (máshol a töménységére utalva „méregerős”, „bak”, „sárkány”) a neve, és nem is fogyasztják pálinka gyanánt, hanem vagy kiöntik, vagy gyógyászati célra használják. Van jó pálinka, és kevésbé sikerült. Ez utóbbiakon segíthetnek az olyan eljárások, mint az újra lepárlás, a hordóban érlelés, vagy ágyaspálinka, esetleg likőrök készítése, míg az eleve jó minőségű italból ezekkel az eljárásokkal extra finom ínyencségek készülhetnek.

*

ÉRLELÉS

A pálinka – hasonlóan a borhoz – meghá-lálja, ha egy ideig „békén hagyják”, érlelik. Ez az érlelés többnyire fahordóban történik és legalább hat hónapig tart. Ezalatt a szí-ne, aromája a hordó fájának fajtától és belső felületi megmunkálásától függően átalakul, gazdagodik. A Corvinus Egyetem pálinka-mester szakán például nemcsak az egyik leg-nehezebb tárgy az érleléstan, hanem Csen-des Zsolt vezetésével, faipari kutatóműhe-lyek bevonásával komoly kutatás is folyik.

Persze az érlelés csínjának-bínjának elsajátításához nemcsak az egyetem, de szinte egy élet is kevés, hiszen az érlelési folyamat akár olyan hosszú is lehet, hogy csak a következő nemzedék ismeri meg az eredményt. (Csak közbevetem, hogy a whisky esetében is ez a helyzet: 2007-ben egy folklórkonferencia kirándulásán Skye szige-tén egy *whiskey-manufaktúrába* látogattunk, ahol egyes fajták har-mincöt évig érlelődnek a hordókban!) A „csínján” szó egyébként a hordónak azt a részét jelöli, ahol a donga a fenékkal találkozik. Ezt a részt nagyon gondosan kell „összépásztani”, mert itt „szökhet” el a nemes nedű. Valamennyi veszteség egyébként mindenképpen keletkezik, s érdekes módon ezt – számos nyelvben egyaránt – az „angyalok jussának” nevezik.

A legismertebb a tölgyfa hordóban való érlelés (a *whiskey*, a *brandy* így készül), amely a belső felület kiegyetéseinek mértékétől függően (a gyengédebbtől a durvábbig) vaníliás, karamellás, kókuszos, kávé jelleggel egészíti ki a pálinka ízvilágát. Csendes Zsolt tölgy-

A disznóvágás hagyományosan pálinkázással kezdődik, és közben is elő-elő kerül a pálinkáspohár
(Fotó: Korenchy László, Solymár, 1925)

fa hordós érlelést ajánl a törköly vagy szőlő pálinkához (ez utóbbi esetén az érlelés ideje rövidebb, két-három hónap). Fehér szőlő törkölyéhez a közepes, vörös szőlőéhez a *hibrid* pörkölésű tölgyfa, míg az aszútörkölyhöz vagy a késői szüretelésű szőlő törkölyéhez a *light* pörkölésű hordó a legjobb.

Nálunk tizenöt féle fával kísérleteznek a pálinkamesterek, amelyek közül az eperfa hordóban érlelést sok helyen már régóta ismerik (Szék). Ettől a pálinka sárgás színt és kellemes aromákat kap; különösen ajánlható a cseresznye-, barack- és szilvapálinkához. A gesztenye a tölgyhöz hasonló, de lágyabb, elegánsabb érlelést eredményez. Érdemes kísérletezni a gyümölcspálinka fajtájával meg-egyező hordóban érleléssel, mely az adott gyümölcsös ízt teszi teltebbé. Az akácfa – akárcsak a pálinka – *hungarikum*, így az akác-hordóban érlelt pálinka igazi *non plus ultra*.

A különböző érlelési idők különböző minőséget eredményeznek. Csak hosszas kísérletezéssel lehet kitapasztalni, hogy melyik fajtánál mi az ideális.

Nagyon fontos, hogy az érlelés befejezése után a pálinkát fénytől elzárt helyen, kizárólag üvegben tároljuk, mert magas alkoholtartalma és kémiai jellemzői miatt még az élelmiszeripari műanyagokat is könnyen feloldja. Nagyapáink ezt nem tudták, mégis kerámiabutykosban, később fonott üvegbutykosban tárolták a pálinkát, mert megtapasztalták, hogy ebben őrződik meg legjobban a minősége.

*

ÁGYASPÁLINKA

A pálinka metamorfózisának másik útja az aszalt vagy friss gyümölcsből készült ágyon történő érlelés. Ezt az eljárást sokan használják a kevésbé jó pálinkák, égetett szeszes italok „feljavítására”. Hoppál Mihályról például tudható, hogy nagyon finom házi ágyaspálinkái vannak, amelyek készítéséről a következőképpen avat be bennünket: „Az ember sokfelől kap különböző minőségű,

Italbolt 1949-ben (Fortepan 16513 – Magyar Rendőr hetilap)

Pálinkázó férfiak

(Forrás http://gekkopub.blog.hu/2017/01/21/palinka_958)

»keritésszagató« pálinkákat, amiket nincs szíve kiönteni. Egy barátomtól tanultam, hogy nagyon jól fel lehet ezeket javítani, hogyha aszalt szilvát vagy barackot rakunk alá – egy literhez egy marékkal –, ráöntjük a keritésszagatót vagy akár a vodkát (magában én azt sem szeretem), és ez enyhíti a »keritésszagató« hatást. Rajta hagyom, hogy hadd ázzon olyan három hónapig. Az ital szépen átveszi a színt, és nagyon finom lesz. Külföldi barátaim teljesen odavannak érte, mert hát persze kicsit edesebb is lesz ettől, a gyümölcsíz is jobban érződik.”

Székelyszőlő jellegzetes itala a *kokojza* (fekete áfonya) pálinka. Hasonló módszerrel más gyümölcsből, például meggyből is készülhet ital. A módszert a gyergyószentmiklósi születésű Medve Edit a következőképpen írta le.

*

Kokojza (fekete áfonya) pálinka

Hozzávalók: 10 kg kokojza, 2 kg cukor, 3 liter pálinka.

A gyümölcsöt jól megtisztítjuk: a leveleket eltávolítjuk és átmoszuk a szemeket. Üvegedényben (például ötliteres befőttesüvegekben) cukorral együtt „dögllesztjük” két hetet. Ezalatt jó sok levét enged, amit felöntünk főzött vegyes gyümölcspálinkával (esetleg vodkával), és minimum három hónapot érleljük.

*

Meggypálinka

Hozzávalók: 10 kg meggy, 2 kg cukor, 2 liter (87 fokos) tiszta szesz (helyette ennek megfelelő vodka vagy gyümölcspálinka), 0,5 l rum.

A kimagozott meggyet cukorral együtt gézzel vagy konyharuhával letakart üveg korsóban „dögllesztjük” kb. hat hetet (az időtartam függ a meggy mennyiségétől). Amikor már jó sok levét engedett, szűrjük le és öntsük fel tiszta szeszrel (vagy vodkával, pálinkával), s lezárt üvegekben 6 hónapot hagyjuk állni. Amikor már jól összeálltak az ízek, még megbolondítjuk egy fél liter jó minőségű rummal, ezután egy hét múlva fogyasztható.

*

Balázs Géza *Pálinka, a hungarikum* című könyvében [Állami Nyomda Rt., Budapest, 2004] számos ízletes pálinka- és likörreceptet közöl, köztük gyógyszer gyanánt fogyaszthatókat is. Végezetül ezekből idézek néhányat.

*

Rózsalikőr

Hozzávalók: 150 g illatos rózsaszirm, fél liter alkohol, 500 g cukor, fél liter víz.

A rózsaszirmokat reggel leszedjük, alaposan megmossuk, egy üvegbe tesszük és ráöntjük az alkoholt. Két hétig sötét helyen tároljuk, majd vízzel és cukorral szirupot készítünk, amit ha kihűlt, összekeverünk az alkohollal. Mielőtt palackba öntenénk, átszűrjük. Ezzel a módszerrel

számos más alapanyagból készíthető likőr, melyet fűszerekkel (fahéj, vanília, szegfűszeg, citromhéj, gyógynövények) ízesíthetünk.

*

Borókapálinka

Hozzávalók: 20 dkg borókabogyó, 1 liter pálinka.

A borókabogyót a napon kiszáritjuk, majd mozsárban összezúzzuk és széles nyakú üvegbe tesszük a pálinkával együtt. Egy-két hét tárolás (hűvös helyen) után leszűrjük.

*

Zsályalikőr

Hozzávalók: 30-35 zsályalevél, 1 liter borpárlat vagy törkölypálinka, 1 citrom héja.

A zsályaleveleket és a citromhéjat egy széles szájú üvegbe tesszük, ráöntjük a párlatot, majd lezárva három hétig napos helyen tároljuk. Ezt követően leszűrjük és még öt hétig sötét helyen tároljuk. Fogyasztása jótékony hatással van emésztési problémákra és gyulladásszerű betegségekre.

*

Mézes diópálinka

Hozzávalók: 5 db zöld dió, 3 kanál méz, 1 liter törkölypálinka, 10 db szegfűszeg.

A hozzávalókat egy üvegbe tesszük és ráöntjük a törkölypálinkát. Lezárva, egy hónapig napos helyen érleljük, leszűrjük és palackba töltjük.

*

Citromfűes pálinka

Hozzávalók: 20 g citromfű, 1 liter alkohol, 1 db szárított és lereszelt angelikagyökér, fél citrom héja, egy-egy csipetnyi reszelt szerecsendió, koriander, fahéj, szegfűszeg.

Az összes hozzávalót egy üvegbe tesszük és hozzáöntjük az alkoholt. Két hét után, mikor már összeértek az alkotóelemek, leszűrjük és palackba töltjük. Fogyasztása teába vagy kockacukorra csepegtetve, esetleg vízzel hígítva ajánlott. A citromfű gyógyító hatása régóta ismertes, elsősorban immunrendszer-erősítő hatása van.

*

Hagymapálinka

Hozzávalók: 500 g hagyma, fél liter alkohol és fél liter felforralt víz (vagy a kettő helyett egy liter semleges ízű pálinka, illetve vodka), 50 g borókabogyó, 5-6 fokhagymagerezd.

A hozzávalókat apróra vágjuk, a pálinkát ráöntjük és 8 napig állni hagyjuk. Ruhán keresztül átszűrjük, majd szűrőpapírral is megismétljük a szűrést, mindaddig, míg a folyadék teljesen tiszta nem lesz. Vérkeringési zavarokra hatékony gyógyír.

*

Váljék egészségünkre!

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 An exhibition of art works by **Petrás Mária** opened on September 8th, 2017 at the Józsefvárosi Galéria (Budapest). Petrás Mária was born in the village of *Diószén/Gioseni*, Romania in 1957. She has been living in Hungary since 1990. Her ceramic works are inspired by a deep faith in the Roman Catholic religion. Printed here is Dávid Katalin's address opening the exhibition.

Page 4 The **Department of Folk Music at the Liszt Academy of Music** in Budapest held a concert on December 5th, 2017 celebrating successful completion of the department's first ten years. The Folk Music Department "has established a great balance between theory and practice where scientific folk music collection based on the Kodály and Bartók tradition works in perfect harmony with the practical music training that has grown out of the dance house movement." Congratulations to Richter Pál Head of the Folk Music Department. From the address by Rector, Dr. Vigh Andrea at the Dec. 5th concert.

Page 12 **Kodály: folk song, folk music collector.** Speech given in Budapest on October 27th, 2017 at the Vass Lajos Association's folk music gala program commemorating Kodály Zoltán. Born in Kecskemét, Hungary in 1882, Kodály died in Budapest in 1967. His classical compositions based on folk music are well-known, as is the Kodály Method (approach to music education). It was Vikár Béla who introduced Kodály to the phonograph and it's use for collecting folk song and music in the field. In 1905, on his first trip collecting folk music, he collected 150 melodies in 14 villages in the Csallóköz region of today's Slovakia. By dr. Alföldy-Boruss István.

Page 13 **Sebestyén Márta** and guests gave a concert honoring **Kodály Zoltán** at the Kodály Center in Pécs, Hungary on October 23, 2017. Folk, classical, old music; cymbalom, harpsichord, qanun, tárogató, strings, flutes, children and Márta: music and song that warmed the heart. Review by Száva József.

Page 14 **Memory of Saint László amongst the Hungarian Csángós of Moldavia.** One of the legends cited here was collected by Bosnyák Sándor in the village of *Klézsel/Cleja*. "There is a tree on the banks of the Szeret/Siret River. They say Saint László planted the tree. He planted it celebrating that he'd thrown the [invading] foreigners out of the country, but when the Tatars invaded, the tree began to dry out. Then when he chased them out, it turned green again. When Rákóczi beat the Germans it turned nice and green...when Kossuth's soldiers

came in [18]48, it turned green, but then it dried out and it has remained that way to this day and who knows if it'll ever turn green again." By Halász Péter.

Page 22 Conversation with **Hortobágyi Gyöngyvér – Harangozó Award winning dancer/Director of the Folk Dance Department at the Hungarian Academy of Dance.** The Dance Academy trains young dancers to be professional folk dancers with a well-rounded education in several dance forms in parallel with academic studies on the secondary school and college level. Students that complete the program get a BA degree (Bologna System) as a professional folk dance performer. **The Hungarian Academy of Dance announces auditions for Professional Folk Dance training** to begin the 2018-2019 school year. Auditions and examination to be held on Saturday, January 6th, 2018. By Kővágó Zsuzsa.

Page 30 **Henics Tamás and his camera took a trip in Transylvania** with Tótszegi Sándor and Böske (of Méra in the Kalotaszeg region) in the first days of November when candles are lit in the cemeteries, honoring and remembering family members. This is also a time when people travel to visit family and old friends. In *Magyarpalatka/Palatca* they payed tribute to Palatka musicians that have passed on and visited with those still with us. Then they visited Kallós Zoltán (now in his 92nd year!) in *Válaszút/Răscruci*. By Henics Tamás.

Page 33 **Táncházatalálkozó/Hungarian Dance House Festival.** An in-depth interview with **Berán István** covering all aspects of the Dance House Festival. Berán is the official representative of the Dance House Association – the main organizing body of the festival held every spring in Budapest. A direction committee of the Dance House Association works with at least four other Hungarian folk music/dance and folk arts associations to bring about the Dance House Festival every year. Berán has participated in all 36 dance house festivals: first as a musician, then as musician and organizer, for the last 25 years as a leading member of the festival directorship. By Török Ferenc /ritmusehang.blog.hu

Page 36 **Bukovina, Bukovina – Part VI. Excerpts from Kóka Rozália's new book.** This is the story of why in 1962 Rozália's family moved from Tolna County to the town of Érd (just south of Budapest), and her first years working as a school teacher. In 1967 she was able to attend the Meeting of Volunteer Ethnographic and Dialect Researchers, where Dr. Morvay Péter head of documentation at the

Ethnographic Museum and researcher Halász Péter encouraged her to pursue collection work amongst her people, the Bukovina Székelys. Halász recommended she research the Bukovina Székely custom of "kibőjtölés" – praying and fasting towards seeking revenge for something. This work became one of her important in-depth research projects, but the article she wrote on it did not get published at the time (1968). One of the tales about this custom is a tragic one involving a mother and a daughter.

Page 43 **Traditional Hungarian Cuisine: Variations on pálinka.** More on pálinka – Hungary's beloved firewater. The term "kisüsti" (literally: small cauldron) refers only to pálinkas made from real grape skins or real fruit in a maximum quantity of 1000 liters, distilled twice using copper cooking equipment. "There are good pálinkas and not as successful pálinkas. The latter can be improved by another distillation, barrel ageing, ageing with a 'bed' of fruit in the container, or made into liqueur." More information is provided on kinds of wooden barrels, and preparation of different types of liqueurs; and their medicinal uses. By Juhász Katalin.

Sue Foy

folkMAGazin

2017/6, XXIV. évfolyam, 6. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felélős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Juhos Kiss Sándor, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@mail.datanet.hu
www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók,
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészeti Kollégiuma

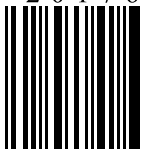
Hátsó borító: „Szent Cecília angyali kórusával” (Petrás Mária munkája – fotó: Thaler Tamás)

Belső borító: „Szent László” (Petrás Mária munkája – fotó: Thaler Tamás)

20176

FOLKMAĞAZIN

nka
Nemzeti Kulturális Alap